

*Evaluarea on-going a
PNDR 2014-2020 în
perioada 2017-2020*

Studiul de evaluare V- Ferma mică și dezvoltarea formelor asociative

ACZ Consulting SRL & t33 SRL

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

Contract	nr. C/20/1/0/S/0/16/3/0/17/0/00/11/S0 din data de 05.04.2017, având ca obiect „Evaluarea on-going a PNDR 2014-2020 în perioada 2017-2020”	
Prestator	SC ACZ Consulting SRL str. Ștefan Velovan, nr. 23A Craiova, jud. Dolj, România Tel/fax: 0351 44 20 44 e-mail: office@aczconsulting.ro	T33 SRL via Calatafimi, nr. 1 Ancona, Italia Tel +39 071 9715460 E-mail: info@t33.it
Livrabil	Studiul de evaluare V – Ferma mică și dezvoltarea formelor asociative	
Versiunea	III	
Data	24.06.2020	

Echipe de evaluare:

Andrea GRAMILLANO

Expert cheie I – Team leader - Specialist în evaluarea intervențiilor publice

Francesco Felici

Expert cheie II – Specialist în sectorul dezvoltare rurală

Daniela VIORICĂ

Expert cheie III – Specialist în statistică/econometrie

Marzia LEGNINI

Expert cheie IV – Specialist în evaluarea LEADER

François LEVARLET

Expert cheie V – Specialist în sectorul mediu

Experți non-cheie:

Andrea FLORIA

Cristina COJOACĂ

Corina FOLESCU

Gaia GALASSI

Nicola BRIGNANI

Pietro CELOTTI

Vittoria GNETTI

Rebeca NISTOR

Director de proiect

Tiberiu NIȚU

Asistent de proiect

Roxana PĂDURARU

Asistent de proiect

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

Cuprins

LISTĂ DE ACRONIME	5
SUMARUL EXECUTIV	6
SCOPUL STUDIULUI	6
CONTEXTUL STUDIULUI	7
ABORDAREA METODOLOGICĂ	8
CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI	9
1. INTRODUCERE	17
1.1. SCOPUL STUDIULUI DE EVALUARE.....	17
1.2. DESCRIEREA TERMENILOR DE REFERINȚĂ	17
1.3. TEME, ÎNTREBĂRI ȘI CRITERII DE EVALUARE	18
1.4. CONTEXTUL STUDIULUI DE EVALUARE ȘI STUDIILE ANTERIOARE RELEVANTE	19
1.5. STRUCTURA STUDIULUI DE EVALUARE	23
2. METODOLOGIA	25
2.1. ETAPELE PROCESULUI DE EVALUARE	25
2.2. ÎNTREBĂRI ȘI CRITERII DE EVALUARE.....	25
2.3. ABORDAREA METODOLOGICĂ ADOPTATĂ PENTRU FIECARE ÎNTREBARE DE EVALUARE	27
2.4. LIMITĂRI ȘI PROVOCĂRI METODOLOGICE	32
3. ANALIZA INDICATORILOR ȘI CONSTATĂRILE REZULTATE DIN ACTIVITĂȚILE DE EVALUARE	33
3.1. ANALIZA IMPLEMENTĂRII SUB-MĂSURILOR RELEVANTE.....	35
3.1.1 SM 4.1, 4.1a, 4.1 ITI	35
3.1.2 SM 6.3, 6.3 ITI	40
3.1.3 SM 9.1, 9.1a	45
3.1.4 SM 16.4, 16.4a	49
3.2. ANALIZA PRINCIPALELOR TEME DE EVALUARE	52
3.2.1 Îmbunătățirea performanțelor generale ale exploatațiilor agricole de mici dimensiuni - ÎE 1	52
3.2.2 Creșterea orientării către piață, a oportunităților de locuri de muncă și a veniturilor exploatațiilor agricole de mici dimensiuni - ÎE 2.....	57
3.2.3 Asocierea micilor producători și transformarea fermelor de dimensiuni mici - ÎE 3	61
3.2.4 Structura formelor asociative - ÎE 4.....	63
3.2.5 Integrarea micilor producători în lanțul agroalimentar și la consolidarea puterii de negociere - ÎE 5	65
3.2.6 Creșterea gradului de acces la credite și la introducerea ideilor inovatoare în rândul micilor producători - ÎE 6	68

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

4. RĂSPUNSUL LA ÎNTREBĂRILE DE EVALUARE	73
4.1. ÎE 1 - ÎN CE MĂSURĂ SPRIJINUL ACORDAT PRIN PNDR A CONTRIBUIT LA ÎMBUNĂTĂȚIREA PERFORMANȚELOR GENERALE ALE EXPLOATAȚIILOR AGRICOLE DE MICI DIMENSIUNI?	73
4.2. ÎE 2 - ÎN CE MĂSURĂ SPRIJINUL ACORDAT PRIN PNDR A CONTRIBUIT LA CREȘTEREA ORIENTĂRII CĂTRE PIAȚĂ, OPORTUNITĂȚILOR DE LOCURI DE MUNCĂ ȘI A VENITURILOR EXPLOATAȚIILOR AGRICOLE DE MICI DIMENSIUNI?	75
4.3. ÎE 3 - ÎN CE MĂSURĂ SPRIJINUL ACORDAT PRIN PNDR A ÎNCURAJAT ASOCIEREA MICILOR PRODUCĂTORI ȘI A FACILITAT TRANSFORMAREA FERMELOR DE DIMENSIUNI MICI DIN FERME DE SUBZISTENȚĂ ÎN FERME COMERCIALE?	76
4.4. ÎE 4 - CARE ESTE STRUCTURA FORMELOR ASOCIATIVE DIN PUNCT DE VEDERE AL DIMENSIUNII ECONOMICE A EXPLOATAȚIILOR AGRICOLE (FERME) MEMBRE ALE FORMELOR ASOCIATIVE?	76
4.5. ÎE 5 - ÎN CE MĂSURĂ SPRIJINUL DIN PNDR A CONTRIBUIT LA INTEGRAREA MICILOR PRODUCĂTORI ÎN LANȚUL AGROALIMENTAR ȘI LA CONSOLIDAREA PUTERII DE NEGOCIERE?	79
4.6. ÎE 6 - ÎN CE MĂSURĂ SPRIJINUL DIN PNDR A CONTRIBUIT LA CREȘTEREA GRADULUI DE ACCES LA CREDITE ȘI LA INTRODUCEREA IDEILOR INOVATOARE ÎN RÂNDUL MICILOR PRODUCĂTORI?	81
5. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI.....	83
5.1. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI CORESPUNZĂTOARE ÎE 1	83
5.2. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI CORESPUNZĂTOARE ÎE 2	85
5.3. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI CORESPUNZĂTOARE ÎE 3	86
5.4. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI CORESPUNZĂTOARE ÎE 4	87
5.5. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI CORESPUNZĂTOARE ÎE 5	88
5.6. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI CORESPUNZĂTOARE ÎE 6	89
ANEXE.....	91
V.1 MACHETA INTERVIURILOR SEMI-STRUCTURATE CU REPREZENTANȚII AUTORITĂȚII DE MANAGEMENT ȘI AFIR.....	91
V.2 MODEL PENTRU INTERVIUL SEMI-STRUCTURAT CU INTERMEDIARII FINANCIARI	95
V.3 CHESTIONAR APLICAT ÎN RÂNDUL BENEFICIARILOR CU PROIECTE FINANȚATE ÎN CADRUL SM 4.1 INVESTIȚII ÎN EXPLOATAȚII AGRICOLE ȘI 4.1A INVESTIȚII ÎN EXPLOATAȚII POMICOLE	97
V.4 CHESTIONAR APLICAT ÎN RÂNDUL BENEFICIARILOR DIN CATEGORIA COOPERATIVE, CU PROIECTE FINANȚATE ÎN CADRUL SM 4.1 INVESTIȚII ÎN EXPLOATAȚII AGRICOLE ȘI 4.1A INVESTIȚII ÎN EXPLOATAȚII POMICOLE	100
V.5 CHESTIONAR APLICAT ÎN RÂNDUL BENEFICIARILOR CU PROIECTE FINANȚATE ÎN CADRUL SM 6.3 – SPRIJIN PENTRU DEZVOLTAREA FERMELOR MICI.....	102
V.6 CHESTIONAR APLICAT LA NIVELUL BENEFICIARILOR CU PROIECTE FINANȚATE ÎN CADRUL SM 9.1 ÎNFIINȚAREA GRUPURILOR DE PRODUCĂTORI ÎN SECTORUL AGRICOL, 9.1A ÎNFIINȚAREA GRUPURILOR DE PRODUCĂTORI ÎN SECTORUL POMICOL.....	105
V.7 CHESTIONAR APLICAT ÎN RÂNDUL BENEFICIARILOR CU PROIECTE FINANȚATE ÎN CADRUL SM 16.4 ȘI 16.4A SPRIJIN ACORDAT PENTRU COOPERARE ORIZONTALĂ ȘI VERTICALĂ ÎNTRE ACTORII DIN LANȚUL DE APROVIZIONARE ÎN SECTOARELE AGRICOL ȘI POMICOL	107
V.8 MACHETA INTERVIURILOR SEMI-STRUCTURATE CU ALTI ACTORI CHEIE RELEVANȚI (DOUĂ INTERVIURI)	110
V.9 STRATEGIA DE EȘANTIONARE A BENEFICIARILOR IMPLICAȚI ÎN SONDAJ	112
V.10 STUDII DE CAZ.....	114

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

Listă de acronime

Acronime	Denumire completă
AKIS	Agricultural Knowledge and Innovative Systems/ Sisteme de Cunoștințe și Inovare în Agricultură
AFIR	Agenția pentru Finanțarea Investițiilor Rurale
AM	Autoritate de Management
AM PNDR	Autoritatea de Management pentru Programul Național de Dezvoltare Rurală
APIA	Agenția de Plăți pentru Intervenții în Agricultură
AT	Asistență Tehnică
CE	Comisia Europeană
CM	Comitet de Monitorizare
CRFIR	Centrul Regionale pentru Finanțarea Investițiilor Rurale
FEADR	Fondul European Agricol pentru Dezvoltare Rurală
FEGA	Fondul European pentru Garantare
FESI	Fonduri Europene Structurale și de Investiții
FMI	Fondul Monetar Internațional
IMM	Întreprinderi Mici și Mijlocii
ITI IDD	Mecanism de Investiție Teritorială Integrată Zonă formată din 38 UAT din Delta Dunării constituite în Asociația de Dezvoltare Intercomunitară, în care se implementează mecanismul ITI
ÎE	Întrebare de evaluare
LEADER	Legături între Acțiuni pentru Dezvoltarea Economiei Rurale
MADR	Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale
ONG	Organizație Non-Guvernamentală
PAC	Politica Agricolă Comună
PDR	Program de Dezvoltare Rurală
PERE	Planul European de Redresare Economică
PIB	Produs Intern Brut
PNDR	Programul Național de Dezvoltare Rurală
RAI	Raport Anual de Implementare
REDR	Rețeaua Europeană pentru Dezvoltare Rurală
SAU	Suprafața Agricolă Utilizată
SDL	Strategie de Dezvoltare Locală
SO	Standard Output/Producția Standard
SGM	Standard Gross Margin/Marja Brută Standard
SRL	Societate cu Răspundere Limitată
SWOT	Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats/Puncte tari, puncte slabe, oportunități și amenințări
UAT	Unitate Administrativ Teritorială
UDE	Unitate de Dimensiune Economică
UE	Uniunea Europeană

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

Sumarul executiv

Scopul studiului

Studiul de evaluare V „Ferma mică și dezvoltarea formelor asociative” are ca scop evaluarea măsurilor și acțiunilor finanțate prin Programul Național de Dezvoltare Rurală (PNDR) 2014-2020, care vizează dezvoltarea fermelor de mici dimensiuni și a formelor asociative. În acest sens, accentul este pus pe contribuția pe care PNDR o aduce dezvoltării mediului rural prin următoarele sub-măsuri:

- sM 6.3 și sM 6.3 ITI – investiții pentru dezvoltarea fermelor mici din țară, dar și la nivelul zonei ITI Delta Dunării;
- sM 4.1, sM 4.1 ITI, sM 4.1a și sM 4.1a ITI – investiții în exploatații agricole și pomicole din țară, dar și la nivelul zonei ITI Delta Dunării;
- sM 9.1 și 9.1a – sprijin oferit pentru înființarea grupurilor de producători în sectoarele agricol și pomicol;
- sM 16.4, 16.4a – sprijin acordat pentru cooperare orizontală și verticală între actorii din lanțul de aprovizionare în sectoarele agricol și pomicol.

La sfârșitul anului 2019, valoarea totală a proiectelor contractate prin PNDR însuma aproximativ 5 miliarde de euro, din care 4,59 miliarde de euro din resurse noi (perioada actuală de programare) și 424,7 milioane de euro aferentă proiectelor provenite din tranziție (perioada anterioară de programare). Conform analizei datelor provenite din sistemul de monitorizare, programul a realizat investiții directe pentru:

- **dezvoltarea fermelor de mici dimensiuni** în peste 27.000 de proiecte, cu o valoare totală contractată de peste 245 de milioane de euro, prin sub-măsurile 4.1, 4.1 ITI, 4.1a, 6.3 și 6.3 ITI;
- **dezvoltarea formelor asociative** în 177 de proiecte, cu o valoare totală contractată de aproape 103 milioane de euro prin, sub-măsurile 4.1, 9.1, 16.4 și 16.4a.

•Sub-măsura 4.1

16 proiecte noi contractate, cu o valoare publică totală de 3,9 milioane euro

•Sub-măsura 4.1 ITI

1 proiect nou contractat, cu o valoare publică totală de 141,07 mii euro

•Sub-măsura 4.1a

91 de proiecte noi contractate, cu o valoare publică totală de 26,1 milioane euro

•Sub-măsura 6.3

11.639 de proiecte noi contractate, cu o valoare publică totală de 174,5 milioane euro

15.477 de proiecte provenite din tranziție, cu o valoare publică totală de 38,1 milioane euro

•Sub-măsura 6.3 ITI

187 de proiecte noi contractate, în zona ITI Delta Dunării, cu o valoare publică totală de 2,8 milioane euro

Dezvoltarea fermelor
de mici dimensiuni

•Sub-măsura 4.1

63 de proiecte noi contractate (62 de cooperative și 1 grup de producători), cu o valoare publică totală de 88,4 milioane euro

•Sub-măsura 9.1

10 proiecte noi contractate, cu o valoare publică totală de 3,7 milioane euro

33 de proiecte provenite din tranziție, cu o valoare publică totală de 4,2 milioane euro

•Sub-măsura 16.4

50 proiecte noi contractate, cu o valoare publică totală de 4,6 milioane euro

•Sub-măsura 16.4a

21 proiecte noi contractate, cu o valoare publică totală de 1,98 milioane euro

Dezvoltarea
formelor asociative

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

Prin studiu se analizează contribuția programului la dezvoltarea fermelor de mici dimensiuni și a formelor asociative, fiind acoperite următoarele șase teme de evaluare:

1 - Îmbunătățirea performanțelor generale ale exploatațiilor agricole de mici dimensiuni

2 - Creșterea orientării către piață, oportunităților de locuri de muncă și a veniturilor exploatațiilor agricole de mici dimensiuni

3 - Asocierea micilor producători și transformarea fermelor de dimensiuni mici

4 - Structura formelor asociative

5 - Integrarea micilor producători în lanțul agroalimentar și la consolidarea puterii de negociere

6 - Creșterea gradului de acces la credite și la introducerea ideilor inovatoare

Contextul studiului

Studiul de evaluare este integrat în contextul de dezvoltare rurală din România, luând în considerare impactul pandemiei SARS COV 2, din prima jumătate a anului 2020. Previiziunile Fondului Monetar Internațional (FMI), referitoare la perspectivele economice mondiale, evidențiază apariția unor efecte negative în ceea ce privește costurile cu resursele umane. Lipsa forței de muncă și modificarea tiparelor de consum vor pune presiune pe sectorul agro-alimentar al Uniunii Europene și în special pe fermele de mici dimensiuni. Astfel, până la finalul anului 2020, se estimează înregistrarea unor reduceri ale produsului intern brut (PIB) real cu 6,6% la nivel european, respectiv cu 5% în România.

Această situație de forță majoră a survenit la nivel național, după ce instrumentele metodologice de colectare a datelor erau deja stabilite și primele activități de cercetare erau deja demarate. Prin urmare, o serie de recomandări din cadrul studiului au fost adaptate la situația națională nou instituită.

Analizele studiului de evaluare au fost dezvoltate pornind de la delimitarea terminologică a conceptelor de „fermă mică” și „forme asociative”, conform definițiilor utilizate în cadrul PNDR. Mai exact, programul definește ferma mică în funcție de încadrarea în dimensiunea economică 4.000 -

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

11.999 SO¹ (valoarea producției standard) și promovează diverse forme de cooperare și forme asociative la nivelul mai multor măsuri. Adicional abordării terminologice privind conceptul de fermă mică din PNDR, care a constituit punctul de referință pentru studiu, evaluatorii au explorat și definițiile utilizate în literatura de specialitate, referitoare la acest subiect.

Analiza datelor Eurostat evidențiază ponderea majoritară (66,8%) a microfermelor (producție standard mai mică de 2.000 SO) în totalul exploatațiilor agricole existente la nivel național, la nivelul anului 2016, în vreme ce fermele mici, așa cum sunt definite în sensul prezentului studiu, reprezintă aproximativ 8% din total. Cu toate acestea, este important de precizat că aproape o treime din fermele UE sunt localizate în România, însă contribuția acestora la producția standard europeană este de numai 3,6%.

Analizate din perspectiva condițiilor economice actuale din sectorul agricol, dominat de piețe globale, precum și din perspectiva specializării fermelor, a creșterii economiilor de scară și a lipsei de conectivitate între comunitățile rurale și afacerile agricole, fermele mici ar putea părea ineficiente și irelevante pentru agricultura modernă. Cu toate acestea, importanța fermelor mici pentru sustenabilitatea rurală din Europa a fost demonstrată în numeroase studii (Shucksmith și Rønningen, 2011; Grubbström și Sooväli-Sepping, 2012; McDonagh și colab., 2017), inclusiv prin rolul continuu ca furnizori de produse alimentare pentru gospodăriile agricole din multe regiuni (HLPE, 2013; Tudor, 2015). Fermele mici susțin, de asemenea, niveluri ridicate de biodiversitate (însemnând atât agro biodiversitate, cât și macro biodiversitate) și promovează rezistența ecologică datorită eterogenității și diversității lor inerente (Marini și colab., 2009; Babai și colab., 2015; Konvicka și colab., 2016). În plus, acestea contribuie în mod direct la conservarea peisajului (Bezák și colab., 2007), jucând, de exemplu, un rol esențial în prevenirea incendiilor și a eroziunii solului, prin menținerea pajiștilor și pășunilor în zonele montane (Tasser și colab., 2003; Höchtel și colab., 2005).

Abordarea metodologică

Abordarea metodologică adoptată pe parcursul activităților de cercetare a utilizat o combinație de instrumente și tehnici constând în recenzia literaturii de specialitate, colectarea și analiza datelor administrative, anchetă pe bază de chestionar și studii de caz aplicate la nivelul beneficiarilor și interviuri cu actori cheie relevanți.

Astfel, echipa de evaluare a analizat stadiul de implementare (la finalul anului 2019) al sub-măsurilor PNDR relevante, prin analiza datelor provenite din sistemul de monitorizare și a realizat interviuri cu reprezentanți ai autorităților implicate în gestionarea și implementarea programului (Autoritatea de

¹ Producția standard (SO) a unui produs agricol (din sectorul vegetal sau de creștere a animalelor) este valoarea monetară medie a producției agricole la prețul de la poarta fermei, în euro, la hectar sau pe cap de animal. SO este diferită de marja brută standard/standard gross margin (SGM): SGM = Producție + Plăți directe - Costuri; în timp ce SO = Producție. Unitatea utilizată pentru măsurarea SO este euro și nu ESU (1 200 Euro), ca în clasificarea SGM. SO nu ține cont de costurile de intrare și, prin urmare, nu poate indica profitabilitatea și nici nu este ajustată în funcție de diferențele de putere de cumpărare între țări, dar oferă informații pentru toate statele membre ale UE, conform unei metodologii agreeate în mod comun. În UE-28, producția standard medie pe fermă a fost de 34.784 euro în 2016. (Eurostat). Ordonanță de urgență nr. 3/2015 din 18 martie 2015 aprobă schemele de plată care se aplică în agricultură în perioada 2015-2020 a) schema de plată unică pe suprafață; b) plata redistributivă; c) plata pentru practici agricole benefice pentru climă și mediu; d) plata pentru tinerii fermieri (de până în 40 de ani); e) schema de sprijin cuplat; f) schema simplificată pentru micii fermieri.

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

Management și Agenția pentru Finanțarea Investițiilor Rurale) și reprezentanți ai intermediarilor financiari (Libra Internet Bank și ProCredit Bank).

Mai mult decât atât, echipa de evaluare a supus analizei o serie de studii de caz – pentru proiecte aferente sM 4.1, sM 9.1 și sM 16.4 - și a aplicat un sondaj de opinie în rândul beneficiarilor pentru toate sub-măsurile (sM 4.1, sM 4.1a, sM 9.1, sM 16.4, sM 16.4a) pentru care s-au înregistrat proiecte contractate la sfârșitul anului 2019. Numărul de răspunsuri oferite de către beneficiari depășește ținta estimată la momentul elaborării metodologiei de lucru.

În cazul sM 6.3, prin procesul de colectare a datelor s-a asigurat un eșantion reprezentativ de proiecte, luând în considerare faptul că eroarea standard în cazul sondajelor trebuie să fie mai mică de 5%, la un nivel de încredere de 90%. De asemenea, pentru toate celelalte sub-măsuri, care înregistrează un număr mai mic de proiecte contractate, procesul de colectare a datelor a fost unul eficient. Astfel, au fost colectate 42 de răspunsuri din partea beneficiarilor sM 4.1 și sM 4.1a ce dețin ferme mici și 12 răspunsuri din partea reprezentanților de cooperative susținute prin sM 4.1. În cazul grupurilor operaționale, au fost consultate 8 astfel de grupuri, ceea ce a făcut posibilă acoperirea a 7 din cele 8 proiecte finanțate în perioada 2014-2020. Nu în ultimul rând, au fost colectate 21 de răspunsuri din partea beneficiarilor sM 16.4 și sM 16.4a, care acoperă aproximativ 30% din proiectele contractate. Detalii suplimentare sunt furnizate în anexa V.10.

Recenzia literaturii de specialitate a fost utilizată la sfârșitul procesului de evaluare pentru a asigura o evaluare comparativă externă a rezultatelor evaluării, precum și a concluziilor evidențiate de interviurile cu AM, AFIR și intermediarii financiari. În mod similar, sondajele de opinie aplicate la nivelul proiectelor PNDR reprezintă un instrument pentru colectarea datelor, dar și pentru confirmarea / validarea / modificarea constatărilor preliminare ale evaluării.

Concluzii și recomandări

1 - Îmbunătățirea performanțelor generale ale exploatațiilor agricole de mici dimensiuni

Concluzii - PNDR a contribuit în mod pozitiv și cu succes la performanța generală a fermelor mici din România.

- *Sprrijinul programului, acordat prin sM 4.1 și sM 6.3, a contribuit la creșterea vânzărilor și a asigurat un acces mai bun la piață. Cu toate acestea, analiza realizată în cadrul prezentei evaluări arată că este prematură identificarea unor efecte considerabile în ceea ce privește producția obținută de proiectele sM 4.1 și a unor efecte tangibile în cazul proiectelor sprijinite prin sM 4.1a. Aceste efecte reprezintă mai mult estimări, decât rezultate efectiv obținute, în special în sectorul pomicol. Este adevărat că, în acest ultim caz, beneficiarii au nevoie de o perioadă mai îndelungată de timp pentru obținerea și vânzarea produselor, dat fiind intervalul temporal pe care plantația trebuie să îl parcurgă pentru a ajunge la maturitate.*
- *Măsurile programului au contribuit la reducerea abandonului terenurilor, în special în zonele montane și marginale, prin crearea de noi oportunități în agricultură, mai ales datorită sprijinului sM 6.3. În special, pentru 58% dintre fermele mici, susținute de sM 6.3,*

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

situate în zonele montane, sprijinul a fost esențial pentru menținerea activității. În plus, analiza indică faptul că mai mult de 2/3 din beneficiarii sM 6.3 ar fi căutat un loc de muncă într-un alt domeniu de activitate, în situația în care nu ar fi accesat sprijinul oferit de program. Prin urmare, se constată că sM 6.3 a contribuit în mod concret la reducerea abandonului terenurilor și la creșterea atractivității zonelor rurale. În mod similar, 80% din beneficiarii sM 4.1, chestionați în cadrul sondajului, au afirmat că investiția susținută prin PNDR a contribuit la reducerea abandonului terenurilor.

- În general, intervențiile PNDR au stimulat dobândirea de **noi abilități și capacități** în ceea ce privește practicile de cultivare și abordările inovatoare. Analiza relevă o înclinație mai puternică a fermierilor tineri (vârste mai mici de 40 de ani), cu un nivel mai înalt de școlarizare, către schimbarea activităților practicate la nivelul fermei, prin inovare și accesarea unor oportunități noi oferite de piață. Cu toate acestea, este demn de menționat și faptul că, potrivit studiului Comisiei Europene, publicat în 2018, „Agricultural Knowledge and Innovative Systems – Stimulating creativity and learning”, sistemele de cunoștințe și inovare din agricultură (AKIS) sunt fragmentate și slab dezvoltate în România.

Recomandări – Pentru a asigura sustenabilitatea efectelor pozitive ale PNDR, așa cum a subliniat și proiectul SALSA Orizont 2020, este necesar ca investițiile aferente perioadei PAC post 2020 să fie orientate către: o mai bună infrastructură și conectivitate, mai ales în zonele marginale, comercializarea producției locale, infrastructură adecvată (de exemplu, infrastructura de apă) pentru a lupta împotriva secetei și a schimbărilor climatice și pentru a evita ca zonele marginale să aibă un risc mai mare de abandon al terenurilor. Astfel, recomandăm pentru viitoarea perioadă de programare o abordare similară celei din perioada de programare 2014-2020.

În ceea ce privește consolidarea abordării AKIS, evaluatorii sugerează să se analizeze eficacitatea inițiativelor recent introduse în România² și în alte țări ale UE, în vederea combaterii pandemiei de SARS COV 2, precum și să se ia în considerare, pentru viitoarea perioadă de programare, susținerea și dezvoltarea parteneriatelor formale și a rețelelor pentru schimbul de cunoștințe, cum ar fi platforme online pentru producătorii locali, forumuri privind dezvoltarea fermelor mici, evenimente / întâlniri ad-hoc pentru diseminarea ideilor și a bunelor practici rezultate în urma experiențelor din rețelele tematice dezvoltate în cadrul Orizont 2020 și DG Growth. În mod special, este de așteptat ca infrastructura de partajare a cunoștințelor să contribuie la creșterea capacității fermierilor (mici) de a se adapta la noile cerințe și provocări de dezvoltare.

Pornind de la ceea ce s-a realizat până acum în România și în alte țări europene, pentru a face față crizei actuale cauzate de pandemia COVID 19, este important ca Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale să **evalueze eficacitatea platformelor online** existente, destinate pentru promovarea producătorilor locali și a fermelor mici (având în vedere numărul limitat de fermieri înscriși) și să ia în considerare oportunitatea dezvoltării unei funcționalități suplimentare a platformei deja existente, care să permită inclusiv consultarea micilor producători pe diferite tematici de interes (în contextul în care alte țări membre ale UE oferă această posibilitate prin platformele de promovare).

² De exemplu <https://www.madr.ro/comunicare/5926-platforma-online-dedicata-micilor-producatori-de-legume.html>

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

2 - Creșterea orientării către piață, oportunităților de locuri de muncă și a veniturilor exploatațiilor agricole de mici dimensiuni

Concluzii – Investițiile PNDR au fost eficiente în ceea ce privește creșterea orientării către piață a fermelor mici.

- Beneficiarii sM 4.1 și 6.3 au început să diversifice modalitățile de distribuție și să obțină produse noi pentru a răspunde nevoilor consumatorilor. Diversificarea este mai însemnată pentru beneficiarii localizați în zonele montane și zonele normale (dezvoltă vânzarea directă de produse), comparativ cu cei care provin din zone cu constrângeri specifice sau zone cu constrângeri semnificative.
- Efectul produs la nivelul **fermelor mici sprijinite prin sM 6.3 și sM 4.1 este diferit**. În primul caz, luând în considerare valoarea scăzută a finanțării, intervențiile sM 6.3 au introdus în mod normal un nou capital de lucru în activitățile agricole, care a produs unele efecte, dar care nu este suficient pentru a menține aceste efecte în viitor. Spre deosebire de sM 4.1, sM 6.3 sprijină intervenții mici (cu valoare financiară redusă) și care au un impact limitat asupra structurii fermelor mici. Investițiile realizate prin sM 4.1 au generat costuri mai mari, dar au început să modifice strategia și structura fermei, cu potențiale beneficii în ceea ce privește capacitatea de producție viitoare a fermelor. În mod similar, efectele noilor locuri de muncă create sunt mai evidente în proiectele sM 4.1. Evident, numărul de ferme mici, beneficiare ale sprijinului furnizat de sM 6.3, nu este comparabil cu cel al fermelor mici sprijinite prin sM 4.1.

Recomandări – Pentru perioada viitoare de programare, evaluatorii sugerează următoarele recomandări:

- **Îmbunătățirea colectării datelor la nivel de fermă.** Un set de indicatori ar putea fi colectați înainte și după implementarea proiectelor, pentru a evalua variația performanței fermelor mici de-a lungul timpului, indicatori care să reflecte criteriile de evaluare a performanței utilizate în cadrul prezentei evaluări (locuri de muncă nou create, creșterea veniturilor familiei și fermei, indicatori privind tipul piețelor, vânzări, producție). Informații despre acești indicatori ar putea fi colectate fie prin activitățile de monitorizare, fie printr-un eșantion de ferme mici în cadrul sondajelor structurale aplicate de RICA.
- **Sprijinirea beneficiarilor din categoria ferme mici, pentru investiții în active fizice, prin adoptarea unor criterii de selecție adaptate și previzionarea efectelor reducerii pragului minim privind dimensiunea economică de la 8000 la 6000 SO, pentru a da posibilitatea unui număr mai mare de ferme, deja active, să realizeze investiții noi.** De asemenea, se recomandă furnizarea unei alocări bugetare separate sau acordarea de prioritate fermelor mici.

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

3 - Asocierea micilor producători și transformarea fermelor de dimensiuni mici

Concluzii – Sprijinul investit în asocierea micilor producători a început să furnizeze primele rezultate parțiale. Sprijinul oferit de PNDR a încurajat orientarea către piață, însă într-un mod diferit la nivelul fermelor mici, față de situația de la nivel național.

Recomandări – Pentru perioada viitoare de programare, evaluatorii sugerează următoarele recomandări:

- Criteriile de selecție și regulile de alocare pentru investiții în active fizice (ex. alocarea resurselor pentru zonele montane și alte zone de interes cu specific teritorial) ar trebui să ia în considerare cel puțin diferențele de vârstă și diferențele teritoriale pentru a proiecta strategia de sprijin a programului.
- Pentru a sprijini în continuare modificările structurale ale fermei și deschiderea producției agricole către piață, condițiile de accesare aferente SM 6.3 ar trebui să ia în considerare locația fermei, nivelul de producție și vârsta fermierului. În contextul în care tinerii fermieri (de până în 40 de ani) reprezintă categoria de beneficiari cu deschidere mai pronunțată către piață, dar și categoria de beneficiari ceva mai favorizată, se recomandă oferirea de oportunități fermierilor cu vârste de până la 63 de ani – stimulând inclusiv persoane care provin din alte domenii de activitate.

4 - Structura formelor asociative

Concluzii – În general, deși prezența fermelor mici diferă la nivelul diferitelor sub-măsuri, analiza evidențiază că **formele asociative, grupurile de producători și cooperarea orizontală și verticală, sprijinite de PNDR, reprezintă o oportunitate cheie pentru promovarea dezvoltării fermelor mici.** Această constatare diferită de cele evidențiate în literatura de specialitate, conform cărora formele asociative din România sunt în principal rețele formate din ferme corporative de dimensiuni mai mari, decât din ferme mici. **Cu toate acestea, este important de subliniat concentrarea teritorială și sectorială puternică a acestor forme asociative, care ar putea fi explicată prin faptul că ele reprezintă experiențe de pionierat în ceea ce privește asocierea și se bazează pe capacitățile existente și disponibilitatea de a coopera a actorilor locali.**

Recomandări – Din perspectiva evaluatorilor, este importantă considerarea, pentru viitor, a următoarelor sugestii de îmbunătățire a sprijinului acordat formelor asociative:

- În ceea ce privește **grupurile de producători**, este necesar să se îmbunătățească modelele cadru pentru **planurile de afaceri**, nu întotdeauna realiste pentru a sprijini formele asociative în mod concret. În acest sens, sprijinul similar celui oferit prin **măsura 2** ar trebui furnizat cât mai curând posibil în noua perioadă de programare, având în vedere întârzierile înregistrate în perioada curentă 2014-2020.

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

- În ceea ce privește sM 16.4 și 16.4a, ar putea fi utilă includerea unui **criteriu de selecție referitor la numărul micilor fermieri cuprinși în forma de cooperare**, similar cu cel prevăzut în cazul sM 4.1. Acesta ar putea completa criteriile de selecție existente - nr. 1 (privind numărul de parteneri) și nr. 4 (privind impactul pe piețele locale).
- Având în vedere concentrarea teritorială și, de asemenea, concentrarea sectorială remarcabilă a formelor asociative, autoritățile programului ar putea lua în considerare includerea unor **criterii de selecție pentru a răspândi sprijinul acordat de program și în alte zone sau domenii de activitate**.

5 - Integrarea micilor producători în lanțul agroalimentar și la consolidarea puterii de negociere

Concluzii – Sprijinul oferit de PNDR a contribuit la creșterea gradului de participare a fermelor mici în lanțurile agro-alimentare locale, dar cu diferențe remarcabile între sectoare și măsuri.

Participarea mai puternică a fermelor mici privește în principal integrarea din punctul de vedere al producției, mai degrabă decât capacitatea de a influența prețul final al produselor agricole.

- Pentru sM 9.1, sprijinul PNDR a fost mai eficace în a contribui la integrarea fermelor mici în lanțul de aprovizionare, din punct de vedere al capacității productive în sectorul creșterii porcinelor și în sectorul apicol.
- sM 16.4 și sM 16.4a includ un criteriu de selecție specific (P4 – Principiul "Piețelor locale") care oferă un stimulent integrării micilor producători în lanțurile scurte de aprovizionare pe piața locală. Datorită acestui criteriu de selecție, sub-măsurile au contribuit la crearea de noi rețele și au redus distanța geografică între punctele de producție și cele de vânzare. Cu toate acestea, în ceea ce privește producția, beneficiarii proiectelor finanțate prin sM16.4 și 16.4a, incluși în sondaj, tind să nu fie de acord cu ideea că fermele mici sunt mai bine integrate în lanțul de aprovizionare ca urmare a sprijinului oferit de program, în special în sectorul apicol. Pe de altă parte, mai multe opinii pozitive sunt oferite de beneficiarii proiectelor specializate în sectorul legumicol. Astfel, programul a îmbunătățit integrarea micilor producători în lanțurile de aprovizionare, cu precădere în acele sectoare cu potențial de dezvoltare în această privință. O evaluare exactă a capacității programului de a influența pozitiv (crește) integrarea fermelor mici în lanțurile scurte de aprovizionare este posibilă numai în baza rezultatelor pe termen lung.
- *Studiul de evaluare II - aferent RAI 2018* a evidențiat deja lipsa unei creșteri relevante a prețurilor finale practicate de producătorii primari la produsele agricole. De altfel, consolidarea puterii de negociere nu se concretizează într-o creștere a prețurilor pieței, ci mai degrabă este asociată cu o stabilizare a prețurilor și a celorlalte elemente care guvernează canalele de desfacere (timp – calitate - cantitate). Astfel, se poate afirma că sM 9.1, 16.4, 16.4a au contribuit la îmbunătățirea comercializării (creșterea volumului vânzărilor și diversificarea canalelor de desfacere), consolidarea producției fermelor mici și creșterea puterii de negociere a acestora. Deși intervențiile programului sporesc

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

capacitatea fermelor mici de a-și vinde produsele, acest lucru nu a influențat în mod semnificativ prețul pieței.

Recomandări – În ceea ce privește perioada următoare de programare, evaluatorii sugerează că **pentru cooperarea orizontală și verticală, este utilă confirmarea și repropunerea criteriului de selecție nr. 4 (principiul "piețelor locale") aferent SM 16.4, care a contribuit la creșterea integrării în lanțul de aprovizionare.**

Mai mult decât atât, întrucât lanțul agro-alimentar local are nevoie de mai mult timp pentru a crește valoarea totală a produselor și pentru a oferi o creștere efectivă a valorii produselor primare, **evaluatorii sugerează replicarea analizei în câțiva ani pentru a verifica în ce măsură puterea de negociere și integrarea fermelor mici în lanțul alimentar au crescut și s-au consolidat.**

6 - Creșterea gradului de acces la credite și la introducerea ideilor inovatoare

Concluzii – În ceea ce privește **accesul la creditare, s-au evidențiat rezultate diferite pentru măsurile analizate.**

- Analiza implementării sM 9.1, 16.4 și 16.4a și celelalte activități de evaluare nu indică niciun beneficiu specific al sprijinului PNDR pentru accesul la creditare, dincolo de valoarea financiară a grantului.
- O treime din formele asociative beneficiare ale sprijinului acordat prin sM 4.1 consideră că asigurarea cofinanțării este cea mai dificilă problemă, în vreme ce marea majoritate a aceleiași categorii de beneficiari este de părere că cea mai bună modalitate de a primi sprijin financiar este prin furnizarea posibilității de a plăti rate mai mici la împrumuturi, care să asigure rata de cofinanțare a proiectelor / investițiilor.
- În cazul fermelor mici susținute prin sM 4.1, nevoia de garanție / depozit colateral, pentru obținerea împrumutului necesar asigurării ratei de cofinanțare a proiectelor/investițiilor, este mai mare.
- Beneficiarii sM 6.3 au fost consultați referitor la posibilitatea de a primi sprijin suplimentar din partea programului. Rezultatele sondajului de opinie indică faptul că aceștia ar prefera sprijin prin asistență tehnică, sau de tip "ad-hoc" – de exemplu, sprijin punctual pentru înțelegerea definițiilor/ termenilor, dezvoltarea planurilor de afaceri - mai degrabă decât prin intermediul instrumentelor financiare.

În mod similar accesului la creditare, contribuția la inovare prin intermediul sub-măsurilor analizate este variată:

- Analiza grupurilor de producători sprijiniți prin sM 9.1 nu a identificat elemente inovative la nivelul fermelor.
- Sprijinul PNDR, oferit prin sM 16.4 și 16.4a, contribuie la stimularea inovării prin utilizarea de noi tehnologii, dezvoltarea de noi produse și noi modalități organizaționale și introducerea de noi forme de cooperare, schimb de experiențe și schimb de cunoștințe (aspect confirmat prin studiile de caz și sondajul de opinie aplicat la nivelul beneficiarilor).

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

- Principalele efecte tangibile în materie de inovație provin de la proiectele sM6.3, sM 4.1 și sM4.1a, localizate în zona montană și zona normală, ai căror beneficiari au vârsta de peste 40 de ani³. În acest sens, analiza proiectelor, bazată pe percepția fermierilor, arată că implementarea PNDR 2014-2020 a ajutat la introducerea inovației și în cadrul fermelor mici, dar la un nivel mai scăzut comparativ cu fermele de dimensiuni mari. În acest sens, este important de subliniat faptul că inovația nu se limitează la o dimensiune tehnică sau tehnologică, fermierii mici neaplicând în mod obligatoriu tehnologii noi - noutățile lor apar ca rezultat al abordărilor și modurilor diferite de a face lucrurile și din recombinarea diferitelor cunoștințe într-un mod inovator (strategie, marketing, mod de organizare, management, și capacitatea de a soluționa probleme și de a identifica oportunități). În acest sens, în timp ce sM 9.1 are o capacitate limitată de a crea inovație, celelalte sub-măsură analizate arată o contribuție la inovare, dar în moduri diferite. SM 16.4 și 16.4a nu dezvoltă procese inovative, dar contribuie la stimularea următoarelor tipuri de inovație: utilizarea de noi tehnologii în sectorul producției de alimente, dezvoltarea de noi produse/servicii, promovarea unor noi modele organizaționale, introducerea unor noi forme de cooperare și schimb de cunoștințe între sectorul de producție alimentară și sectorul de cercetare. În acest sens, proiectele sprijinite au promovat următoarele inițiative: misiuni și vizite internaționale, schimb de experiențe între fermieri și diferiți alți actori cheie (ex. cercetători). **Principalele efecte în materie de inovație provin ca urmare a sprijinului oferit prin sM6.3, sM 4.1, sM4.1a.** Cu toate acestea, analiza proiectelor și a rezultatelor sondajului de opinie arată că implementarea PNDR a ajutat la introducerea inovației și în ferma mică, dar la un nivel mai scăzut, comparativ cu fermele mari. Totodată, percepția beneficiarilor sM 4.1 și 4.1a privind inovația este una pozitivă (80% dintre respondenți - valoare mai scăzută față de cea obținută prin răspunsurile oferite de către toți beneficiarii chestionați (nu numai beneficiarii cu ferme mici), prin activitățile de evaluare anterioare – Studiul de evaluare II - Raportul Anual de Implementare 2018).

Recomandări – În ceea ce privește **acesul la creditare**, Autoritatea de Management ar putea lua în considerare flexibilitatea propusă de Comisia Europeană în utilizarea instrumentelor financiare, în special ca răspuns la criza generată de pandemia COVID-19. În acest sens, Comisia Europeană a propus modificările⁴ Regulamentului UE 1305/2013, care să permită asistența de urgență a agricultorilor și IMM-urilor afectate în special de criza COVID-19, sub forma unei sume forfetare care să nu depășească 7.000 EUR per fermier și 50.000 EUR per IMM. De asemenea, reglementările propuse includ o pondere maximă a contribuției UE, de 2% din contribuția FEADR pentru programele de dezvoltare rurală, pentru a se asigura că logica de intervenție a programului este menținută neschimbată și respectată.

Pentru promovarea **inovării** în continuare, evaluatorii recomandă ca Autoritatea de Management să:

³ În cadrul sondajului aplicat la nivelul beneficiarilor, dintre respondenții care consideră că există un grad ridicat de inovare la nivelul fermei acestora, 30% sunt tineri fermieri și 70% au vârsta de peste 40 de ani.

⁴ *Propunerea se află într-un continuu proces de schimbare, astfel că prevederile referitoare la sumele forfetare și ponderea contribuției pot suferi modificări în viitor. Pentru consultarea celor mai recente date vă rugăm să verificați forma actualizată a Regulamentului UE 1305/2013.*

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

- coordoneze și să împărtășească cele mai bune practici inovatoare între fermele mici;
- promoveze un hackathon specific, pentru fermele mici, cu scopul de a discuta idei inovatoare pentru dezvoltarea fermelor mici, pornind de la experiența Spaniei în adoptarea de soluții pentru minimizarea efectelor economice ale COVID-19.
- promoveze inițiativele ad-hoc (în viitor), pentru a promova schimbul de cunoștințe între fermieri, industrie, cercetare și alte părți interesate relevante, pentru a oferi noi idei și oportunități pentru dezvoltarea fermelor mici și a contribui la consolidarea sistemelor de cunoștințe și inovare agricole (AKIS), care sunt slab dezvoltate și fragmentate în România.

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

1. Introducere

1.1. Scopul studiului de evaluare

Studiul de evaluare V – Ferma mică și dezvoltarea formelor asociative reprezintă rezultatul activităților de structurare, observare, analiză și evaluare a măsurilor și acțiunilor finanțate prin PNDR 2014-2020, orientate către promovarea, sprijinul și dezvoltarea fermelor mici și a diferitelor forme de asociere. În mod particular, studiul de evaluare examinează contribuția programului de dezvoltare rurală, prin intermediul analizei următoarelor sub-măsuri: 6.3 (dezvoltarea fermelor mici) și 6.3 ITI (dezvoltarea fermelor mici în zona ITI Delta Dunării), 4.1 (investiții în exploatații agricole), 4.1 ITI (investiții în exploatații agricole în zona ITI Delta Dunării), 4.1a (investiții în exploatații pomicole), 4.1a ITI (investiții în exploatații pomicole în zona ITI Delta Dunării), 9.1 (înființarea grupurilor de producători în sectorul agricol), 9.1a (înființarea grupurilor de producători în sectorul pomicol), 16.4 și 16.4 a (sprijin acordat pentru cooperare orizontală și verticală între actorii din lanțul de aprovizionare în sectoarele agricol și pomicol).

Pe parcursul activităților de evaluare desfășurate, echipa de experți a utilizat metode și tehnici de analiză calitativă și cantitativă, care au fundamentat răspunsurile la întrebările de evaluare și au permis dezvoltarea concluziilor și a recomandărilor.

Datele care au stat la baza Studiului de evaluare V reflectă stadiul implementării intervențiilor PNDR 2014-2020 până la data de 31.12.2019.

1.2. Descrierea termenilor de referință

Studiul de evaluare V – Ferma mică și dezvoltarea formelor asociative este furnizat în contextul realizării studiilor tematice care fac obiectul contractului "Evaluarea on-going a Programului Național de Dezvoltare Rurală 2014-2020 în perioada 2017-2020" și conține răspunsuri la șase întrebări specifice:

- 1) În ce măsură sprijinul acordat prin PNDR a contribuit la îmbunătățirea performanțelor generale ale exploatațiilor agricole de mici dimensiuni?
- 2) În ce măsură sprijinul acordat prin PNDR a contribuit la creșterea orientării către piață, oportunităților de locuri de muncă și a veniturilor exploatațiilor agricole de mici dimensiuni?
- 3) În ce măsură sprijinul acordat prin PNDR a încurajat asocierea micilor producători și a facilitat transformarea fermelor de dimensiuni mici din ferme de subzistență și semi-subzistență în ferme comerciale?
- 4) Care este structura formelor asociative din punct de vedere al dimensiunii economice a exploatațiilor agricole (ferme) membre ale formelor asociative?
- 5) În ce măsură sprijinul din PNDR a contribuit la integrarea micilor producători în lanțul agroalimentar și la consolidarea puterii de negociere?
- 6) În ce măsură sprijinul din PNDR a contribuit la creșterea gradului de acces la credite și la introducerea ideilor inovatoare în rândul micilor producători?

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

În conformitate cu prevederile Sistemului Comun de Monitorizare și Evaluare, evaluarea on-going a Programului Național de Dezvoltare Rurală 2014-2020 este realizată de evaluatorul independent ACZ Consulting SRL & t33 SRL, selectat în urma unei proceduri de licitație publică. Contractul de servicii *Evaluarea on-going a Programului Național de Dezvoltare Rurală 2014-2020 în perioada 2017-2020* a fost semnat în data de 05 aprilie 2017 și are o durată de implementare de 46 luni, din care 43 de luni de implementare a activităților proiectului și 3 luni necesare pentru efectuarea plății finale, conform prevederilor instrucțiunilor de plată și efectuării ultimei tranșe de plată.

Evaluarea on-going a PNDR urmărește analiza eficacității (măsura în care au fost îndeplinite obiectivele stabilite), eficienței (relația optimă între resursele folosite și rezultatele obținute), relevanței (măsura în care obiectivele programate sunt în conformitate cu nevoile, problemele și diferite alte aspecte întâlnite în implementarea programului) și a impactului socio-economic generat de intervențiile programului asupra dezvoltării durabile și echilibrate a spațiului rural românesc.

Obiectivul general al contractului constă în realizarea studiilor de evaluare ale PNDR 2014-2020, atât cele obligatorii, prevăzute de regulamentele europene, cât și cele identificate de Autoritatea de Management, pe parcursul a patru ani, în perioada 2017-2020. Au fost prevăzute astfel șapte studii de evaluare, dintre care două studii necesare pentru întocmirea rapoartelor anuale consolidate de implementare, transmise Comisiei Europene în anii 2017 și 2019, și cinci studii de evaluare tematice referitoare la următoarele aspecte: Cadrul de performanță, Zona montană, Ferma mică și dezvoltarea formelor asociative, Capacitatea administrativă în implementarea PNDR și Măsurile de mediu și climă din PNDR 2014-2020.

Adițional celor șapte studii de evaluare, pe parcursul perioadei de implementare a activităților contractuale, începând cu anul 2017, cu o frecvență anuală până în anul 2020 inclusiv, Prestatorul a realizat analiza contribuției nete a intervențiilor PNDR la schimbarea valorii indicatorilor SEA, precum și analiza gradului de atingere a obiectivelor fiecărei măsuri din PNDR.

1.3. Teme, întrebări și criterii de evaluare

Studiul acoperă șase teme de evaluare, fiecare dintre acestea fiind conectată la o întrebare de evaluare, conform corespondenței stabilite în cadrul metodologiei de cercetare, redată în continuare :

- Îmbunătățirea performanțelor generale ale exploatațiilor agricole de mici dimensiuni (ÎE 1). Această temă este analizată luând în considerare creșterea vânzărilor, producției, creșterea capacităților și a abilităților și reducerea abandonului terenurilor;
- Creșterea orientării către piață, oportunităților de locuri de muncă și a veniturilor exploatațiilor agricole de mici dimensiuni (ÎE 2);
- Asocierea micilor producători și transformarea fermelor de dimensiuni mici (ÎE 3);
- Structura formelor asociative din punct de vedere al dimensiunii economice a exploatațiilor agricole (ferme) membre ale formelor asociative (ÎE 4);
- Integrarea micilor producători în lanțul agroalimentar și la consolidarea puterii de negociere (ÎE 5);
- Creșterea gradului de acces la credite și la introducerea ideilor inovatoare (creșterea inovațiilor de produs și de proces în rândul micilor producători (ÎE 6).

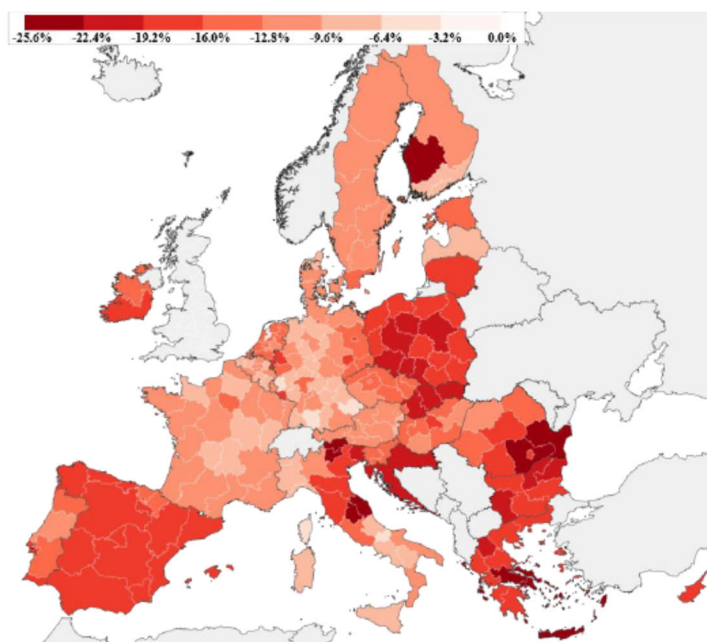
EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

Analiza și interpretarea datelor, prezentarea constatrilor evaluării și formularea concluziilor și recomandărilor sunt realizate la nivelul fiecărei teme de evaluare, iar acolo unde este posibil și relevant, sunt dezagregate la nivelul fiecărui criteriu de evaluare, așa cum se observă în capitolul 3.1.

1.4. Contextul studiului de evaluare și studiile anterioare relevante

Prezentul studiu este puternic ancorat în contextul românesc al dezvoltării rurale, care a fost afectat, în prima jumătate a anului 2020, de pandemia COVID-19. Așa cum subliniază Fondul Monetar Internațional în primul capitol al perspectivei economice mondiale, publicat în luna martie a acestui an, "*pandemia COVID-19 generează costuri umane ridicate și în creștere la nivel mondial*". Primele proiecții pentru anul 2020 estimează o reducere cu 6,6 % a PIB-ului real, la nivel european, respectiv cu 5%, la nivelul României. Recent, Comisia Europeană a prezentat estimările impactului pandemiei COVID-19 asupra PIB la nivel regional (NUTS-2) în Documentul de lucru al personalului Comisiei care sprijină următoarea generație de programe financiare⁵ - a se consulta harta următoare, care evidențiază impactul așteptat, la nivel național acesta având cea mai mare intensitate în regiunile Sud și Sud-Est.

Figura 1.4-1 Impactul pandemiei COVID-19 asupra PIB, la nivel regional NUTS 2, excluzând impactul măsurilor de politică

Sursa: Centrul Comun de Cercetare pentru Personalul Comisiei Europene, Document de lucru 98 (2020)

Această schimbare majoră a contextului național a intervenit doar după ce au fost concepute instrumentele de colectare a datelor și după ce au fost demarate primele activități de cercetare. Prin urmare, nu a fost posibilă luarea în considerare a acestei situații la momentul elaborării instrumentelor

⁵ SWD(2020) 98 final COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT Identifying Europe's recovery needs Accompanying the document COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE EUROPEAN COUNCIL, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS Europe's moment: Repair and Prepare for the Next Generation, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/assessment_of_economic_and_investment_needs.pdf

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

de colectare a datelor. Cu toate acestea, în măsura în care a fost posibil, evaluatorii au ținut seama de modificările contextului actual de dezvoltare rurală, în analiza constatărilor și, în special, în formularea concluziilor și a recomandărilor de politici.

În ceea ce privește contextul metodologic, studiul de evaluare se bazează pe definițiile utilizate în cadrul PNDR privind „ferma mică” și „formele asociative”. Mai exact, PNDR definește ferma mică în funcție de încadrarea în dimensiunea economică 4.000 - 11.999 SO (valoarea producției standard) și promovează diverse forme de cooperare și forme asociative la nivelul mai multor măsuri.

În bazele de date Eurostat, dimensiunea fermei a fost asociată cu caracteristici fizice, economice sau legate de forța de muncă. Analiza variației datelor disponibile⁶ la nivelul Eurostat, pentru perioada 2005-2016, evidențiază relevanța fermelor românești în Europa din perspectiva numărului și a dimensiunii acestora. Așa cum este prezentat în tabelul nr. 1.4-1, indiferent de caracteristica luată în considerare, se observă că fermele românești au o dimensiune fizică sau economică mai redusă și înregistrează creșteri mai mici comparativ cu media UE sau cu alte state membre.

Tabel 1.4-1 Variația procentuală a dimensiunii fermei în Polonia-Ungaria-România și UE 28, luând în considerare suprafața agricolă utilizată (SAU) și dimensiunea economică (SO)

Dimensiunea fizică (ha SAU/exploatație)					
	2005	2007	2010	2013	2016
Ungaria	6,0	6,8	8,1	9,5	10,9
Polonia	6,0	6,5	9,6	10,1	10,2
România	3,3	3,5	3,4	3,6	3,7
UE 28	11,9	12,6	14,4	16,1	16,6
Dimensiunea economică (EURO - SO/exploatație)					
	2005	2007	2010	2013	2016
Ungaria	6.885,9	7.432,8	9.086,2	11.352,3	15.191,8
Polonia	6.494,8	7.124,9	12.602,4	15.253,5	17.725,7
România	2.464,4	2.574,2	2.558,8	3.303,2	3.537,5
UE 28	19.819,0	20.651,9	25.102,5	30.549,5	34.784,4

Sursa: Date Eurostat având la bază Sondajul privind structura fermei (FSS – Farm structure survey)

În orice caz, 66,8% din fermele românești au o dimensiune micro (cu o producție standard mai mică de 2.000 SO), în timp ce fermele mici, așa cum sunt definite în sensul prezentului studiu, reprezintă aproximativ 8% din total. Baza de date Eurostat, aferentă anului 2016, indică⁷ numărul de ferme mici cu dimensiunea cuprinsă între 4.000 și 7.999 SO ca reprezentând aproximativ 10% din totalul fermelor din România și 13,3% din UE-28. Cu toate acestea, trebuie menționat faptul că 1/3 din fermele UE sunt

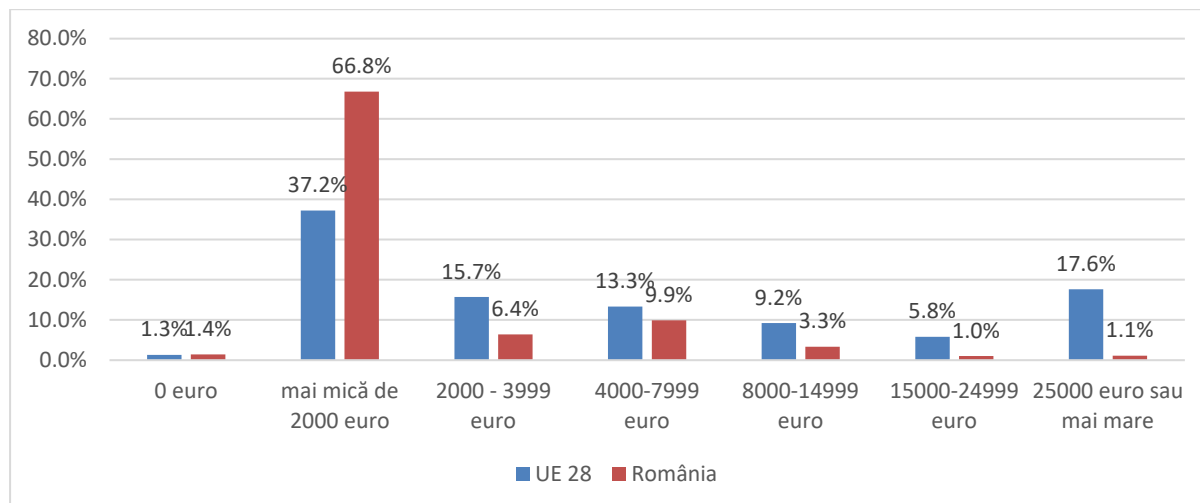
⁶ Sondajul de bază privind structura fermei, prescurtat ca FSS (Farm Structure Survey) și cunoscut și sub denumirea de Sondaj privind structura exploatațiilor agricole, este realizat de toate statele membre ale Uniunii Europene. FSS se realizează în mod constant în întreaga UE, cu o metodologie comună, aplicată în mod regulat, și oferă prin urmare statistici comparabile și reprezentative, pe țări și intervale de timp, la nivel regional (până la nivelul NUTS 3). La fiecare 3 sau 4 ani, FSS se realizează ca sondaj pe bază de eșantion și, o dată la zece ani, ca recensământ. https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/farming/facts-and-figures/performance-agricultural-policy/cap-indicators/context-indicators_en

⁷ Datele referitoare la clasa specifică cuprinsă între 4.000 și 11.999 SO, care definesc ferma mică, nu sunt disponibile.

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

românești, dar contribuie cu doar 3,6% la producția standard totală⁸ și cu 7,8% la suprafața terenurilor agricole.

Figură 1.4-1 Distribuția fermelor în funcție de valoarea producției standard în euro (Incidența procentuală a fermelor românești, comparativ cu incidența procentuală a mediei UE28)

Sursa: Date Eurostat 2016 privind Indicatorul Comun C17 Exploatații Agricole

Prezenta evaluare încorporează și sumarizează principalele constatări evidențiate de rapoartele și studiilor anterioare relevante. În acest sens, literatura de specialitate furnizează studii aprofundate privind dezvoltarea fermelor mici și a formelor asociative. Studiul „*Farm Structure and Land Concentration in Romania and the European Union’s Agriculture*” analizează structura fermei și concentrația terenurilor în România și UE-28 în perioada 2003-2013. Studiul susține faptul că, în pofida eficienței scăzute a agriculturii românești, determinată de ponderea însemnată a fermelor de dimensiuni mici, evoluția pe termen lung indică o tendință pozitivă în ceea ce privește structura fermei și eficiența economică a acesteia⁹.

Evaluarea dezvoltării și performanței fermelor mici a ridicat, în literatura de specialitate, problema delimitării terminologice. Mai precis, studiul „*Small Farms in Europe: Time for a Re-Definition*” prezintă mai multe abordări pentru definirea fermei mici, în funcție de următoarele criterii: (1) dimensiunea fizică; (2) dimensiunea economică; (3) aportul de forță de muncă. În plus, studiul analizează din perspective diferite posibilitățile de redefinire a conceptului de fermă mică și eventualele limitări în ceea ce privește necesarul de date¹⁰.

Fermele mici sunt de obicei delimitate prin utilizarea unor praguri pentru indicatorii (criteriile anterior menționate) care măsoară dimensiunea fermelor (Davidova și Thomson, 2014). Luând în considerare mărimea structurală, fermele mici sunt definite de EUROSTAT și de Organizația pentru Alimentație și Agricultură a Națiunilor Unite (FAO) ca fiind acele ferme cu o suprafață agricolă mai mică de 5 ha.

⁸ <http://business-review.eu/business/agriculture/eurostat-romania-has-one-third-of-eus-farms-but-only-3-4-percent-of-output-174823>

⁹ Popuscuaș et alii (2016), „Farm Structure and Land Concentration in Romania and the European Union’s Agriculture. Agriculture and Agricultural Science Procedia Agriculture and Agricultural Science Procedia.

¹⁰ Gioia A. et alii. (2017), „Small Farms in Europe: Time for a Re-Definition”. Access to Land ‘A European Network of grassroots organisations securing land for agriecological farming’

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

Pentru o mai bună definire a fermei mici (Arzeni și Sotte, 2014), trebuie luate în considerare aspectele disponibile prin recensământului agricol: a) zona altimetrică, (b) ponderea producției pentru consum propriu, (c) zile de muncă la nivel de exploatație agricolă, (d) recurgerea la contractarea de tip pasiv, (e) vârsta administratorului fermei, (f) prezența activităților conexe, (g) ponderea plăților directe din total venituri, (h) nivelul de studii al administratorului, (i) producția produselor de calitate, (j) orientare tehnico-economică.

Sugestia echipei de evaluare este ca Autoritatea de Management să selecteze cele mai relevante criterii disponibile la nivel național, din cele enumerate anterior, și să definească diferitele tipologii de fermă mică (de până la 5 ha). În acest proces, se va ține cont de faptul că definirea în funcție de praguri este puternic influențată de contextul geografic al analizei, deoarece distribuția fermelor pe mărimi este una foarte eterogenă între regiuni (ex. Hazell și colab., 2010; Lowder și colab., 2016).

În ceea ce privește definirea "formelor asociative", studiul se construiește pe evaluarea intervenției logice a programului. În mod particular, la elaborarea studiului tematic V s-au avut în vedere următoarele:

- Analiza efectelor secundare / indirecte ale măsurilor care promovează performanța fermei mici (ex. sM 6.3, sM 4.1 și 4.1a) în ceea ce privește rolul și puterea de negociere în cadrul lanțului alimentar și asocierea micilor producători (ex. sM 4.1, 4.1a și 6.3);
- Evaluarea măsurilor și sub-măsurilor precum sM 9.1, 9.1a, 16.4, 16.4a, care promovează asocierea și cooperarea, inclusiv evaluarea sM 4.1 și 4.1a, care prezintă un criteriu de selecție pentru cooperative și grupuri de producători.

În plus, articolul „*Limiting Factors that Influence the Formation of Producer Groups in the South-East Region of Romania: A Fuzzy Set Qualitative Comparative Analysis (fsQCA)*” examinează problema fragmentării terenurilor și evidențiază oportunitățile și provocările cooperării și grupurilor de producători¹¹.

Recent, în cadrul proiectului Orizont 2020 SALSA au fost elaborate mai multe rapoarte, cu accent specific inclusiv pe contextul fermelor mici din România.¹² Studiul definește taxonomia fermierilor, propune politici specifice referitoare la țările din Europa de Est, formulează recomandări de politică și extrage lecții învățate din instrumentele de politică existente, inclusiv din măsurile PAC.

Proiectul SALSA prezintă o hartă a Europei care indică distribuția fermelor mici la nivelul NUTS-3. Aceasta a fost dezvoltată printr-o abordare în trepte, care a combinat diverse seturi de date și informații. Criteriile utilizate în proiect corespund unui cadru conceptual de clasificare a fermelor mici în două moduri: în funcție de dimensiunea fizică (ferme cu o suprafață agricolă utilizată mai mică de 5 ha; SAU) și în funcție de dimensiunea economică (ferme cu mai puțin de 8 unități de dimensiune economică; UDE din Marja Brută Standard).

Această analiză cluster efectuată la nivelul NUTS-3 arată că, în România, marea parte a fermelor mici se află în regiuni predominant agricole care conțin „puncte de concentrare” ale fermelor mici (etichetă

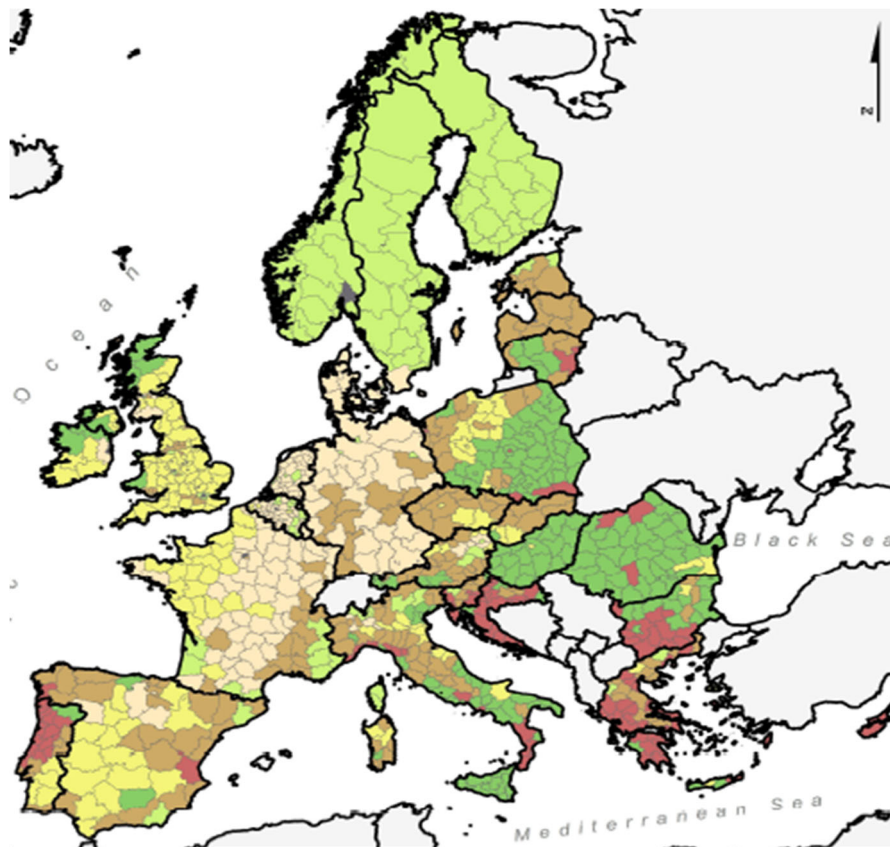
¹¹ Florea A.M., Capatina A., Radu R.I., Serban C., Boboc M.G., C. S. Dinca, Munteanu M., I.M. Dumitriu, Stanciu S. (2019), “Limiting Factors that Influence the Formation of Producer Groups in the South-East Region of Romania: A Fuzzy Set Qualitative Comparative Analysis (fsQCA)”.

¹²<http://www.salsa.uevora.pt/the-salsa-policy-briefs-to-guide-policy-interventions-in-support-of-small-farms/>

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

verde), dar există și zone NUTS-3 specifice, cum este cazul Deltei Dunării (etichetă galbenă), unde se regăsesc puține ferme mici, sau zone NUTS-3 din partea de nord a țării, unde suprafața de teren agricol este mai scăzută comparativ cu cea forestieră (etichetă roșie).

Figura 1.4-2 Tipologia și distribuția fermelor mici în Europa¹³

Sursa: Proiect Orizont 2020 SALSA

1.5. Structura studiului de evaluare

Conținutul studiului de evaluare a fost definit conform cerințelor prezentate la nivelul documentației de atribuire a contractului și a metodologiei de lucru agreată de comun acord cu Autoritatea Contractantă.

Studiul de evaluare V – Ferma mică și dezvoltarea formelor asociative este structurat în cinci capitole principale și cuprinde informații referitoare la:

- Scopul studiului, termenii de referință ai contractului, temele și întrebările de evaluare și contextul evaluării (Capitolul 1);

¹³ Regiuni predominant agricole: ■ 1. Număr extrem de mare de ferme mici cu venituri foarte reduse, ■ 2. Regiuni cu puține ferme mici, de dimensiuni relativ reduse și venituri medii; ■ 3. Regiuni cu o proporție redusă a fermelor mici, care sunt aproape de limita superioară a pragului și au venituri mari.

Regiuni cu o distribuție echilibrată între zonele agricole și celelalte tipuri de zone: ■ 4. Regiuni cu o proporție redusă a fermelor mici, de dimensiuni relativ reduse și venituri mici.

Regiuni cu suprafețe agricole reduse: ■ 5. Fermele mici sunt prezente într-un număr ridicat, au dimensiuni extrem de reduse și venituri mici; ■ Părți mici ale regiunii sunt ocupate de ferme de dimensiuni reduse, care sunt aproape de limita maximă a pragului și au venituri medii.

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

- Etapele procesului de evaluare, întrebările și criteriile de evaluare, abordarea metodologică adoptată pentru fiecare întrebare de evaluare, limitările și provocările metodologice (Capitolul 2);
- Analiza indicatorilor și constatările rezultate din activitățile de evaluare, analiza implementării sub-măsurilor relevante și analiza temelor de evaluare (Capitolul 3);
- Răspunsuri la întrebările de evaluare (Capitolul 4);
- Concluzii și recomandări (Capitolul 5).

Totodată, constatările prezentate la nivelul studiului de evaluare sunt fundamentate de informațiile cuprinse în anexe, respectiv: instrumentele aplicate în cadrul sondajului de opinie cu beneficiarii programului, instrumentele utilizate pe parcursul interviurilor cu actorii cheie relevanți și rezultatele studiilor de caz.

2. Metodologia

2.1. Etapele procesului de evaluare

Procesul de evaluare presupune parcurgerea a cinci faze metodologice principale, prezentate în continuare:

1. *Structurarea*. Faza de structurare se referă la dobândirea de către evaluator a unei înțelegeri clare a sarcinilor de evaluare și are scopul de a pregăti setul de informații și date, precum și instrumentele analitice necesare pentru a răspunde la întrebările de evaluare. Faza de structurare a fost încheiată odată cu aprobarea metodologiei de cercetare, în baza căreia s-a elaborat prezentul studiu de evaluare.
2. *Observarea (colectarea datelor)*. Faza de observare are rolul de a identifica informațiile disponibile și relevante pentru procesul de evaluare on-going a PNDR. Pe parcursul acestei etape, echipa de evaluatori a identificat sursele de informații, instrumentele și metodele de colectare a datelor, precum și metodele de verificare a valabilității și utilității datelor calitative și cantitative colectate. Datele din surse primare au fost colectate prin intermediul sondajului de opinie on-line, aplicat la nivelul beneficiarilor programului, dar și prin alte activități de cercetare pe teren, precum interviurile semi-structurate, realizate cu reprezentanții autorităților implicate în gestionarea PNDR (AM, AFIR) și cu alți actori cheie relevanți (intermediari financiari). Sursele secundare utilizate pentru colectarea datelor au fost reprezentate de documentele incluse în literatura de specialitate, bazele de date provenite din sistemul de monitorizare a programului și alte baze de date statistice.
3. *Analiza datelor*. Faza de analiză a presupus utilizarea unor metode și tehnici de procesare, compunere și sintetizare a informațiilor disponibile, dar și utilizarea unor instrumente și tehnici de triangulare a constatărilor, care să sporească gradul de credibilitate al concluziilor referitoare la efectele și impactul observate de evaluatori.
4. *Evaluarea/formularea constatărilor*. În faza de apreciere/evaluare, echipa de experți evaluatori a dezvoltat răspunsuri la întrebările de evaluare și a formulat concluzii și recomandări, în corespondență cu analizele efectuate în etapele anterioare.
5. *Diseminarea*. Faza de diseminare va presupune organizarea unei conferințe în cadrul căreia echipa de evaluare va prezenta principalele rezultate și constatări evidențiate la nivelul studiului de evaluare, în scopul informării partenerilor și actorilor cheie relevanți din domeniul agriculturii și al dezvoltării rurale. Conferința anuală de diseminare va fi organizată într-o etapă ulterioară a implementării contractului.

2.2. Întrebări și criterii de evaluare

Abordarea metodologică generală urmărește evaluarea contribuției programului la performanțele economice ale fermelor mici, prin intermediul unei comparații pre și post intervenție la nivelul beneficiarilor, conform criteriilor prevăzute pentru fiecare întrebare de evaluare (detaliate în continuare).

Fișele incluse în secțiunea următoare prezintă conținutul întrebărilor de evaluare, așa cum au fost acestea definite de evaluatori în metodologia de cercetare, ilustrează criteriile de evaluare utilizate

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

pentru fiecare întrebare și indică principalele sub-măsuri ale PNDR 2014-2020, considerate în analizele elaborate la nivelul fiecărei întrebări de evaluare.

Criterii de evaluare. Fișele următoare enumeră criteriile particularizate pentru fiecare întrebare de evaluare. La acestea se adaugă alte trei criterii de evaluare orizontale: concentrarea sectorială a producției, acoperirea teritorială și caracteristicile beneficiarului.

- **Concentrarea sectorială a producției** - Studiul analizează sectoarele din care fac parte proiectele finanțate în cadrul sub-măsurilor relevante, acoperite de prezenta cercetare (vegetal/zootehnic/mixt structurate pe tipuri de culturi și rase de animale/păsări/familii de albine) și tipul de producție (ecologică sau tradițională)¹⁴. Criteriul se aplică atât fermelor mici, cât și formelor asociative.
- **Acoperire teritorială** - Studiul analizează localizarea proiectelor în funcție de clasificarea teritorială a programului, respectiv zone montane, zone afectate de constrângeri semnificative, zone afectate de constrângeri specifice (zone defavorizate), zone normale, zone ITI. Având în vedere faptul că în cazul sub-măsurilor 9.1, 16.4 și 16.4a nu au fost disponibile informații pentru clasificarea teritorială antemenționată, s-a adoptat o clasificare administrativă la nivel de regiuni și județe.
- **Caracteristicile beneficiarului** - În cazul fermelor mici, echipa de evaluare a luat în considerare următoarele caracteristici ale beneficiarilor: vârsta, sexul, forma de organizare juridică (persoană fizică înregistrată și autorizată sau persoană juridică, cu excepția cooperativelor agricole și a grupurilor de producători) dimensiunea exploatației deținute și forma asociativă din care acesta face parte (dacă este cazul).

Indicatori. Aceștia se bazează pe datele sistemului de monitorizare a programului și cuprind, ori de câte ori este relevant, cel puțin următorii indicatori (la care au fost adăugați și alți indicatori relevanți):

- Numărul de cereri depuse pentru sub-măsurile relevante;
- Numărul de proiecte contractate pentru sub-măsurile relevante;
- Numărul de proiecte finalizate pentru sub-măsurile relevante;
- Cheltuieli publice totale pentru sub-măsurile relevante;
- Suprafață sprijinită (hectare), număr de animale (capete animale/familii de albine/păsări etc.) pentru sub-măsurile relevante.
- Numărul de mici fermieri care fac parte din structuri asociative (acest indicator poate fi identificat doar la nivel de proiect, în baza sondajului și/sau a studiilor de caz, întrucât nu este direct disponibil în bazele sistemului de monitorizare).

Toți acești indicatori au fost detaliați, ori de câte ori a fost relevant, prin considerarea criteriilor de evaluare orizontale menționate anterior. Analiza indicatorilor s-a realizat cu ajutorul bazelor de date

¹⁴ Sectoarele specifice sM 6.3 vor fi utilizate ca punct de referință pentru a propune o clasificare a concentrării sectoriale a sprijinului PNDR și pentru a proiecta colectarea datelor. Sectoarele acoperite de sprijinul oferit prin sM 6.3 și 9.1 sunt următoarele: Culturi de câmp, Horticultura, Viticultura, Culturi permanente (altele decât viticultura), Creștere bovine pentru carne, Creștere bovine pentru lapte, Creștere ovine și caprine, Porcine, Pasari de curte, Mixte (culturi mixte, animale mixte, culturi și animale cu excepția albinelor), Albine, Altele. Sectoarele corespunzătoare sM 4.1 corespund aceleiași clasificări, excepție făcând categoria Culturi permanente (altele decât viticultura). SM 4.1a se referă la sectorul pomicol

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

din sistemul de monitorizare, corespunzătoare stadiului implementării programului la 31 decembrie 2019.

Analiza indicatorilor face parte dintr-o analiză introductivă specifică privind implementarea sub-măsurilor relevante (capitolul 3.1) și se bazează pe criteriile de **evaluare orizontale** propuse, referitoare la concentrarea sectorială, acoperirea teritorială și caracteristicile beneficiarilor / solicitanților.

Mai mult decât atât, pentru a studia performanțele sub-măsurilor PNDR relevante, evaluatorii au analizat constatările evidențiate de sondajul pe bază de chestionar, aplicat în rândul beneficiarilor, utilizându-le în combinație cu datele provenite din sistemul de monitorizare. Anexa V.9 a prezentului studiu furnizează informații referitoare la reprezentativitatea și robustețea datelor colectate în cadrul sondajului de opinie.

2.3. Abordarea metodologică adoptată pentru fiecare întrebare de evaluare

Metodologia utilizată pe parcursul procesului de cercetare reunește un mix de instrumente și tehnici cantitative și calitative, care combină recenzia literaturii de specialitate, analiza datelor de monitorizare, sondajul pe bază de chestionar aplicat la nivelul beneficiarilor, interviuri cu reprezentanții autorităților implicate în gestionarea și implementarea programului (AM, AFIR) și intermediarii financiari (Libra Internet Bank și ProCredit Bank) și analiza studiilor de caz:

- *Observarea.* Metodele utilizate în cadrul acestei faze au constat în colectarea datelor din sistemul de monitorizare și aplicarea sondajului on-line în rândul unui eșantion de beneficiari, cu proiecte contractate în cadrul sub-măsurilor relevante. Interviurile cu reprezentanții autorității de management și ai agențiilor de plăți au contribuit parțial la observare, dar și într-o oarecare măsură la formularea judecăților de evaluare, ca o primă validare a constatărilor preliminare.
- *Analiza.* Analiza statistică descriptivă a datelor provenite din sistemul de monitorizare și a celor colectate prin aplicarea sondajului au constituit pilonii principali ai etapei de analiză.
- *Evaluarea/formularea constatărilor.* Recenzia literaturii de specialitate a fost utilizată la sfârșitul procesului de evaluare, pentru a asigura o analiză comparativă externă a rezultatelor evaluării, precum și a concluziilor evidențiate de interviurile cu AM, AFIR și intermediarii financiari. În mod similar, analiza studiilor de caz a reprezentat un instrument pentru colectarea datelor, dar și pentru confirmarea / validarea / modificarea constatărilor preliminare ale evaluării.

Evaluarea a acoperit sub-măsurile PNDR considerate relevante pentru analiza fermelor mici și a diferitelor forme de asociere, așa cum au fost acestea evidențiate în propunerea metodologică, mai exact: sM 6.3, sM 6.3 ITI, sM 4.1, sM 4.1ITI, sM 4.1a, sM 4.1a ITI, sM 9.1, sM 9.1a, sM 16.4 și sM 16.4a. Sub-măsurile programului au fost supuse analizei în funcție de specificul și tematica fiecărei întrebări de evaluare, conform detaliilor prezentate în fișele următoare.

Cu toate acestea, trebuie menționată și posibilă contribuție a altor măsuri/sub-măsuri la dezvoltarea fermelor mici, analiza acestora nefiind însă aprofundată în cadrul prezentului studiu de evaluare, întrucât activitățile de cercetare au urmărit orientările raportului metodologic propus de evaluatori și

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

agreat împreună cu Autoritatea Contractantă. Un exemplu în acest sens îl constituie măsura 19 (a se consulta caseta 2.3.1).

Caseta 2.3.1 Măsura 19 și fermele mici

Analiza bazei de date cu grupuri de acțiune locală, gestionată de Rețeaua Europeană de Dezvoltare Rurală, a permis identificarea unui număr de 7 strategii de dezvoltare locală înregistrate ca având un accent deosebit pe dezvoltarea fermelor mici din România. Strategiile au fost elaborate de următoarele asociații: Asociația Grup de Acțiune Locală Cerna Olteț, Asociația Grup de Acțiune Locală Banat – Vest, Asociația Grup de Acțiune Locală Ștefan cel Mare, Asociația GAL Lunca Mureșului de Jos, Asociația GAL Valea Clăniței, Asociația Valea Bășelului de Sus și Asociația Ținutul Argeșului de Mijloc. Analiza documentară arată că definiția fermei mici în cadrul SDL nu este întotdeauna aceeași cu cea propusă în PNDR: unele dintre strategiile de dezvoltare locală tratează fermele mici și fermele de dimensiuni medii împreună, integrându-le în aceeași categorie de ferme cu dimensiunea de până la 250.000 SO, în vreme ce la nivelul PNDR, criteriile de eligibilitate pentru fermele mici, care solicită sprijin prin sM 6.3, prevăd încadrarea în intervalul 4.000 - 11.999 SO. În particular, Asociația Ținutul Argeșului de Mijloc definește fermele mici ca aparținând categoriei 8.000-30.000 SO, Asociația GAL Lunca Mureșului de Jos nu delimitează categoria fermelor mici de cea a fermelor de dimensiuni medii, tratându-le împreună, în vreme ce alte grupuri de acțiune locală nu definesc în mod explicit praguri specifice privind dimensiunea economică a fermelor. În plus, analiza evidențiază orientarea anumitor strategii de dezvoltare locală mai mult în direcția sprijinirii fermelor medii, decât a fermelor de dimensiuni mici. De exemplu, Asociația Ținutul Argeșului de Mijloc a stabilit criterii de eligibilitate, care în teorie ar trebui să se adreseze fermelor mici, însă intervalul propus pentru producția standard include de fapt și fermele medii "Valoarea maximă a unui proiect este de 100.000 euro. Intensitatea sprijinului nerambursabil este de 50% și se va putea majora cu 20 puncte procentuale suplimentare, 90% în cazul fermelor mici și medii (cu dimensiunea până la 250.000 SO), respectiv 70% în cazul fermelor având între 250.000 și 500.000 SO, în cazul aplicării principiului asocierii fermierilor, care dețin exploații de dimensiuni mici și/sau medii, în cadrul cooperativelor sau a grupurilor de producători constituite în baza legislației naționale în vigoare".

Tabelul următor oferă o imagine de ansamblu asupra criteriilor de evaluare și a măsurilor analizate pentru fiecare întrebare de evaluare din studiu.

ÎE1 - În ce măsură sprijinul acordat prin PNDR a contribuit la îmbunătățirea performanțelor generale ale exploatațiilor agricole de mici dimensiuni?

Criterii de evaluare

Conceptul de performanță generală a fermelor mici este abordat din mai multe puncte de vedere, pornind de la criteriile de evaluare propuse pentru această întrebare, în vederea evaluării contribuției sprijinului PNDR:

- Creșterea vânzărilor
- Creșterea producției
- Creșterea capacităților și a abilităților (ex. cunoștințe dobândite despre regulamente și cerințe de mediu)
- Reducerea abandonului terenurilor (ex. ferma mică rămâne activă după sprijinul primit, micul fermier a decis să nu migreze sau să se mute, datorită sustenabilității și viabilității activității pentru care a fost solicitat sprijinul)
- Criterii de evaluare orizontale
 - Concentrarea sectorială

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

ÎE1 - În ce măsură sprijinul acordat prin PNDR a contribuit la îmbunătățirea performanțelor generale ale exploatațiilor agricole de mici dimensiuni?

	<ul style="list-style-type: none"> ○ Acoperirea teritorială ○ Caracteristicile beneficiarilor
Măsuri	<p>Analiza acoperă sub-măsurile care vizează fermele mici fie direct sau fie prin crearea unor anvelope distincte pentru fermele mici (sM4.1 și sM4.1 ITI, sM 6.3 și 6.3 ITI), precum și celelalte sub-măsuri care se adresează formelor asociative (sM 4.1 și 4.1 ITI; sM 4.1a și 4.1a ITI), acolo unde există:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ferme cu producția standard cuprinsă între 4.000-11.999 SO (sM 6.3, 4.1a) sau 8.000-11.999 SO (sM 4.1), prin selectarea câmpului specific "Dimensiunea economică a exploatației", din baza de date a sistemului de monitorizare. Mai mult decât atât, a fost realizată analiza punctajelor acordate pe baza criteriilor de selecție, pentru a evalua abilitățile dobândite datorită contribuției sM 6.3. • Forme asociative (identificate în baza de date a sistemului de monitorizare în funcție de coloana "Persoane juridice", categoriile "Cooperativă agricolă" sau "Grup de producători") care includ ferme mici, luând în considerare scorul obținut prin aplicarea criteriului de selecție P.4¹⁵ pentru sM 4.1, 4.1 ITI, 4.1a, 4.1a ITI (identificate în bazele de date ale sistemului de monitorizare în funcție de coloana "Persoane juridice", categoriile "Cooperativă agricolă" sau "Grup de producători"). Pentru sM 4.1a, analiza criteriilor de selecție a fost realizată pentru a cartografia tipurile de pomi fructiferi. <p>Proiectele din tranziție au fost luate în considerare la stabilirea numărului de beneficiari, a resurselor mobilizate și a acoperirii sectoriale, dar eșantionarea s-a aplicat cu precădere la nivelul proiectelor cu resurse noi.</p>

ÎE2 - În ce măsură sprijinul acordat prin PNDR a contribuit la creșterea orientării către piață, oportunităților de locuri de muncă și a veniturilor exploatațiilor agricole de mici dimensiuni?

Criterii de evaluare	<p>Întrebarea acoperă mai multe dimensiuni ale evaluării:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Creșterea orientării către piață din punct de vedere cantitativ (de exemplu, creșterea vânzărilor pe anumite piețe); • Creșterea orientării către piață din punct de vedere calitativ (sporirea capacității de abordare a nevoilor pieței; creșterea capacității de abordare a nevoilor consumatorilor); • Creșterea oportunităților de locuri de muncă (ex. pentru alți membri ai familiei); • Creșterea veniturilor (ex. verificarea ipotezei în care creșterea veniturilor familiei este determinată de creșterea orientării către piață); • Criterii de evaluare orizontale: <ul style="list-style-type: none"> ○ Concentrarea sectorială ○ Acoperirea teritorială
-----------------------------	---

¹⁵ P.4 Principiul asocierii fermierilor, care dețin exploatații de dimensiuni mici și/sau medii, în cadrul cooperativelor sau a grupurilor de producători constituite în baza legislației naționale în vigoare (grupuri de producători sau cooperative formate preponderent din exploatații agricole de până la 12 000 SO). Cu toate acestea, este important de menționat faptul că valoarea medie a punctajului este media ponderată a scorului obținut de toți partenerii cooperativei.

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

ÎE2 - În ce măsură sprijinul acordat prin PNDR a contribuit la creșterea orientării către piață, oportunităților de locuri de muncă și a veniturilor exploatațiilor agricole de mici dimensiuni?

	<ul style="list-style-type: none"> ○ Caracteristicile beneficiarilor
Măsuri	<p>Analiza acoperă sub-măsurile care vizează fermele mici (sM 6.3 și 6.3 ITI), precum și celelalte sub-măsuri (sM 4.1 și 4.1 ITI; sM 4.1a și 4.1a ITI), acolo unde există:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ferme cu producția standard cuprinsă între 4.000-11.999 SO (sM 6.3, 4.1a) sau 8.000-11.999 SO (sM 4.1), prin selectarea câmpului specific "Dimensiunea economică a exploatației", din baza de date a sistemului de monitorizare. • Cooperative (identificate în baza de date a sistemului de monitorizare în funcție de coloana "Persoane juridice", categoriile "Cooperativă agricolă" sau "Grup de producători") <p>Proiectele din tranziție au fost luate în considerare la stabilirea numărului de beneficiari, a resurselor mobilizate și a acoperirii sectoriale, dar eşantionarea s-a aplicat în mod prioritar la nivelul proiectelor cu resurse noi.</p>

ÎE3 - În ce măsură sprijinul acordat prin PNDR a încurajat asocierea micilor producători și a facilitat transformarea fermelor de dimensiuni mici din ferme de subsistență în ferme comerciale?

Criterii de evaluare	<p>Criteriul general de evaluare este conversia fermelor de dimensiuni mici în ferme comerciale</p> <p>Criteriile de evaluare orizontală se referă la:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Concentrarea sectorială ○ Acoperirea teritorială ○ Caracteristicile beneficiarilor
Măsuri	<p>Analiza acoperă sub-măsurile care vizează fermele mici (sM 6.3 și 6.3 ITI), cu scopul de a înțelege dacă sprijinului oferit a avut ca efecte secundare stimularea asocierii micilor producători. Celelalte sub-măsuri ale măsurii 4 (sM 4.1 și sM 4.1 ITI; sM 4.1.a și sM 4.1.a ITI) sunt cuprinse în analiză acolo unde există ferme cu producția standard cuprinsă între 8.000-11.999 SO (sM 4.1) sau 4.000 – 11.999 SO (4.1a), prin selectarea câmpului specific "Dimensiunea economică a exploatației", din baza de date a sistemului de monitorizare.</p> <p>Obiectivul este acela de a examina efectele secundare ale sprijinului în ceea ce privește stimularea asocierii micilor producători, similar abordării propuse pentru sM 6.3. Cu toate acestea, proiectele finanțate prin măsura 4 și sub-măsurile aferente acesteia, menționate mai sus, sunt luate în considerare și dacă beneficiarul aparține categoriei cooperativă sau grup de producători (identificat în baza de date a sistemului de monitorizare, coloana "Persoană juridică"). În acest caz, analiza se referă la prezența fermelor mici în cooperative și grupuri de producători.</p> <p>Proiectele din tranziție au fost luate în considerare la stabilirea numărului de beneficiari, a resurselor mobilizate și a acoperirii sectoriale, dar eşantionarea s-a aplicat cu prioritate la nivelul proiectelor cu resurse noi.</p>

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

ÎE4 - Care este structura formelor asociative din punct de vedere al dimensiunii economice a exploatațiilor agricole (ferme) membre ale formelor asociative?

Criterii de evaluare	<p>Criteriul general de evaluare este structura formelor asociative din punctul de vedere al mărimii economice a fermelor (producție standard).</p> <p>Criteriile de evaluare orizontală se referă la:</p> <ul style="list-style-type: none">○ Concentrarea sectorială○ Acoperirea teritorială○ Caracteristicile beneficiarilor
Măsuri	<p>Analiza acoperă măsura 4 (sM 4.1 și sM 4.1 ITI; sM 4.1.a și sM 4.1.a ITI), acolo unde beneficiarii aparțin categoriei cooperativă sau grup de producători (identificați în baza de date a sistemului de monitorizare, coloana "Persoană juridică").</p> <p>Proiectele din tranziție au fost luate în considerare la stabilirea numărului de beneficiari, a resurselor mobilizate și a acoperirii sectoriale, dar eșantionarea s-a concentrat cu precădere la nivelul proiectelor cu resurse noi. În plus, analiza cuprinde sM 9.1 și 9.1a - Înființarea grupurilor de producători în sectorul agricol și în sectorul pomicol, sM 16.4 și 16.4a - Sprijin acordat pentru cooperare orizontală și verticală între actorii din lanțul de aprovizionare în sectoarele agricol și pomicol.</p>

ÎE5 - În ce măsură sprijinul din PNDR a contribuit la integrarea micilor producători în lanțul agroalimentar și la consolidarea puterii de negociere?

Criterii de evaluare	<ul style="list-style-type: none">• Integrarea micilor producători în lanțul agroalimentar• Creșterea puterii de negociere (ex. existența unui avantaj pentru micii producători, în relația acestora cu ceilalți actori ai lanțului agroalimentar, după sprijinul PNDR)
Măsuri	<p>Analiza acoperă măsura 4 (sM 4.1 și sM 4.1 ITI; sM 4.1.a și sM 4.1.a ITI), acolo unde beneficiarii aparțin categoriei cooperativă sau grup de producători (identificați în baza de date a sistemului de monitorizare, coloana "Persoană juridică"). Proiectele din tranziție au fost luate în considerare la stabilirea numărului de beneficiari, a resurselor mobilizate și a acoperirii sectoriale, dar eșantionarea s-a aplicat cu prioritate la nivelul proiectelor cu resurse noi.</p> <p>În plus, analiza cuprinde sM 9.1 și 9.1a - Înființarea grupurilor de producători în sectorul agricol și în sectorul pomicol, sM 16.4 și 16.4a - Sprijin acordat pentru cooperare orizontală și verticală între actorii din lanțul de aprovizionare în sectoarele agricol și pomicol.</p>

ÎE6 - În ce măsură sprijinul din PNDR a contribuit la creșterea gradului de acces la credite și la introducerea ideilor inovatoare în rândul micilor producători?

Criterii de evaluare	<ul style="list-style-type: none">• Accesul la creditare (ex. decalajul de finanțare existent, contribuția potențială și efectivă a instrumentului financiar al programului, contribuția altor instrumente)• Creșterea inovației de produs (efectivă sau așteptată)• Creșterea inovației de proces (efectivă sau așteptată)
Măsuri	<p>Analiza cuprinde proiectele sprijinite prin sM 6.3, 6.3 ITI, 4.1, 4.1 ITI, 4.1.a, 4.1.a ITI, 9.1, 9.1 a, 16.4 și 16.4.a</p>

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

2.4. Limitări și provocări metodologice

Principalele dificultăți întâmpinate pe parcursul activităților de cercetare au fost generate, în principal, de limitările asociate situației de urgență declarate la nivel național, ca urmare a apariției pandemiei COVID-19, care a complicat realizarea activităților pe teren, în special a studiilor de caz. Cu toate acestea, evaluatori au apelat, ori de câte ori a fost posibil, la adoptarea unor soluții alternative în ceea ce privește aplicarea instrumentelor de cercetare, prin utilizarea mijloacelor de comunicare telefonice sau on-line sau prin colectarea răspunsurilor în scris de la actorii cheie implicați.

În ceea ce privește sondajul on-line, realizat la nivelul beneficiarilor cu proiecte finanțate prin PNDR, rata de răspuns înregistrată a fost egală sau chiar mai ridicată decât valorile inițiale, estimate la momentul definirii instrumentelor metodologice (detalii suplimentare pot fi consultate în anexa V.9).

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

3. Analiza indicatorilor și constatările rezultate din activitățile de evaluare

Acest capitol este organizat în două secțiuni principale. Prima secțiune vizează analiza stadiului de implementare a submăsurilor PNDR, relevante pentru prezentul studiu, în timp ce cea de-a doua secțiune evidențiază constatările evaluării la nivel de temă, corespunzătoare fiecărei întrebări de evaluare.

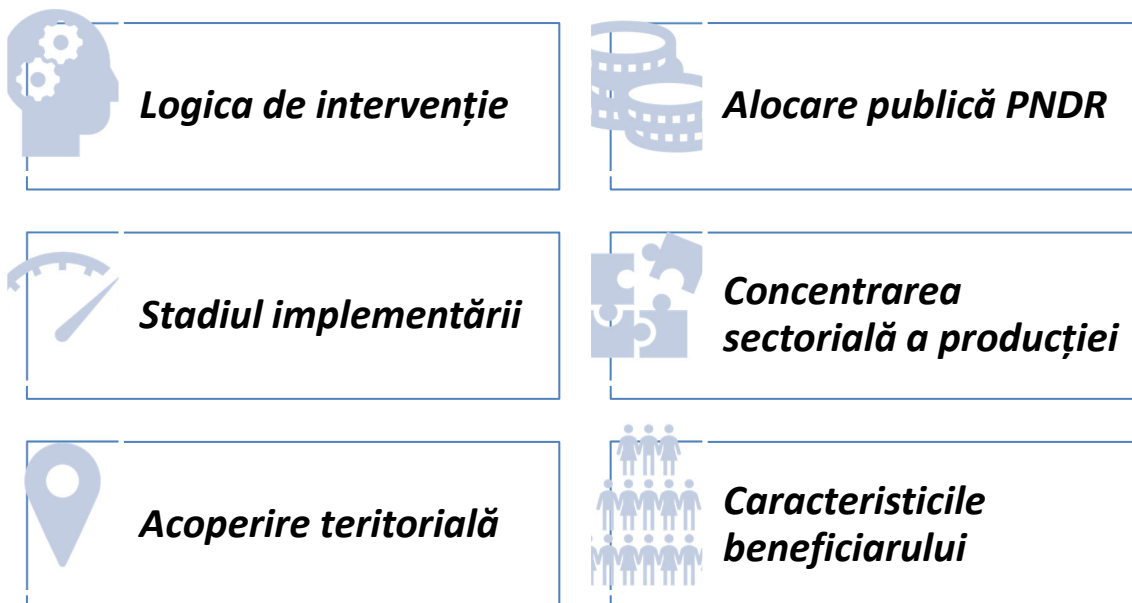
Prima secțiune (3.1) este construită pe analiza aprofundată a datelor din sistemul de monitorizare (actualizate conform situației din decembrie 2019) și utilizează principalele informații obținute din recenzia literaturii de specialitate și interviurile realizate cu reprezentanții Autorității de Management, AFIR și intermediarii financiari. Analiza se concentrează pe submăsurile identificate ca fiind relevante pentru acest studiu specific, mai exact: sM 4.1, 4.1a, 6.3, 6.3ITI, 9.1, 9.1a, 16.4 și 16.4a.

Astfel, într-o primă fază s-a analizat logica de intervenție a submăsurilor, ulterior fiind evidențiată analiza indicatorilor relevanți pentru fiecare submăsură, după cum urmează:

- Numărul de cereri depuse, Numărul de proiecte contractate și finalizate pentru sub-măsurile relevante;
- Cheltuieli publice totale (valoarea contractată și valoarea plăților efectiv realizate);
- Alte categorii de indicatori, precum suprafață sprijinită (hectare), număr de animale (capete animale/familii de albine/păsări etc.) – dacă este relevant și dacă informațiile sunt disponibile.

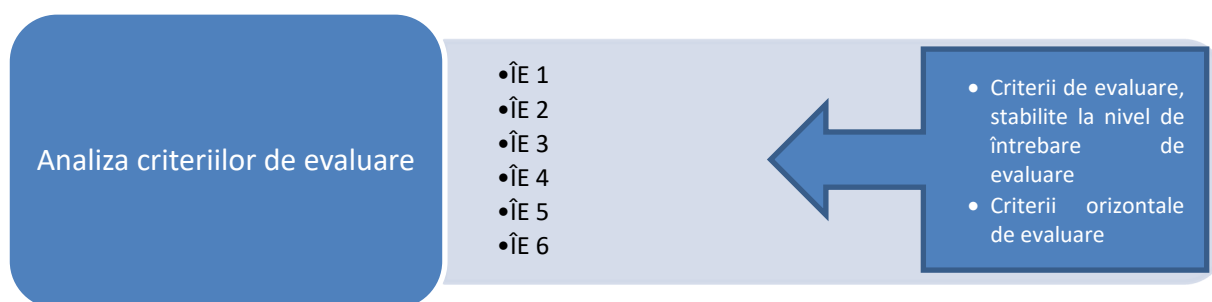
Informații privind numărul de proiecte contractate și finalizate, cheltuielile publice totale și valoarea plăților totale, precum și a celorlalți indicatori, sunt detaliate luând în considerare trei criterii orizontale: concentrarea sectorială a producției, acoperirea teritorială a proiectelor și caracteristicile beneficiarului.

- **Concentrarea sectorială a producției** – este definită în mod transversal la nivelul sub-măsurilor, luând în considerare domeniile specifice de interes și informațiile disponibile în sistemul de monitorizare.
- **Acoperirea teritorială a proiectelor** – în funcție de disponibilitatea informațiilor din sistemul de monitorizare (pentru sM 4.1, 4.1a, 6.3, 6.3ITI), analiza concentrării teritoriale arată dacă proiectele sunt localizate în: zona montană; zonă afectată de constrângeri semnificative; zonă normală; zonă afectată de constrângeri specifice. În mod alternativ (pentru sM 9.1, 9.1a, 16.4, 16.4a), analiza ilustrează localizarea regională sau județeană a proiectelor, cu scopul de a prezenta concentrarea teritorială a sprijinului și a investițiilor realizate prin program.
- **Caracteristicile beneficiarului** – se referă la vârsta, sexul, forma de organizare juridică, numărul fermelor implicate și forma asociativă din care fac parte (acolo unde este cazul).

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020*Figura 2.4-1 Distribuția pe nivele a analizelor realizate în secțiunea 3.1, pentru fiecare sub-măsură*

Cea de-a **doua secțiune** (3.2) evidențiază constatările rezultate din activitățile de cercetare, precum interviurile cu reprezentanți ai AM, AFIR, intermediari financiari, analiza studiilor de caz, sondaj de opinie aplicat în rândul beneficiarilor și recenzia literaturii de specialitate.

Informațiile colectate sunt reorganizate în funcție de temele de evaluare corespunzătoare fiecărei întrebări. Astfel, analiza este detaliată în baza criteriilor de evaluare definite pentru fiecare întrebare de evaluare și în funcție de criteriile orizontale.

Figura 2.4-2 Analiza fiecărei teme de evaluare din secțiunea 2.2

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

3.1. Analiza implementării sub-măsurilor relevante

3.1.1 SM 4.1, 4.1a, 4.1 ITI

Logica de intervenție - Sprijinul acordat în cadrul sM 4.1 „Investiții în exploatații agricole” se adresează tuturor exploatațiilor agricole, inclusiv fermelor de dimensiuni mici.

Sprijinul oferit în conformitate cu art. 17 din Regulamentul (UE) nr. 1305/2013 se referă la îmbunătățirea performanței generale și a sustenabilității exploatațiilor agricole. Se estimează că sprijinul va îmbunătăți echipamentele și dotarea tehnologică, pentru a crește astfel productivitatea muncii și calitatea proiectelor. Este necesară crearea de noi locuri de muncă pentru asimilarea forței de muncă în agricultura de (semi) subzistență, prin promovarea investițiilor pentru diversificarea activităților agricole (inclusiv prelucrarea, ambalarea și comercializarea produselor agricole) și investiții în unitățile de procesare. Pentru micii producători este necesară o mai bună integrare a acestora în lanțul de producători agro-alimentari, precum și o mai bună integrare în lanțurile scurte de aprovizionare.

Această sub-măsură vizează investițiile care conduc la îmbunătățirea nivelului de dotare tehnologică a exploatațiilor cu potențial de a implementa proiecte de investiții viabile, care să asigure continuitatea procesului de modernizare - prin modernizarea infrastructurii agricole, a echipamentelor tehnice și utilajelor, îmbunătățirea calității activelor, adoptarea standardelor comunitare, îmbunătățirea eficienței energetice, îmbunătățirea gestionării solului și prin diversificarea producției agricole.

Principalele condiții minime de eligibilitate, la nivelul sM 4.1, sunt următoarele:

- Investiția trebuie să se realizeze în cadrul unei ferme cu o dimensiune economică de minimum 8.000 SO (valoarea producției standard);
- Solicitantul trebuie să demonstreze asigurarea co-finanțării investiției;
- Viabilitatea economică a investiției trebuie să fie demonstrată în baza documentației tehnico-economice.

Principalele **rezultate/ beneficii așteptate** la nivelul măsurii includ:

- Creșterea competitivității exploatației agricole;
- Creșterea diversificării producției agricole;
- Creșterea calității produselor obținute;
- Restructurarea exploatațiilor de dimensiuni mici și medii și transformarea lor în exploatații comerciale;
- Respectarea standardelor comunitare aplicabile tuturor tipurilor de investiții;
- Creșterea valorii adăugate a produselor agricole prin procesarea la nivelul fermei a produselor și comercializarea directă a acestora în vederea creării și promovării lanțurilor alimentare integrate.

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

Alocarea financiară a programului - Alocarea publică totală a PNDR, pentru sM 4.1, este de 1.167 milioane euro, distribuită după cum urmează: 844,7 milioane euro pentru sM 4.1 „Investiții în exploatații agricole” (72% din total), 284,5 milioane euro pentru sM 4.1a „Investiții în exploatații pomicole” (24% din total), iar ultimii 4% sunt distribuiți către sM 4.1 ITI Delta Dunării (33 milioane euro) și sM 4.1a ITI Delta Dunării (5 milioane euro).

Având în vedere alocarea financiară semnificativă, se poate concluziona că sM 4.1 este una dintre cele mai importante măsuri ale PNDR, reprezentând 12,4% din totalul alocării publice a programului. Cinci sesiuni de apeluri de proiecte au fost organizate la nivel național, dintre care patru au avut alocare distinctă pentru ferma de familie (o sesiune în anul 2015, două în anul 2016, una în 2017 și încă una în 2018). Conform statutului juridic definit în OUG 44/2008, 47% dintre beneficiari se înscriu în categoriile persoane fizice autorizate, întreprinderi individuale și întreprinderi familiale, iar 53% aparțin altor categorii de persoane juridice.

Depunerea și implementarea proiectelor – la nivelul sub-măsurii 4.1 au fost depuse un număr de 5.359 cereri de finanțare, până la finalul anului 2019, după cum urmează:

- 4.048 cereri de finanțare pentru sM4.1,
- 1.170 cereri de finanțare pentru sM4.1a,
- 132 cereri de finanțare pentru sM4.1ITI,
- 9 cereri de finanțare pentru sM4.1ITia.

În perioada actuală de programare, un număr total de 2.510 proiecte au fost selectate pentru finanțare, dintre care 2.237 au fost contractate, 1.280 dintre acestea fiind finalizate. Mai mult decât atât, există 137 proiecte provenite din tranziție (M121), dintre care 110 sunt finalizate.

În ceea ce privește proiectele selectate, comparativ cu sM 4.1, la nivelul sM 4.1a situația este următoarea:

- valoarea absolută a proiectelor este de aproximativ patru ori mai mică;
- ponderea proiectelor contractate din totalul proiectelor depuse este una similară (aproape 50%);
- se înregistrează un procent mai mic de proiecte finalizate, din totalul proiectelor contractate (de aproape cinci ori mai mic).

Tabel 3.1-1 Proiecte depuse, contractate și finalizate la nivel de submăsură

Submăsura	Nr. proiecte depuse	Nr. proiecte selectate	Nr. proiecte contractate	Nr. proiecte finalizate	% nr. proiecte selectate din nr. proiectelor depuse	% nr. proiecte finalizate din nr. proiectelor contractate
Submăsura 4.1 "Investiții în exploatații agricole"	4.048	1.886	1.734	1.202	47%	69%
Submăsura 4.1 "Investiții în exploatații agricole" - ITI Delta Dunării	132	52	49	25	39%	51%
Submăsura 4.1a "Investiții în exploatații pomicole"	1.170	564	448	53	48%	12%
Submăsura 4.1a "Investiții în exploatații pomicole" - ITI Delta Dunării	9	8	6	0	89%	0%
Total	5.359	2.510	2.237	1.280	47%	57%

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

Submăsura	Alocare publică PNDR 2014-2020 (euro)	Valoare proiecte depuse (euro)	% valoare proiecte depuse din total valoare alocată	Valoare proiecte contractate (euro)	% valoare contractată din total valoare alocată
<i>Submăsura 4.1 "Investiții în exploatații agricole"</i>	844.672.338	2.225.485.204	263%	875.246.447	104%
<i>Submăsura 4.1 "Investiții în exploatații agricole" - ITI Delta Dunării</i>	33.000.000	56.160.669	170%	21.670.961	66%
<i>Submăsura 4.1a "Investiții în exploatații pomicole"</i>	284.356.109	40.795.365	142%	231.361.093	81%
<i>Submăsura 4.1a "Investiții în exploatații pomicole" - ITI Delta Dunării</i>	5.000.000	4.923.015	98%	3.522.760	70%
Total	1.167.028.447	2.689.364.253	230%	1.131.801.261	97%

Sursa: Analize ale echipei de evaluare, elaborate în baza datelor de monitorizare - Stadiul implementării PNDR 2014-2020 (09-01-2020)

Între factorii principali care împiedică implementarea adecvată a sub-măsurilor se observă: condițiile naturale din zona Deltei Dunării, care nu sunt propice pentru agricultură (comparativ cu alte zone din România), și experiența redusă a fermierilor români în sectorul pomicol.

La momentul elaborării programului, Autoritatea de Management a încercat să reducă acest factor de slăbiciune din zona Deltei Dunării, prin stabilirea unor criterii de eligibilitate care să permită accesul fermelor cu doar 50% din suprafața terenului situată într-o zonă ITI, introducerea sub-programului pomicol având ca obiectiv creșterea competitivității, diversificarea producției, creșterea calității produselor obținute și îmbunătățirea performanței generale a exploatațiilor pomicole în această zonă.

Numărul total de proiecte depuse în cadrul sM 4.1a ITI, la sfârșitul anului 2019, a fost de doar 9 proiecte, cu o valoare totală de 4,9 milioane de euro (98% din valoarea totală alocată la nivelul submăsurii 4.1a ITI Delta Dunării – pondere mai scăzută decât în cazul celorlalte submăsurii 4.1). Nivelul relativ redus de depunere poate fi pus pe seama faptului că anumiți solicitanți ai sM 4.1a nu au luat în considerare accesarea fondurilor destinate zonei ITI, ci s-au orientat către zone ceva mai favorabile sectorului pomicol. În orice caz, interesul scăzut pentru sM 4.1a poate fi explicat printr-o estimare mult prea optimistă la momentul elaborării programului, nefiind luat în considerare clivajul semnificativ de dezvoltare din sectorul pomicol.

Concentrarea sectorială a producției – La nivelul sM4.1, majoritatea proiectelor (mai mult de 70%) care vizează forme asociative se concentrează pe ramura agricolă a culturilor de câmp și, într-o mai mică măsură, pe horticulură și creșterea bovinelor pentru lapte sau carne. Mai precis, cele 63 proiecte sunt distribuite astfel: 47 proiecte în sectorul culturilor de câmp, 4 în domeniul horticol, 3 proiecte în domeniul creșterii bovinelor pentru carne, 2 în creșterea bovinelor pentru lapte, 2 proiecte în domeniul culturilor mixte, 2 în sectorul creșterii păsărilor de curte, câte un proiect în sectorul apicol, în domeniul creșterii ovinelor și caprinelor și al creșterii porcinelor, iar restul proiectelor vizează alte ramuri agricole.

În ceea ce privește fermele de dimensiuni mici de la nivelul sM4.1, 10 din cele 16 proiecte se concentrează pe domeniul culturilor de câmp, 3 în sectorul horticol, iar alte trei proiecte vizează

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

domenii precum cel apicol, culturi mixte și creșterea bovinelor pentru carne.

În cazul sM4.1a, datorită „principiului speciei pomicele prioritare”¹⁶ rezultă următoarea distribuție a investițiilor pentru fermele mici: 35% au realizat investiții în arbuști (comparativ cu 26% în cazul fermelor mari), doar 3% în piersic (comparativ cu procentul dublu înregistrat de fermelor mari) – deși această tipologie oferă punctaj maxim - 10 puncte, 9% în meri (valoare similară în cazul fermelor mari) și 8% în vișin (13 % în cazul fermelor mari). Cu toate acestea, marea majoritate a beneficiarilor (45%) au decis să investească în specii pomicele diferite, fără a lua în calcul scorul pozitiv asociat în criteriile de selecție.

Acoperirea teritorială a proiectelor – Marea majoritate a beneficiarilor din categoria ferme mici, ai sM 4.1 (s-au avut în vedere fermele mici și formele asociative care au în componență ferme mici), sunt localizați în *zone cu constrângeri semnificative*, în timp ce mai mult de jumătate dintre beneficiarii sM 4.1a sunt localizați în *zona normală*. Având în vedere caracteristicile zonei montante, se remarcă faptul că, în medie, exploatațiile situate în această zonă se întind pe suprafețe mai reduse.

Tabel 3.1-2 Acoperirea teritorială a formelor asociative și fermelor mici din cadrul sM4.1 și sM4.1a

		sM 4.1 Forme asociative			sM 4.1 Ferme mici			sM 4.1a Ferme mici		
		Număr de ferme	Total suprafață (ha)	Dimensiunea medie (ha)	Număr de ferme	Total suprafață (ha)	Dimensiunea medie (ha)	Număr de ferme	Total suprafață (ha)	Dimensiunea medie (ha)
Zonă constrângeri semnificative	cu	41	11.671	285	9	314,49	34,9	19	110,7	5,8
Zonă constrângeri specifice	cu	0		0	0	0	0	0	0	0
Zonă montană		13	2.319	178	2	3,24	1,6	20	85,7	4,3
Zonă normală		9	2.004	223	5	128,86	25,8	52	282,2	5,4
Total		63	15.994	254	16	446,59	27,9	91	478,5	5,3

Sursa: Analize ale echipei de evaluare, elaborate în baza datelor de monitorizare - Stadiul implementării PNDR 2014-2020 la finalul anului 2019

Caracteristicile beneficiarilor – accent pus pe fermele mici și formele asociative

Analiza proiectelor contractate indică un număr limitat de forme asociative, precum și o implicare limitată a fermelor mici în formele asociative. Având în vedere forma juridică de organizare a fermelor, la nivelul sub-măsurii, acestea se pot împărți în două grupuri: unul în care societățile reprezintă forma principală de gestionare a fermelor (sM 4.1 și sM4.1a), iar celălalt în care proprietarul este o persoană fizică, de obicei cu vârsta de peste 40 ani.

¹⁶ Principiul speciei pomicele prioritare (piersic, nectarin, măr, arbuști, cais, cireș)

- a) Piersic și/ sau nectarin și/ sau cais 10 p.
- b) Arbuști 8 p.
- c) Cireș 6 p.
- d) Măr 4 p.

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

Tabel 3.1-3 Caracteristicile beneficiarilor la nivelul proiectelor contractate

	Bărbați ≤40	Bărbați >40	Femei ≤40	Femei >40	Persoane juridice	Total
sM 4.1 Ferme mici	6	0	1	0	9	16
sM 4.1a Ferme mici	15	1	9	0	66	91
sM 4.1 Forme asociative	0	0	0	0	63	63
Total	21	1	10	0	138	170

Sursa: Analize ale echipei de evaluare, elaborate în baza datelor de monitorizare - Stadiul implementării PNDR 2014-2020 la finalul anului 2019

Persoane tinere – Incidența beneficiarilor tineri la nivelul sM 4.1 și sM4.1a este majoritară. Această constatare este direct corelată cu suprafața și dimensiunea economică a fermelor și cu posibilitatea de creștere a producției în următorii ani. În concluzie, tinerii (de până în 40 de ani) au fost încurajați să aplice în cadrul acestor sub-măsuri, prin adoptarea unor criterii de selecție adecvate.

Proiecte contractate și implementate

- În ceea ce privește formele asociative, criteriile de selecție nu reprezintă o problemă, deoarece acestea favorizează în prezent accesul la finanțare al formelor de asociere de tip cooperativă. Această tendință a fost remarcată la nivelul ultimului apel de proiecte din cadrul sub-măsurii 4.1, în care solicitanții organizați în cooperative au primit un punctaj suplimentar. Prin acordarea acestui scor adițional, au fost favorizate în special cooperativele formate din exploatarea agricolă mică.
- Prin urmare, factorul care constituie un punct slab în ceea ce privește accesarea este reprezentat de numărul redus de forme asociative din România și nu de modul în care a fost stimulată obținerea finanțării prin PNDR. Potrivit datelor Oficiului Național al Registrului Comerțului (ONRC), în 2018 existau aproximativ 230 de cooperative active în România (aproximativ 200 sunt acoperite de finanțare prin PNDR) și 1.000 de cooperative inactive. Pe lângă sprijinul PNDR, modificările legislative recente au facilitat înființarea de cooperative și au oferit avantaje fiscale, cum ar fi scutirea de la plata impozitelor.
- În ceea ce privește fermele mici, o limitare majoră, cu toate acestea pozitivă, provine din criteriile de eligibilitate ale sM 4.1, care impun un nivel minim al dimensiunii economice de 8.000 SO pentru accesarea finanțării, în timp ce pentru sM4.1a pragul minim este de 4.000 SO.
- Numărul de proiecte finalizate, ai căror beneficiari se încadrează în categoria ferme mici sau forme asociative este foarte mic, reprezentând doar 12% din numărul total de proiecte contractate. Constatarea este confirmată și de analiza comparativă a acestei valori cu ponderea înregistrată de numărul total de proiecte finalizate, cu beneficiari din toate categoriile eligibile – 57% proiecte finalizate din total proiecte contractate.

Tabel 3.1-4 Proiecte finalizate – ferme mici și forme asociative la nivelul sM 4.1

	Total proiecte contractate	Total proiecte finalizate	Pondere proiecte finalizate (%)
SM 4.1 Fermă mică	16	8	50%
SM 4.1a Fermă mică	91	11	12%
SM 4.1 ITI Fermă mică	0	0	0
SM 4.1a ITI Fermă mică	0	0	0
sM 4.1 Forme asociative cu ferme mici	63	2	3%

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

	Total proiecte contractate	Total proiecte finalizate	Pondere proiecte finalizate (%)
sM 4.1a Forme asociative	0	0	0
sM 4.1a ITI Forme asociative	0	0	0
sM 4.1 ITI Forme asociative	0	0	0
Total	170	21	12%

Sursa: Analize ale echipei de evaluare, elaborate în baza datelor de monitorizare - Stadiul implementării PNDR 2014-2020 (09-01-2020)

Valoarea cheltuielilor publice contractate este de 118.482.640 euro (551.043.651 lei), dintre care 3% (3.936.558 euro) reprezintă suma cheltuielilor înregistrate de sM 4.1 - fermă mică, 22% (26.137.365 euro) cheltuielile sM 4.1a - fermă mică și 75% (88.408.717 euro) suma înregistrată de sM 4.1 - forme asociative.

La nivelul de proiect unic se înregistrează o valoare medie a cheltuielilor de 246.035 euro, în cazul sM4.1 – fermă mică, similară cu valoarea înregistrată de sM 4.1a - fermă mică (287.224 euro), dar mai scăzută decât valoarea medie a cheltuielilor pentru formele asociative din cadrul sM4.1 (1.403.313 euro).

Suprafață sprijinită (hectare) – Chiar dacă sunt numai 16 ferme mici beneficiare în cadrul sM 4.1, acestea acoperă o suprafață similară (446,59 ha) cu cea a fermelor mici, 91 la număr, din cadrul sM 4.1a (478,49 ha). Mai mult decât atât, suprafața medie a exploatațiilor din cadrul sM 4.1 este de aproximativ cinci ori mai mare decât media înregistrată de exploatațiile din cadrul sM 4.1a. În ceea ce privește formele asociative ale sM 4.1, suprafața totală este una evident mai însemnată, echivalentul a 15.994 ha, cu o medie pe exploatație de 284 ha.

3.1.2 SM 6.3, 6.3 ITI

Logica de intervenție – Fermele mici și cele familiale fac parte din specificitatea actuală a agriculturii românești.

Fermele de dimensiuni mici nu pot fi considerate un punct slab, fiind necesară înțelegerea rolului întreprinderilor mici și a altor actori cheie în lanțul agroalimentar și a capacității acestora de a rămâne integrați pe piețele regionale și, prin urmare, de a-și menține și îmbunătăți contribuția la securitatea alimentară și nutrițională.¹⁷

Importanța fermei mici a fost subliniată în mai multe rânduri în forumuri internaționale, cum ar fi Comitetul pentru Securitatea Alimentară Mondială (CFS).¹⁸

Multe ferme mici sunt asociate cu producția pentru nevoile personale de hrană și cu un grad scăzut de participare la piețe de desfacere. În Uniunea Europeană, la nivelul anului 2016, existau 4,2 milioane de ferme de semi-subzistență (definite ca „exploatații din care se vinde mai puțin de 50% din producția agricolă, restul fiind consumat în gospodăria fermei”), reprezentând aproape jumătate din numărul total de ferme, fiind înregistrată o scădere de 39%, comparativ cu anul 2010. Majoritatea fermelor de

¹⁷ Proiectul de cercetare SALSA își propune să ofere o mai bună înțelegere a contribuției actuale și potențiale a fermelor mici și a întreprinderilor din alimentație la securitatea alimentară și nutrițională sustenabilă, în 25 de regiuni din Europa și alte cinci regiuni din Africa <http://www.fao.org/in-action/mici-ferme-intreprinderi-durabile-alimente-nutriție/en/>

¹⁸ www.fao.org/cfs/cfs-home/plenary/cfs43/en/

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

semi-subsistență se află în România (67%), urmată în clasament de Italia (7%), Polonia (6%), Ungaria (6%) și Grecia cu 3%

De asemenea, fermele mici joacă un rol important în economia rurală, într-un context mai larg. Un număr semnificativ de mici fermieri se angajează în alte activități lucrative, care pot fi deosebit de importante pentru traiul gospodăriei, și care, în plus, generează bunăstare pentru populația și economia non-agricolă și ajută la menținerea populațiilor rurale în zonele izolate. Cu toate acestea, vârsta și abilitățile uneori limitate ale multor proprietari mici de exploatații reduc potențialul acestora de producție (Davidova și colab., 2013).

Potrivit datelor MADR, aferente anului 2016, dimensiunea medie a unei exploatații era de 3,65 ha SAU/fermă, în creștere cu doar 0,15 ha SAU/fermă, față de anul 2010. Aceasta era de 4,5 ori mai mică decât cea a UE 28 (16,6 ha SAU/fermă). În 2016, în categoria <8000 euro SO, se încadrau 3.236.060 exploatații (94,57% din numărul total de exploatații), din care 2.333.210 făceau parte din categoria <2000 euro SO.

Sprijinul acordat pentru dezvoltarea fermelor mici, în cadrul sM 6.3, este un instrument menit să determine în principal transformarea structurală și deschiderea către piață a fermelor mici, precum și creșterea capacității acestora de a identifica noi oportunități de valorificare a producției.

Sprijinul oferit vizează îmbunătățirea nivelului de calitate al producției și asigurarea dotării necesare pentru a se adopta standardele de calitate adecvate, eficientizarea costurilor și creșterea veniturilor. De asemenea, este susținută diversificarea producției agricole, pentru comercializarea și furnizarea produselor pe piețele locale.

Condițiile de eligibilitate pe care exploatația agricolă trebuie să le îndeplinească pentru accesarea sub-măsurii 6.3 sunt următoarele:

- Solicitantul să se încadreze în categoria microîntreprinderilor și întreprinderilor mici;
- Exploatația agricolă este înregistrată, conform prevederilor legislative naționale, cu cel puțin 24 de luni înainte de solicitarea sprijinului;
- Solicitantul prezintă un plan de afaceri;
- Solicitantul are domiciliul stabil și sediul social în Unitatea Administrativ Teritorială în care este înregistrată exploatația. În cazul în care solicitantul este încadrat într-o activitate salarizată, locul de muncă trebuie să fie în același UAT sau zona limitrofă a UAT în care este înregistrată exploatația pentru care se solicită sprijinul financiar nerambursabil;
- Înaintea solicitării celei de-a doua tranșe de plată, solicitantul face dovada creșterii performanțelor economice ale exploatației, prin comercializarea producției proprii în procent de minimum 20% din valoarea primei tranșe de plată.

Principalele **rezultate/ beneficii** așteptate ca urmare a implementării sM6.3 sunt următoarele:

- Îmbunătățirea managementului exploatației agricole;
- Creșterea capacității de orientare către piețele de desfacere: adaptarea producției la cerințele pieței și preferințele consumatorului.

Cu toate acestea, din recenzia literaturii de specialitate rezultă că beneficiile fermelor mici sunt legate și de o producție diversificată și contribuție semnificativă la securitatea alimentară regională.

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

Pentru multe ferme mici din Europa de Est, agricultura este înrădăcinată în patrimoniul cultural. Existența lor continuă în mediul rural a asigurat păstrarea culturii specifice. Pe lângă menținerea diversității în economia rurală, acestea păstrează rețetele și diversitatea alimentară regională, iar practicile agricole ale acestora implică în continuare tehnici tradiționale care sprijină conservarea mediului înconjurător (proiectul SALSA). Importanța fermelor mici pentru sustenabilitatea rurală în Europa a fost demonstrată în numeroase studii (Shucksmith și Rønningen, 2011; Grubbström și Sooväli-Sepping, 2012; McDonagh și colab., 2017), inclusiv în ceea ce privește rolul continuu de furnizor de hrană pentru gospodăria fermei, în multe regiuni (HLPE, 2013; Tudor, 2015). Mai mult decât atât, diferite studii de caz au arătat că fermele mici sunt eficiente în mobilizarea resurselor (pe lângă cele referitoare la comercializarea prin schimbul de piață) precum capitalul social, cunoștințele locale și moștenirea culturală (Knickel, 1994; van der Ploeg, 2013; Șumane și colab., 2017). Fermele mici contribuie la menținerea biodiversității¹⁹, prin diversitatea ecologică pe care o dezvoltă (Marini și colab., 2009; Babai și colab., 2015; Konvicka și colab., 2016). În plus, acestea prezintă mai multă încredere pentru a realiza compromisuri în peisaj (Bezák și colab., 2007), jucând, de exemplu, un rol cheie în prevenirea incendiilor și a eroziunii solului, prin menținerea pajiștilor și pășunilor în zonele montane (de exemplu, Tasser și colab., 2003; Höchtl și colab., 2005).²⁰

De asemenea, ferma mică contribuie la agro-biodiversitate și la diversificarea soiurilor autohtone locale. Analizele realizate raportând scorul obținut de ferma mică la totalul beneficiarilor sM 4.1 cu criteriul de selecție P.8 Principiul soiurilor autohtone²¹, arată că incidența fermelor mici cu soiuri locale este de 73%, în timp ce această valoare scade la 18% prin raportare la numărul total de beneficiari.

Alocarea financiară a programului – Alocarea publică totală a PNDR, acordată pentru sM6.3, este de 251 milioane euro din care 5 milioane euro pentru sM6.3 ITI Delta Dunării. Având în vedere bugetul alocat, sM 6.3 acoperă aproximativ 3% din alocarea publică totală a PNDR. La sfârșitul anului 2019, valoarea proiectelor depuse la nivelul sub-măsurii 6.3, în Delta Dunării, era de 68% din alocarea financiară, respectiv de 3,39 milioane euro, din cele 5 milioane alocate. În orice caz, resursele neutilizate au fost realocate către apelurile de proiecte

¹⁹ În 2009, Marini a analizat biodiversitatea luând în considerare impactul dimensiunii fermei și al pantei asupra diversității plantelor, ortopterelor și fluturilor în 132 de pajiști dintr-o regiune a Alpilor italieni. Prin acest studiu a descoperit că diversitatea plantelor, ortopterelor și fluturilor a scăzut odată cu intensitatea managementului la nivelul câmpului, care depindea în principal de dimensiunea fermei și topografia pajiștilor.

În 2015, Babai a studiat diversitatea bioculturală înaltă în peisajele în care practicile agricole au păstrat diverse habitate și multe caracteristici culturale „tradiționale”. Acesta a studiat două astfel de peisaje culturale (Gyimes - România; Órség - Ungaria). El a constatat că agriculturii extensive nu i s-a acordat o pondere adecvată și o funcție explicită în cadrele de reglementare, nici în ceea ce privește peisajul în care agricultura tradițională este încă practică activ, nici în cazul în care aceasta a dispărut și / sau a fost transformată în cea mai mare parte. Dintre cele 25 de elemente tradiționale de management documentate în Gyimes, reglementările au afectat în mod direct șapte componente, în timp ce o componentă a fost afectată în mod indirect. Patru dintre aceste efecte au fost negative și patru au fost pozitive.

În 2016, Konvicka a studiat relația biodiversității cu dimensiunea fermei, observând fluturi într-o regiune cu agricultură intensivă de-a lungul graniței a două țări europene cu moștenire socio-economică contrastantă, una cu ferme mici (Polonia), cealaltă cu unități de fermă foarte mari (Cehia).

²⁰ http://www.salsa.uevora.pt/wp-content/uploads/2020/03/SALSA_GENERAL_POLICY_en.pdf

²¹ Au fost luate în considerare proiectele care au obținut un scor de cinci puncte pentru acest criteriu de selecție, în care solicitanții au demonstrat prin proiect că obțin / dezvoltă soiuri autohtone la nivelul exploatației agricole și demonstrează prin documentația tehnico-economică că vor păstra și dezvolta nucleul soiurilor locale pe toată perioada de implementare a proiectului.

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

organizate în cadrul sM 6.3, la nivel național.

Depunerea și implementarea proiectelor – Per total, s-au înregistrat 20.605 cereri de finanțare depuse în cadrul sM 6.3 până la finalul anului 2019, la care se adaugă 226 cereri de finanțare depuse pe sM6.3 ITI Delta Dunării.

- În perioada actuală de programare, au fost selectate spre finanțare un număr de 11.743 proiecte, rezultând 11.639 proiecte contractate, dintre care 3.764 sunt finalizate.

Mai mult decât atât, există 15.477 proiecte contractate provenite din tranziție (M141), dintre care 14.548 sunt finalizate. În comparație cu proiectele aferente M141, din perioada de programare anterioară, se constată că la nivelul sM 6.3 se înregistrează un număr redus de proiecte reziliate (17), în comparație cu cele 5.673 proiecte reziliate²² provenite din M 141.

- În cadrul sM 6.3 ITI Delta Dunării, numărul de proiecte selectate și contractate este aproximativ același – 187 proiecte contractate și 188 proiecte selectate, înregistrându-se 29 proiecte finalizate.
- Proiectele contractate în cadrul sM 6.3, plus proiectele provenite din tranziție din perioada de programare anterioară, sunt în număr de 27.116. Astfel, se înregistrează un număr extrem de ridicat comparativ cu celelalte sub-măsuri. Totodată, se remarcă faptul că proiectele din actuala perioadă de programare (11.639) ocupă o pondere de 43% din numărul total de 27.116.
- Diferența principală față de proiectele din tranziție constă în suma eligibilă pentru fermele individuale. Dacă în cazul M141 s-a acordat o finanțare diferită, de 7.500 euro (1.500 euro/an/fermă de semi-subsistență, pentru o perioadă de cinci ani), la nivelul sM 6.3 suma a fost fixată la 15.000 euro/fermă. Alte diferențe sunt legate de condițiile de eligibilitate. Condițiile aferente sM6.3²³ sunt mai specifice și se referă la înființarea unei ferme mici, în timp ce condițiile aferente sM 141²⁴ sunt mai puțin specifice și au vizat fermele deja existente.

Între factorii principali care împiedică implementarea adecvată a sub-măsurii regăsim condițiile naturale din zona ITI Delta Dunării, care nu facilitează activitățile agricole. Totodată, o mare parte a

²³ Condiții de eligibilitate aferente sM 6.3 sunt: Solicitantul trebuie să se încadreze în categoria microîntreprinderilor și întreprinderilor mici; Solicitantul deține o exploatare agricolă cu dimensiunea economică cuprinsă între 4.000 - 11.999 € SO (valoarea producției standard); Exploatarea agricolă este înregistrată, conform prevederilor legislative naționale, cu cel puțin 24 de luni înainte de solicitarea sprijinului; Solicitantul prezintă un plan de afaceri. Solicitantul nu a beneficiat de sprijin anterior prin această sub-măsură din PNDR 2014-2020; O exploatare agricolă nu poate primi sprijin decât o singură dată în cadrul acestei sub-măsurii prin PNDR 2014-2020, în sensul că exploatarea nu poate fi transferată între doi sau mai mulți fermieri, beneficiari ai sprijinului prin această sub-măsură; În cazul sectorului pomicol, vor fi luate în considerare pentru sprijin doar speciile eligibile și suprafețele incluse în Anexa din Cadru Național de Implementare aferentă STP. Nu se supun zonării din anexa aferentă STP, culturile în sere și solarii și pepinierele. Implementarea planului de afaceri trebuie să înceapă în termen de cel mult nouă luni de la data deciziei de acordare a sprijinului; În cazul proiectelor din aria de aplicabilitate a ITI Delta Dunării, solicitantul va prezenta avizul de conformitate cu obiectivele SIDD DD.

²⁴ Condițiile de eligibilitate aferente M 141 sunt: Beneficiarii eligibili pentru sprijinul nerambursabil acordat prin Măsura 141 sunt persoanele fizice în vârstă de până la 62 de ani (neimpliniți la data depunerii Cererii de finanțare), care desfășoară activități economice, în principal activități agricole și a căror exploatare agricolă: are o dimensiune economică cuprinsă între 2 și 8 UDE; este situată pe teritoriul țării; este înregistrată în Registrul unic de identificare /Registrul agricol; comercializează o parte din producția agricolă obținută. Persoanele fizice pot desfășura activități economice și se pot înregistra și autoriza în conformitate cu prevederile Ordonanței de Urgență a Guvernului nr. 44/2008, cu modificările și completările ulterioare: individual și independent, ca persoane fizice autorizate; ca întreprinzători titulari ai unei întreprinderi individuale; ca membri ai unei întreprinderi familiale. Cu toate acestea, persoanele fizice neautorizate la data depunerii Cererii de finanțare, puteau fi beneficiari eligibili ai acestei măsuri, dacă se înregistrau și autorizau în condițiile Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 44/2008 până la data încheierii Contractului de finanțare cu APDRP (Agenția de Plăți pentru Dezvoltare Rurală și Pescuit).

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

fondurilor a fost absorbită de sectorul apicol, unul dintre sectoarele agricole cu posibilități economice mai mari în zona ITI Delta Dunării, dar și pentru ferma mică în general. În ceea ce privește sM 6.3 implementată în teritoriul ITI Delta Dunării, este important de menționat că previziunile pentru această sub-măsură au fost optimiste, având în vedere numărul scăzut de ferme mici din această zonă și potențialul mare al turismului și al altor activități non-agricole.

Acoperirea sectorială a producției – Producția de miere este activitatea desfășurată pe scară largă de către fermele mici - fie ca activitate separată sau împreună cu alte activități agricole. Acest lucru a fost parțial stimulat de criteriile specifice de selecție, sectorul apicol fiind identificat în analiza socio-economică drept sector prioritar, alături de creșterea bovinelor, caprinelor și ovinelor. Numărul mare al acestor categorii de proiecte se datorează faptului că cele două activități sunt tradiționale în sectorul agricol din România. Prin urmare, beneficiarii au depus proiecte pentru activități în care sunt deja familiarizați / specializați.

Mai exact, în cazul sM6.3, majoritatea proiectelor sunt concentrate în două sectoare principale: culturi mixte, care acoperă 40% din numărul total al proiectelor și sectorul apicol, care acoperă o pondere de 32%, la care se adaugă, într-o mai mică măsură culturile de câmp (9%), creșterea bovinelor pentru lapte (7%) și culturile permanente și horticultura (ambele cu o pondere de 5%), în timp ce toate celelalte tipologii au o incidență mai mică de 1%.

La nivelul sub-măsurii 6.3, activitățile apicole sunt printre puținele activități agricole care pot fi realizate cu o rentabilitate economică optimă, dar numărul mare de proiecte contractate este determinat și de orientarea fermierilor, deja experimentați în accesarea fondurilor prin alte programe, precum Programul Național Apicol (PNA). PNA este finanțat prin FEAGA, iar cele două programe (PNA și PNDR) sunt complementare (acțiunile eligibile diferă)²⁵, beneficiarii având posibilitatea de a-și finanța proiectele de apicultură folosind fonduri din ambele programe.

Acoperirea teritorială a proiectelor – Aproximativ jumătate (47%) din fermele mici beneficiare în cadrul sM 6.3 sunt situate în *zonă normală*, 36% în *zonă montană*, iar 16% în *zone cu constrângeri semnificative*, în timp ce doar 1% sunt localizate în *zone cu constrângeri specifice*.

Caracteristicile beneficiarilor - Comparativ cu perioada de programare anterioară, ponderea beneficiarilor tineri (cu vârsta sub 40 de ani), din total beneficiarilor, a scăzut de la peste 85% la numai 24%. În același timp, ponderea beneficiarilor tineri (cu vârsta sub 40 de ani) la nivelul sM 6.3 și sM6.3 ITI este una apropiată.

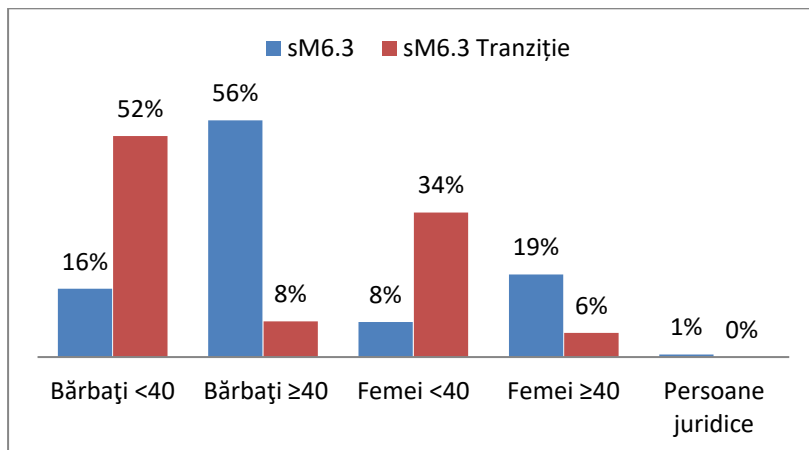
Justificarea constă în faptul că, în cazul sM 6.3 a fost eliminat criteriul de selecție conform căruia era stimulat accesul tinerilor fermieri. În prezent, se pune accentul pe alte aspecte cheie, precum: gradul

²⁵ Solicitanții/Beneficiarii Programului pot accesa simultan sprijin prin măsurile agricole de sprijin financiar forfetar din Programul Național de Dezvoltare Rurală - 2014-2020, respectiv sub-măsurile 6.1 "Sprijin pentru instalarea tinerilor fermieri" și 6.3 "Sprijin pentru dezvoltarea fermelor mici", cu condiția ca acțiunile sprijinite și/sau planificate și propuse spre finanțare de apicultori, prin PNDR 2014-2020, să nu fie solicitate prin Programul național apicol aprobat și viceversa. Condiția se aplică de la momentul solicitării sprijinului prin PNDR 2014-2020, iar lista cheltuielilor stabilită de apicultor prin planul de afaceri depus la PNDR 2014-2020 devine neeligibilă prin Program pentru respectivul solicitant. Restricția de mai sus nu se aplică solicitanților care accesează sM6.1/6.3 din PNDR 2014-2020 pentru cheltuieli care nu sunt eligibile prin Program. (<https://www.madr.ro/programul-national-apicol.html>)

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

de calificare al fermierilor, sectoare prioritare de activitate, potențialul agricol al zonei – considerate mai eficiente pentru îndeplinirea obiectivelor strategice ale PNDR 2014-2020.

Figura 3.1-1 Caracteristicile beneficiarilor, proiecte contractate în cadrul sub-măsurii 6.3 și proiecte provenite din tranziție.

Sursa: Analize elaborate de echipa de evaluare, în baza datelor de monitorizare - Stadiul implementării PNDR 2014-2020 la finalul anului 2019

În cazul sM 6.3, valoarea publică totală contractată este mai mare de 174,5 milioane euro (peste 800 milioane LEI), în timp ce în cazul sM6.3 ITI, valoarea contractată este de 2.801.250 euro. La nivel de proiect unic, valoarea medie este de 15.000 de euro, de cinci ori mai mare decât media de aproximativ 3.000 euro, care a fost acordată prin M141, în perioada de programare anterioară. Suprafața totală eligibilă în cadrul sM 6.3 este de 42.497 hectare, cu o medie de 3,6 hectare per fermă unică, mai mult decât dublul suprafeței înregistrată, în medie, pentru exploatațiile din cadrul sM 6.3 ITI.

Suprafața medie a exploatațiilor nu înregistrează valori diferite în funcție de tipurile de zone din România: 4,4 hectare în *zona montană*, 3,2 hectare în *zona normală*, 3 hectare în *zone cu constrângeri semnificative*.

Excepția o constituie *zonele cu constrângeri naturale specifice*, unde se înregistrează cea mai scăzută incidență a fermelor mici, suprafața medie a exploatațiilor fiind de 1,6 hectare, similară cu valorile înregistrate în ITI Delta Dunării (sM 6.3 ITI).

3.1.3 SM 9.1, 9.1a

Logica de intervenție - Asocierea producătorilor agricoli reprezintă o provocare-cheie de dezvoltare, având în vedere reticența fermierilor față de crearea de rețele și cooperare, structura fermelor la nivel național și concentrarea terenurilor²⁶. Grupurile de producători pot asigura o activitate la scară mai largă și au o capacitate mai puternică de a concura pe piațe. Cu toate acestea, există relativ puține grupuri de producători, acestea începând să se dezvolte doar recent, în România.

Conform datelor MADR, în 2019, existau 72 de grupuri de producători recunoscute (GP) și 23 de organizații de producători. În perioada 2014-2019, MADR a recunoscut următoarele grupuri de

²⁶ A se vedea Popescu A., Alecu I.N., Dinu T.A., Stoian E., Condei R., Ciocan H. (2016), "Farm structure and Land Concentration in Romania and the European Union-s Agriculture", a5a Conferință Internațională "Agriculture for Life, Life for Agriculture".

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

producători: 14 GP în sectorul pomicol, 4 GP în sectorul legumicol, 35 GP în sectorul cerealelor și al plantelor oleaginoase (cereale, semințe oleaginoase, plante furajere), 2 GP mixte (legume, fructe, cereale), 1 GP în domeniul lemnului, 16 GP în sectorul creșterii animalelor (7 pentru lapte și produse lactate, 2 pentru carne de pasăre și ouă, 2 pentru carne de porc, 2 pentru carne de vită, 3 pentru miere și produse apicole).²⁷

sM 9.1 a fost definită conform articolului 27 din Regulamentul (UE) nr. 1305/2013, pentru a consolida sectorul agricol românesc și a-l face mai competitiv și productiv, prin adresarea unora dintre punctele slabe structurale majore ale sale, precum organizarea duală a agriculturii - fermele mici reprezentând marea majoritate a fermelor, dar folosind o porțiune relativ redusă de teren - și reticența și interesul scăzut față de asociere. Sprijinirea asociațiilor grupurilor de producători ar putea reprezenta o oportunitate de creștere a productivității (în special pentru sectorul pomicol), de valorificare a sectorului și creștere a competitivității, în baza experienței obținute prin implementarea măsurii 142 din perioada 2007-2013. Mai mult decât atât, sM 9.1a a fost concepută pentru a sprijini sectorul pomicol.

Sub-măsurile 9.1 și 9.1a au fost lansate conform legislației în vigoare (Ordonanța nr. 37 din 14 iulie 2005), completată și modificată prin legea 338/2005. Condițiile de recunoaștere a grupurilor de producători sunt următoarele:

- să fie format din cel puțin cinci membri (de exemplu, fermieri și / sau deținători de păduri);
- să dețină un sistem centralizat de contabilitate, facturare, înregistrare și urmărire cantitativă, calitativă și valorică a producției membrilor;
- să dețină personal calificat sau să contracteze servicii specializate;
- să aibă prevăzute în actul constitutiv și / sau în statut, dispoziții privind obligațiile membrilor.

Pentru recunoașterea capacității de producător agricol, conform prevederilor Legii nr. 145/2014 și Legii nr. 170/2017, sunt solicitate doar un Atestat de Producător și Carnet de Comercializare

Principalele **avantaje preconizate** ale sM 9.1 sunt următoarele:

- Facilitarea vânzării produselor locale;
- Consolidarea competitivității fermelor mici (creșterea puterii de negociere), în special în sectorul pomicol;
- Integrarea mai puternică a lanțurilor de aprovizionare a producătorilor agroalimentari;
- Adaptarea mai puternică a producției la cerințele pieței și la preferințele consumatorului.

Cu toate acestea, analiza literaturii de specialitate subliniază faptul că **beneficiile posibile ale asocierii apar de obicei pe termen mediu și lung**, iar partenerii trebuie să facă față sarcinilor induse prin schimbarea stilului de lucru, în faza incipientă a asocierii²⁸. În acest sens, planurile de afaceri pot

²⁷ În 2017, concentrația grupurilor de producători agricoli la nivel județean a fost moderată, conform calculului Gini Strucks Index. 72% din grupuri au vizat producția de culturi și 28% producția animală. În ceea ce privește concentrarea, România ocupa o poziție de mijloc, între concentrația mare de cooperative și grupuri agricole din Uniunea Europeană și concentrația scăzută înregistrată în țările Europei Centrale de Est (Bulgaria, Croația, Cehia, Grecia, Ungaria, Polonia, România, Slovacia, Slovenia). Schin G., Virlanuta F., Stanciu S. (2017), The Association of Agricultural Producers – National and European Perspectives.

²⁸ Luca, L. Toderi,ta, A. (2012), "Why Is Association Not Attractive?" Thematic Publication CRPE Policy Brief no.14. 2012.

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

reprezenta o referință-cheie pentru definirea rolurilor și a beneficiilor preconizate pentru parteneri²⁹. Mai multe constatări din literatura de specialitate susțin însă că **planurile de afaceri nu sunt întotdeauna realiste** din cauza lipsei consultanței de specialitate și a modificărilor frecvente ale cadrului legislativ, care fac dificilă implementarea. În acest sens, punerea în aplicare tardivă a M2 nu a contribuit la accelerarea implementării sM 9.1 și 9.1a, la elaborarea de planuri de afaceri calitative, la oferirea de cunoștințe necesare și la creșterea gradului de conștientizare în ceea ce privește gestionarea afacerilor și potențialul de asociere. În ultimii ani, M2 a început să producă anumite efecte, fiind în derulare 7 contracte de „Consiliere acordată producătorilor agricoli în vederea înființării și dezvoltării formelor asociative în sectorul agricol” prin intermediul cărora vor fi consiliați 10.000 de producători agricoli și vor fi înființate un număr de 350 forme asociative (cooperative și societăți cooperative) cu planuri de afaceri elaborate, din care: minim 8 grupuri de producători agricoli cărora li s-au întocmit dosarele de recunoaștere inclusiv planuri de afaceri conform legislației naționale în vigoare.

Mai mult decât atât, recenzia literaturii de specialitate permite identificarea factorilor care influențează formarea și supraviețuirea grupurilor de producători³⁰. Elementele cheie ale unei cooperări viabile sunt **gradul de performanță al acțiunilor și rentabilitatea acestora**, precum și **mediul legislativ stabil**, care asigură un acces clar la finanțare³¹. În acest sens, se observă că legislația privind constituirea grupurilor de producători a fost afectată de schimbările majore din ultimul deceniu, ceea ce a afectat dezvoltarea acestor structuri de cooperare (a se consulta secțiunea de mai jos cu privire la depunerea și implementarea proiectelor). Un alt factor care împiedică formarea și supraviețuirea grupurilor de producători este reprezentat de **concurența produselor de import**. Pe de altă parte, cu cât **fermierul este mai tânăr**, cu atât mai mare este probabilitatea de a fi deschis la schimbare, inovație și, astfel, de a se asocia cu alți parteneri, pentru a fi mai competitiv pe piață.

Alocarea bugetară a Programului - Alocarea publică a PNDR pentru sM 9.1 este de aproximativ 14,7 milioane de euro, iar pentru sM 9.1a (sectorul pomicol), de aproximativ 5,3 milioane euro. În total, aceasta reprezintă 0,21% din totalul alocării publice a PNDR. La nivel național, au fost organizate trei sesiuni de depunere a proiectelor (câte una în fiecare an, respectiv în 2016, 2017 și 2019).

Depunerea și implementarea proiectelor – până la sfârșitul anului 2019, au fost depuse 44 de proiecte în cadrul sM 9.1.

- Au fost selectate și contractate 10 proiecte, dintre care unul a fost finalizat cu resurse noi. Doar 3 proiecte au fost depuse pentru sM 9.1a, dar niciunul nu a fost contractat. Dacă pentru sM 9.1 valoarea proiectelor depuse este puțin mai mare decât alocarea stabilită la nivelul acestei sub-măsurii, în ceea ce privește sM 9.1a, valoarea proiectelor depuse este mai mică decât alocarea aferentă sub-măsurii (aproximativ 1/3 din alocare).
- Mai mult decât atât, există 33 proiecte din tranziție (M142), din care 27 finalizate.

²⁹ A se vedea în special Bozgå, I.; Bozgå, A.N.; Cristea, A.; Nijloveanu, D.; Tita, V.; Crucea, C.; Gheorghe, N (2016). Acest studiu evaluează gradul de satisfacție a fermierilor români care au accesat serviciile de consultanță agricolă.

³⁰ Florea A.M., Capatina A., Radu R.I., Serban C., Boboc M.G., C. S. Dinca, Munteanu M., I.M. Dumitriu, Stanciu S. (2019), “Limiting Factors that Influence the Formation of Producer Groups in the South-East Region of Romania: A Fuzzy Set Qualitative Comparative Analysis (fsQCA)”.

³¹ Ertimur, B.; Venkatesh, A. Opportunism in co-production: Implications for value co-creation. Australas. Mark. J. 2012.

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

Principalul factor care îngreunează implementarea sub-măsurilor este cadrul de reglementare, care deși îmbunătățit, prezintă încă provocări în ceea ce privește acreditarea și normele privind cheltuielile.

În special, acreditarea grupurilor de producători implică un proces de durată. După transmiterea documentației pentru recunoașterea grupului la Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale (inclusiv un plan de afaceri), începe procesul de monitorizare a grupului, care durează o perioadă de trei ani, timp în care grupul trebuie să îndeplinească planul de producție comercializată, în cadrul planului de afaceri depus. Toți membrii grupului trebuie să își comercializeze produsele prin intermediul grupului de producători. Mai mult, fiecare grup de producători trebuie să dețină o pondere de 75% din producție într-o anumită zonă. Astfel, condițiile pe care trebuie să le îndeplinească beneficiarii în această perioadă sunt uneori greu de atins.

Cadrul legislativ privind procesul de acreditare a afectat într-o proporție mai mare sectorul pomicol, în care nu a existat niciun grup de producători la lansarea sM 9.1a. Cadrul legislativ național a complicat formarea grupurilor de producători în sectorul pomicol, în comparație cu perioada de programare anterioară, când a fost posibilă finanțarea împreună a sectoarelor de legume și fructe, posibilitate care nu mai există în perioada curentă de programare (cele două sectoare sunt finanțate separat). Acest lucru impune o nouă limitare pentru grupurile de producători, deoarece gestionarea proiectelor doar în sectorul pomicol este mai dificilă, iar investițiile dintr-o livadă sunt mai greu de recuperat. Înființarea grupurilor de producători numai în sectorul pomicol a început târziu, la lansarea măsurii. Prin urmare, a fost nevoie de o perioadă de trei ani pentru a obține acreditările pentru grupurile de producători din sectorul pomicol, această nouă perspectivă transformând grupurile formate anterior în beneficiari neeligibili, care au fost forțați să reia procesul de acreditare. Pe de altă parte, un aspect pozitiv este reprezentat de faptul că se pune mai mult accent pe dezvoltarea sectorului pomicol, prin instituirea unor grupuri de producători doar în acest sector. Prin urmare, există posibilitatea ca sectorul pomicol să fie mai atractiv în viitor.

Un alt factor restrictiv pentru sM 9.1, care a descurajat potențialii beneficiari, a fost schimbarea abordării cu privire la decontarea cheltuielilor grupurilor de producători. Dacă în perioada financiară anterioară, puteau fi decontați 5 ani de asistență pentru producători, indiferent de perioada în care era semnat contractul cu AFIR, actualul program nu mai oferă această opțiune. De exemplu, dacă grupul de producători ar fi primit acreditarea în 2007 și contractul cu AFIR ar fi fost semnat în 2010, AFIR ar fi putut rambursa cheltuielile grupului pentru perioada de 3 ani care s-a scurs de la momentul acreditării și până la semnarea contractului. Această facilitate nu mai este disponibilă în exercițiul financiar curent. Astfel, întrucât sumele care urmează să fie primite sunt mai mici, iar activitățile trecute rămân nefinanțate, atractivitatea acestei sub-măsuri a fost de asemenea, mai redusă.

Valoarea medie contractată pentru fiecare grup este de aproximativ 367.000 euro pentru noile proiecte, în timp ce pentru proiectele din tranziție, este de aproximativ 1/3 din această valoare medie (126.000 euro).

Acoperirea sectorială – Majoritatea proiectelor noi și din tranziție sunt concentrate cu precădere în sectorul culturi de câmp și vizează în mai mică măsură sectoarele de creștere a porcinelor, bovinelor și sectorul apicol. Mai exact, cele 10 proiecte noi sunt distribuite astfel: 6 proiecte în domeniul culturi de câmp, 2 în sectorul creșterii porcinelor și câte un proiect în sectorul creșterii bovinelor pentru lapte și sectorul apicol. Dintre cele 33 de proiecte din tranziție contractate, 19 sunt pentru culturi de câmp, 3 proiecte vizează

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

creșterea porcinelor, 3 creșterea bovinelor pentru carne, 2 proiecte aparțin sectorului apicol, 2 sectorului de creștere a păsărilor de curte, iar restul proiectelor vizează alte ramuri agricole.

Acoperirea teritorială – Proiectele noi și din tranziție prezintă valori similare pentru sectoarele cu cel mai mare grad de reprezentativitate. Proiectele din sectorul culturi de câmp sunt răspândite în toate regiunile din România, în timp ce proiectele din domeniul creșterii porcinelor sunt localizate cu precădere în regiunile Sud-Est și Nord-Vest, iar proiectele din sectorul apicol în regiunile Sud-Est și Sud-Muntenia.

Caracteristicile beneficiarilor – Comparativ cu proiectele din tranziție, proiectele finanțate cu resurse noi:

- acoperă în medie un număr mai mic de exploatații pentru fiecare grup (de aproape patru ori mai mic),
- au o valoare medie contractată mai mare (de aproape 3 ori) și o cifră de afaceri per exploatație mai mare (de aproape 2,5 ori),
- au primit o sumă mai mare din valoarea publică contractată fiind, de asemenea, mai avansate.

Mai exact, proiectele noi contractate acoperă 87 de exploatații (8,7 exploatații pentru fiecare grup), cu o cifră de afaceri totală de 79,46 milioane euro (în medie, 913.000 euro per exploatație) și mobilizează aproximativ 3,67 milioane euro din valoarea contractată (42.000 euro per exploatație) din care au fost deja plătite 1,9 milioane euro. Proiectele din tranziție contractate acoperă 1074 exploatații (32,5 exploatații pentru fiecare grup), cu o cifră de afaceri totală de 420,6 milioane de euro (în medie, 391.600 euro per exploatație) și mobilizează aproximativ 4,17 milioane euro din valoarea contractată (3.900 euro per exploatație), din care au fost deja plătite 2,69 milioane de euro.

3.1.4 SM 16.4, 16.4a

Logica de intervenție - Sub-măsura 16.4 sprijină cooperarea orizontală și verticală între actorii lanțului de aprovizionare din țară, în timp ce sub-măsura 16.4a susține cooperarea orizontală și verticală între actorii lanțului de aprovizionare din sectorul pomicol.

Alocarea bugetară a Programului – Alocarea publică a PNDR pentru sM 16.4 este de 10 milioane de euro, iar pentru sM16.4a (sectorul pomicol) este de aproximativ 8,7 milioane de euro. Însurate, cele două reprezintă 0,2% din alocarea totală a PNDR.

Depunerea și implementarea proiectelor – În cadrul sM 16.4 au fost depuse 266 de proiecte, dintre care 60 au fost selectate. La sfârșitul anului 2019, 50 proiecte erau contractate și 7 finalizate, un total al plăților efectuate de 1,6 milioane de euro. În aceeași perioadă de referință, au fost reziliate 8 proiecte. În cadrul sM 16.4a s-au înregistrat 79 proiecte depuse, dintre care 22 au fost selectate, 21 contractate și un proiect a fost finalizat. Plățile efectuate în total au însumat 658.000 euro.

La sfârșitul anului 2019, valoarea totală a proiectelor contractate prin sM16.4 era de 4,5 milioane de euro, mai puțin de jumătate din alocarea bugetară a programului, în vreme ce în cadrul sM 16.4a valoarea totală a proiectelor contractate a fost de 1,98 milioane euro, reprezentând mai puțin de 1/3

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

din alocarea publică a programului. Valoarea medie a contractelor încheiate în cadrul celor două submăsuri - 16.4 și 16.4a - este asemănătoare: 92.000 euro pentru prima, respectiv 94.400 euro pentru cea de-a doua.

Tabel 3.1-5 Stadiul implementării sM 16.4 și 16.4a la finalul anului 2019

SM	Proiecte selectate		Proiecte contractate						Plăți efectuate
			Proiecte contractate (în derulare și finalizate)		Proiecte finalizate		Proiecte reziliate		
	Nr.	Valoare	Nr.	Valoare	Nr.	Valoare	Nr.	Valoare	
16.4	60	5.728.359	50	4.604.329	7	607.958	8	768.985	1.610.824
16.4a	22	2.122.246	21	1.984.107	1	95.658	0	0	658.844

Sursa: Datele sistemului de monitorizare a programului (09.01.2020)

Acoperire sectorială – În ceea ce privește acoperirea sectorială, dacă sM16.4a este destinată sectorului pomicol, proiectele sM 16.4 nu indică o tendință către un singur sector. Printre cele mai frecvente sectoare de activitate se numără sectorul vegetal și sectorul apicol sau al produselor apicole.

Proiectele pot fi, de asemenea, grupate în funcție de tipul de investiție promovat. Cele 50 de proiecte contractate prin intermediul sM16.4 sunt clasificate după cum urmează:

- 8 vizează înființarea și dezvoltarea lanțurilor scurte de aprovizionare,
- 2 au ca obiectiv înființarea și dezvoltarea piețelor locale, iar
- 40 urmăresc înființarea și dezvoltarea piețelor locale exclusiv prin lanțuri scurte.

Cele 21 de proiecte contractate prin intermediul submăsurii 16.4a au o distribuție similară sM16.4, astfel:

- 4 au ca obiectiv înființarea și dezvoltarea lanțurilor scurte de aprovizionare,
- un proiect vizează înființarea și dezvoltarea piețelor locale, iar
- 16 proiecte au ca obiectiv înființarea și dezvoltarea piețelor locale exclusiv prin lanțuri scurte.

Acoperire teritorială – Implementarea submăsurii 16.4 demonstrează o concentrare teritorială puternică.

- Regiunile de Dezvoltare Sud-Est și București – Ilfov sunt cel mai puțin reprezentate, având câte un singur proiect fiecare. Cea mai reprezentată regiune este Nord-Vest, cu un total de 26 proiecte din totalul celor 50. Ceea ce este important de remarcat este faptul că 19 din cele 26 proiecte din această regiune sunt concentrate în județul Cluj, astfel cumulând 38% din proiectele susținute prin sM 16.4. Celelalte regiuni au poziții intermediare.
- Cele două proiecte care au ca scop „Înființarea și dezvoltarea piețelor locale” se află în Regiunea Sud-Est și în Regiunea Sud-Vest Oltenia. Celelalte două tipologii de proiecte sunt răspândite pe teritoriul celorlalte regiuni.
- O mare parte a proiectelor aferente submăsurii 16.4a (13 din 21, dintre care 10 din județul Cluj) se află în Regiunea Sud-Est, asemenea celor aferente sub-măsurii 16.4. O caracteristică

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

interesantă în ceea ce privește implementarea este faptul că aproximativ 9,9% din suma totală contractată prin intermediul celor două sub-măsuri este concentrată în jurul a trei beneficiari din județul Cluj. Aceste 3 entități (Asociația GAL Napoca Porolissum, Asociația GAL Poarta Apusenilor și Universitatea de Științe Agricole și Medicină Veterinară Cluj Napoca) au în total 7 proiecte, derulate cu sprijinul celor două sub-măsuri, care cumulează 9,9% din bugetul total contractat. Aceste entități sunt deci, susținute atât în sectorul pomicol prin intermediul sub-măsurii 16.4a, cât și în celelalte sectoare ale sub-măsurii 16.4. În regiunile de dezvoltare Nord-Est, Sud-Vest Oltenia, Vest și București Ilfov nu există niciun proiect contractat prin sub-măsura 16.4a.

Caracteristicile beneficiarilor

Parteneriatele stabilite prin intermediul proiectelor aferente sub-măsurii 16.4 implică 288 de parteneri dintre care 48% (139) sunt fermieri, cu un total de 130 de exploatații agricole. În ceea ce privește distribuția liderilor de proiect, 20% dintre aceștia sunt fermieri (10 din 50), în timp ce 15 sunt companii mici și 15 sunt organizații non-guvernamentale; restul sunt entități publice sau similare (ex. consilii locale, unități școlare, sanitare, de agrement și de alimentați publică).

- O situație similară este remarcată și la nivelul sub-măsurii 16.4a, unde 43,5% dintre parteneri sunt fermieri (47 din 108), iar în 5 din 21 de proiecte liderii sunt fermieri (20%). Este important de menționat aici faptul că criteriile de selecție (în special criteriul nr. 2) promovează participarea acestor entități (ex. consilii locale, ONG-uri, școli etc.) prin acordarea de punctaj suplimentar; un astfel de punctaj nu este acordat însă și micilor fermieri.
- În același timp, este interesant de analizat performanța în ceea ce privește punctajul acordat proiectelor în faza de evaluare a criteriului de selecție nr. 1 (nr. de proiecte) și criteriul de selecție nr. 4 (principiul piețelor locale), analizând ponderea proiectelor conduse de fermieri din totalul de proiecte. Criteriul de selecție nr. 4 este construit pentru a oferi o importanță mai mare piețelor și producției locale în care micii fermieri sunt de obicei mai activi.
- **Criteriul de selecție nr. 1 oferă un scor mai mare proiectelor cu mai mulți parteneri.** Scorul este mai mare când proiectul este condus de mai degrabă de un ONG, consiliu local, școală, unitate sanitară, printr-un parteneriat public sau cu o contribuție publică, spre deosebire de cele conduse de fermieri, microîntreprinderi sau întreprinderi mici. Acest lucru este cauzat probabil de contribuția criteriului de selecție nr. 2 și de capacitatea instituțiilor publice de a mobiliza mai mulți actori.
- **Criteriul de selecție nr. 4 oferă un punctaj mai mare pentru parteneriatele care produc efecte pe piața locală.** Analiza proiectelor contractate arată că principiul promovării piețelor locale nu se potrivește cu faptul că fermierii sunt lideri de proiect. Într-adevăr, criteriul de selecție nr. 4 are o valoare medie mai mică, atât în cazul sM16.4, cât și în cazul 16.4a, acolo unde există un fermier ca lider al cooperării orizontale. Prin urmare, când un proiect este condus de un fermier al parteneriatului, este mai puțin probabil să contribuie la piața locală, conform analizelor proiectelor contractate.

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

3.2. Analiza principalelor teme de evaluare

Prezenta secțiune conține analiza celor șase teme de evaluare corespunzătoare fiecărei întrebări de evaluare. La nivelul întrebărilor de evaluare, analiza este detaliată în funcție de criteriile de evaluare, fiind evidențiată contribuția specifică a sub-măsurilor relevante.

3.2.1 Îmbunătățirea performanțelor generale ale exploatațiilor agricole de mici dimensiuni - ÎE 1

Reducerea abandonului terenurilor

Datele colectate prin intermediul sondajului suplimentează informațiile provenite din sistemul de monitorizare cu o serie de constatări. Acestea se referă în principal la condițiile sociale ale beneficiarilor și la performanța fermei înainte și după finanțarea PNDR. Reprezentativitatea eșantionului selectat (vezi anexa V.9) asigură o validitate robustă pentru constatările evaluării, cu un potențial semnificativ de generalizare.

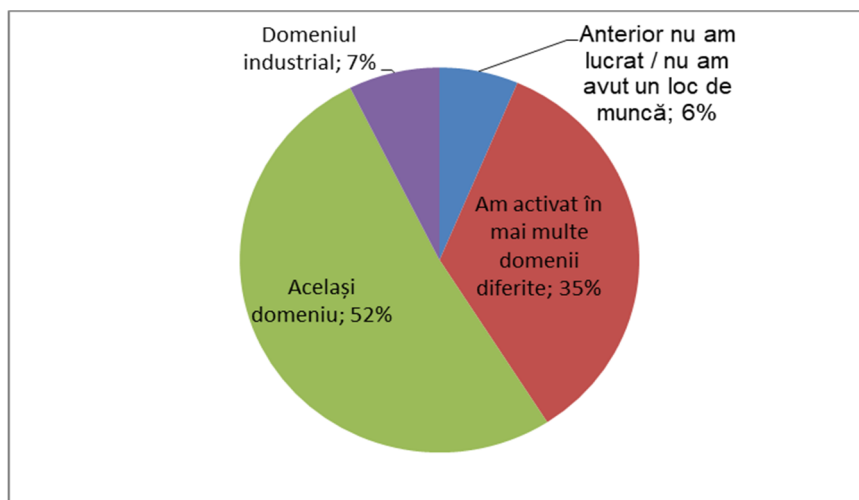
Deși colectarea și analiza datelor nu s-a concentrat pe aspectele privind implementarea submăsurilor, sondajul aplicat la nivelul sM 6.3 a evidențiat faptul că majoritatea beneficiarilor nu au întâmpinat probleme semnificative pe parcursul derulării proiectelor. (51% dintre respondenți au afirmat că nu s-au confruntat cu dificultăți în implementare, 43% au afirmat că volumul documentelor solicitate a reprezentat o problemă, iar 6% au întâmpinat alte tipuri de dificultăți).

În primul rând, sondajul colectează informații despre activitățile anterioare ale beneficiarilor, înainte de obținerea finanțării³². Anterior sprijinului oferit prin PNDR 2014-2020, 48% dintre beneficiarii sub-măsurii 6.3 nu erau implicați în activități agricole, dintre aceștia 7% fiind implicați în activități din sectorul secundar (industrial), 6% erau șomeri, iar 35% erau implicați în mai multe domenii. Prin urmare, pentru aceste persoane (aproape jumătate dintre beneficiari), sub-măsura 6.3 a fost una dintre motivațiile principale pentru a deveni fermier.

³² În cadrul sondajului au fost colectate 299 răspunsuri pentru sM 6.3, 42 pentru sM 4.1 și 4.1a – ferme mici, 12 pentru sM 4.1 cooperative, 8 răspunsuri pentru sM 9.1, 21 pentru 16.4 și 16.4a. Mai multe detalii sunt furnizate în Anexa V.9.

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

Figura 3.2-1 Care a fost domeniul dvs. de activitate, înainte de realizarea investiției finanțate prin PNDR 2014-2020?

Sursa: Analize elaborate de echipa de evaluare, în baza datelor colectate prin sondajul de opinie aplicat la nivelul beneficiarilor, în perioada februarie – aprilie 2020

Datele colectate oferă posibilitatea investigării corelației dintre aria geografică de proveniență a beneficiarilor și activitatea întreprinsă înainte de depunerea proiectului. De obicei, și mai ales în România, activitățile agricole ale fermelor mici sunt asociate cu multe alte activități necesare pentru creșterea viabilității economice. În realitate, procentul beneficiarilor activi în mai multe domenii (“Am activat în mai multe domenii diferite”) este unul aproape uniform la nivel național, cu nivelul minim (33%) în zone cu constrângeri specifice și un nivel maxim (37%) în zone cu constrângeri semnificative. Pe de altă parte, există diferențe substanțiale la nivel geografic între beneficiarii care înainte de obținerea finanțării erau implicați în activități agricole (“Același domeniu”), cu un nivel minim în zona montană (42%) și unul maxim în zonele cu constrângeri specifice (67%). Oricum, constatarea cheie este aceea că există diferențe între zona normală și celelalte zone ale țării, unde activitățile agricole întâmpină provocări specifice.

Tabel 3.2-1 Corelarea activităților întreprinse înainte de subvenția sM6.3 și repartizarea geografică

	Zonă cu constrângeri semnificative	Zonă cu constrângeri specifice	Zonă montană	Zonă normală	Total
Același domeniu	49%	67%	42%	55%	52%
Am activat în mai multe domenii diferite	37%	33%	35%	34%	35%
Anterior nu am lucrat / nu am avut un loc de muncă	6%	0%	8%	6%	6%
Domeniul industrial	8%	0%	15%	5%	7%
Total	100%	100%	100%	100%	100%

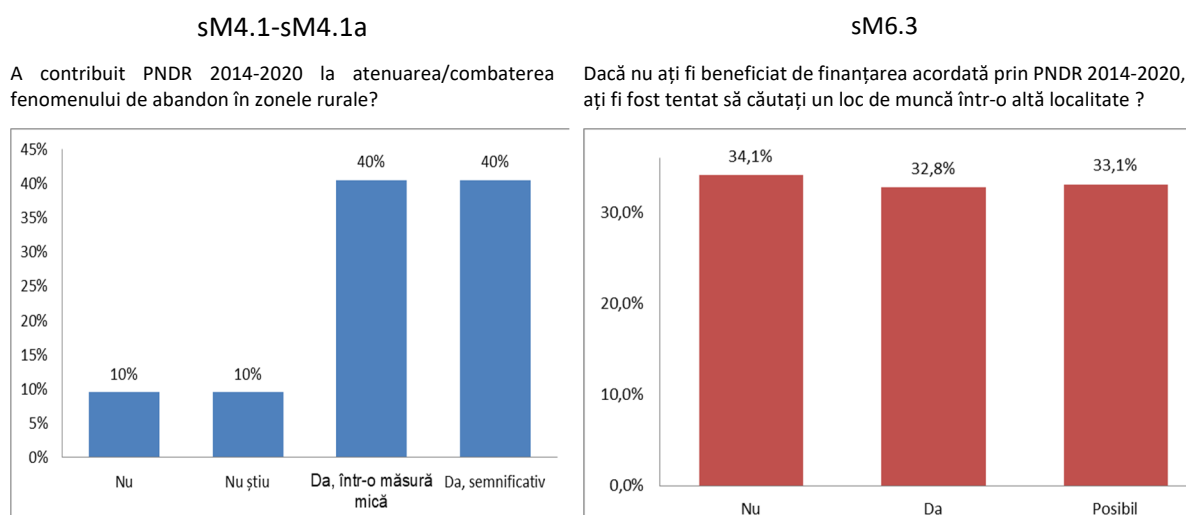
Sursa: Analize elaborate de echipa de evaluare, în baza datelor colectate prin sondajul aplicat în rândul beneficiarilor, în perioada februarie-aprilie 2020

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

Datele colectate prin intermediul sondajului oferă posibilitatea comparării sub-măsurilor. Analiza comparativă este construită pornind de la răspunsurile oferite de beneficiarii sub-măsurilor 4.1 și 4.1a la întrebarea "Sprijinul oferit de PNDR 2014-2020 a ajutat la reducerea abandonului terenurilor?" și cele ale beneficiarilor sub-măsurii 6.3 la întrebarea "Dacă nu ați fi beneficiat de finanțarea acordată prin PNDR 2014-2020, ați fi fost tentat să căutați un loc de muncă într-o altă localitate?". Răspunsurile furnizate la ambele întrebări demonstrează efectele pozitive pe care PNDR le-a avut asupra reducerii abandonului terenurilor:

- 80% din beneficiarii sub-măsurii 4.1 susțin că sprijinul financiar al PNDR ajută la reducerea abandonului terenurilor (40% într-o măsură mică, 40% în mod semnificativ);
- aproximativ 66% dintre beneficiarii sub-măsurii 6.3 ar fi căutat un loc de muncă în alt domeniu decât cel agricol dacă nu ar fi beneficiat de finanțare, consecința indirectă fiind abandonul terenurilor;
- pentru 58% dintre fermele mici aflate în zona montană, sprijinul a fost unul esențial pentru menținerea activității, același răspuns fiind oferit de 44% dintre beneficiarii din zone cu constrângeri semnificative și 37% dintre beneficiarii localizați în zona normală;
- pentru 41% dintre beneficiarii aflați în zone cu constrângeri semnificative, sprijinul a fost esențial pentru dezvoltarea activității și trecerea de la agricultura de subzistență la cea comercială, în timp ce, același răspuns fiind indicat de doar 30% dintre fermierii localizați în zona montană;
- Posibilitatea abandonului terenurilor este mult mai mare în zona montană, comparativ cu celelalte zone. Pentru beneficiarii sub-măsurii 6.3, procentul incidenței variantei de răspuns este de 75% în zona montană și 63% în zona normală.

Figura 3.2-2 În ce măsură contribuie PNDR 2014-2020 la reducerea abandonului terenurilor?

Sursa: Analize elaborate de echipa de evaluare, în baza datelor colectate prin sondajul aplicat în rândul beneficiarilor, în perioada februarie-aprilie 2020

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020**Creșterea vânzărilor**

Creșterea vânzărilor pentru beneficiarii sub-măsurii 6.3 este un efect pozitiv al sprijinului oferit de PNDR, indiferent de tipologia zonei rurale de la nivelul țării.³³ Totodată, sondajul indică și pentru formele asociative, beneficiare ale sM 4.1, o creștere a nivelului vânzărilor, datorită accesului îmbunătățit la piețele locale și a consolidării rolului fermelor mici în lanțurile de aprovizionare locale (a se consulta secțiunea 3.2.5).

Tabel 3.2-2 Opinii beneficiarilor sub-măsurii 6.3 în ceea ce privește creșterea vânzărilor, în funcție de zonă

	Media în scala clasamentului
Zonă cu constrângeri semnificative	8,33
Zonă cu constrângeri specifice	8,67
Zonă montană	8,42
Zonă normală	8,42
Total	8,41

Sursa: Analize elaborate de echipa de evaluare, în baza datelor colectate prin sondajul aplicat în rândul beneficiarilor, în perioada februarie-aprilie 2020

Per total, creșterea vânzărilor este un efect comun pentru beneficiarii sub-măsurii 6.3, cu **diferențe minore între sectoare și tipologia zonei rurale**.

- Cu toate acestea, este interesant de remarcat faptul că zonele care întâmpină constrângeri specifice au înregistrat o creștere mai mare a vânzărilor.
- În ceea ce privește analiza la nivel sectorial, se observă o percepție pozitivă legată de evoluția vânzărilor, cu o variație de la un nivel minim în sectorul apicol (cu un scor de 8,34), la un nivel maxim înregistrat în sectorul culturilor de câmp (8,74). Diferența între sectoare este oricum limitată.

Creșterea producției

Creșterea producției a fost studiată ca efect specific al investițiilor sprijinite prin sub-măsurile 4.1 și 4.1a. Pentru beneficiarii sub-măsurii 4.1, capacitatea de producție a fermelor mici a început să crească, dar investițiile nu au produs încă efectele dorite în termeni de creștere a vânzărilor. Pentru beneficiarii sub-măsurii 4.1a, este încă prea devreme pentru o evaluare completă. Beneficiarii au nevoie de mai mult timp pentru începerea producției de fructe și vânzarea acestora, întrucât plantațiile sunt încă prea tinere pentru a produce fructe.

Nivelul capacităților și al abilităților

Analiza criteriului de selecție nr. 1 permite examinarea capacităților și a abilităților. Doar 3% dintre beneficiarii proiectelor contractate prin sub-măsura 6.3 sunt absolvenți de studii universitare, iar 16% nu au niciun fel de calificare certificată în domeniul agricol, agro-alimentar, veterinar sau economie agricolă. Pe de altă parte, majoritatea beneficiarilor proiectelor contractate (61%) au obținut o atestare formală a competențelor, obținută prin experiența profesională recunoscută de către un

³³ Beneficiarii chestionați au acordat un scor calitativ pozitiv de 8,4 din totalul celor 10 puncte pentru creșterea vânzărilor înregistrate. Având în vedere că scorurile scalei Likert au variat de la 1 punct la 10 puncte, doar 8% dintre respondenți au furnizat un răspuns negativ (1-5), în vreme ce 92% au indicat o creștere a vânzărilor.

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

centru de evaluare și certificare a competențelor profesionale sau au urmat cursuri specifice pentru a obține Nivelul 1 de calificare profesională.

Luând în considerare corelația dintre gen și calificarea profesională a fermierilor, analiza prezintă următoarele concluzii: analiza în funcție de categoria de gen sugerează că nu există o diferență mare de calificare între bărbați și femei, în vreme ce beneficiarii cu vârsta de peste 40 de ani au un nivel educațional mai ridicat în comparație cu tinerii.

Tabel 3.2-3 Nivelul de calificare al beneficiarilor submăsurii 6.3 – criteriul de selecție nr. 1

	Bărbați >40	Bărbați ≤40	Femei >40	Femei ≤40	Total
Fără calificare	16%	13%	15%	17%	16%
Cursuri de calificare cu ore mai puține decât cele necesare pentru Nivelul 1	12%	13%	13%	12%	12%
Experiență profesională sau curs de calificare Nivel 1	61%	64%	59%	64%	61%
Studii medii	8%	5%	11%	4%	8%
Studii superioare	4%	5%	2%	2%	3%

Sursa: Analize realizate de echipa de evaluare în baza datelor de monitorizare din 31/12/2019

În ceea ce privește diferențele între sectoare, beneficiarii cei mai bine³⁴ calificați sunt specializați în viticultură și culturi de câmp, în timp ce beneficiarii mai puțin calificați sunt specializați în sectorul apicol.

Analiza a evidențiat și efectele investițiilor realizate prin PNDR asupra capacităților și abilităților, în special în ceea ce privește utilizarea de noi tehnologii și conținutul inovativ al producției din investițiile susținute.

În cazul sub-măsurii 4.1, 80% dintre beneficiarii chestionați au experimentat introducerea de noi tehnologii, cu o pondere mai mare în zonele normale decât în cele montane.

Rezultatele arată că nivelul ridicat de școlarizare este asociat cu nivelul ridicat al percepției asupra inovației pentru beneficiarii cu vârste mai mici de 40 de ani, în timp ce pentru persoanele care au depășit 40 de ani percepția nu este diferită între cei cu studii medii și cei cu studii superioare. Prin urmare, rezultă că fermierii tineri cu studii superioare sunt mult mai deschiși să schimbe activitatea fermei, să fie inovativi și să caute piețe noi de desfacere.

Tabel 3.2-4 Nivelul de calificare și percepția asupra nivelului de inovare în rândul beneficiarilor sub-măsurii 6.3

	Bărbați >40	Femei >40	Femei <40	Bărbați <40
Studii medii (liceu)	44%	35%	14%	32%
Studii postliceale	11%	9%	14%	3%
Studii primare/gimnaziale	4%	17%	0%	6%
Studii superioare (licență, master)	40%	35%	57%	53%

Sursa: Analize elaborate de echipa de evaluare, în baza datelor colectate prin sondajul aplicat în rândul beneficiarilor, în perioada februarie-aprilie 2020

³⁴ Această categorie, definită în scopul analizei, reunește aplicanții cu studii superioare în domeniul agricol sau aplicanții care au absolvit studii postliceale sau secundare în domeniul agricol.

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

3.2.2 Creșterea orientării către piață, a oportunităților de locuri de muncă și a veniturilor exploatațiilor agricole de mici dimensiuni - ÎE 2

După cum este ilustrat în capitolul 2, analiza privește sub-măsurile care vizează fermele mici (sM 6.3 și 6.3 ITI) și alte sub-măsuri care se adresează fermelor mici și formelor asociative (sM 4.1 și 4.1 ITI; sM 4.1a și 4.1a ITI).

Creșterea orientării către piață în baza nevoii clientului

Una dintre paradigmele analizei fermei mici este gradul diferit de orientare către piață. Urmând acest criteriu, o fermă mică poate fi de subzistență, de semi-subzistență sau orientată către piață, în funcție de raportul dintre produsele alimentare care sunt consumate în cadrul gospodăriei și cele care sunt comercializate efectiv (Gioia et Alii, 2017)³⁵. Analiza literaturii de specialitate arată că fermele de subzistență sunt mai importante în noile state membre, precum România și Bulgaria, comparativ cu statele membre vechi (Davidova et colab., 2013)³⁶.

Pornind de la aceste constatări, au fost analizate efectele preliminare ale PNDR asupra diferitelor canale de piață utilizate de beneficiarii sM6.3. **Pentru a urmări nevoile consumatorilor și a crește comercializarea produselor alimentare, mai mult de jumătate dintre beneficiarii sM 6.3 (58%) au început să producă produse noi și să deschidă noi piețe.** La nivel teritorial, efectele asupra noilor piețe se resimt mai mult în zona normală, care înregistrează valori de trei ori mai mari comparativ cu zona montană.

Tabel 3.2-5 Creșterea diferitelor canale de piață, în zone diferite, pentru beneficiarii sM 6.3

↓ Canale de piață	Zonă cu constrângeri semnificative	Zonă cu constrângeri specifice	Zonă montană	Zonă normală
Numărul piețelor de fermieri	17%	0%	23%	58%
Volumul/Valoarea vânzărilor directe în cadrul fermei	17%	1%	21%	59%
Transferul către comerț en-gros	21%	2%	14%	60%
Numărul centrelor regionale agroalimentare	27%	3%	14%	54%

Sursa: Analize elaborate de echipa de evaluare, în baza datelor colectate prin sondajul aplicat în rândul beneficiarilor, în perioada februarie-aprilie 2020

Schimbările sunt mai puternice în anumite sectoare precum culturi permanente, creșterea bovinelor pentru lapte și sectoare mixte - culturi și animale cu excepție albinelor, comparativ cu alte ramuri agricole precum apicultura, horticultura și culturile de câmp, unde diversificarea canalelor de distribuție nu este atât de evidentă.

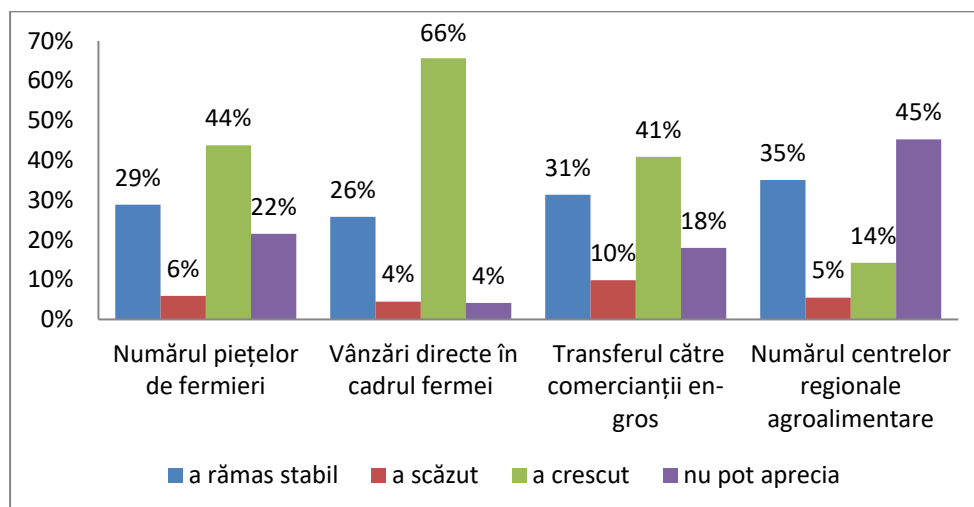
În plus, fermele mici, beneficiare ale sM 6.3, au înregistrat creșteri pentru toate tipologiile principale de canale de piață, în special în ceea ce privește vânzările directe în cadrul fermei (66%), după cum se poate observa în graficul următor. În ciuda creșterii accesului la canalele de piață, o scădere relativ mai mare vizează comerț en-gros, care sunt mai puțin atractivi pentru micii fermieri, deoarece aceștia oferă de obicei un preț mai mic în comparație cu alte tipologii de canale de distribuție.

³⁵ Gioia A. et alii. (2017), „Small Farms in Europe: Time for a Re-Definition”. Access to Land ‘A European Network of grassroots organisations securing land for agriecological farming’

³⁶ [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/495861/IPOL-AGRI_ET\(2013\)495861_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/495861/IPOL-AGRI_ET(2013)495861_EN.pdf)

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

Figura 3.2-3 În opinia dvs., în ce măsură contribuie intervențiile PNDR 2014-2020 la diversificarea canalelor de distribuție utilizate pentru comercializarea produselor dvs.? – sM6.3

Sursa: Analize elaborate de echipa de evaluare, în baza datelor colectate prin sondajul aplicat în rândul beneficiarilor, în perioada februarie-aprilie 2020

În ceea ce privește beneficiarii sM 4.1, procesul de diversificare a început să genereze primele rezultate³⁷.

Creșterea oportunităților de locuri de muncă - pentru membrii familiei micilor fermieri

Investițiile promovate de sM 4.1 au o contribuție mai puternică la creșterea locurilor de muncă, în comparație cu sprijinul forfetar oferit prin sM 6.3. Cauzele acestor efecte diferite sunt legate de sumele primite și de tipologiile investițiilor realizate în cadrul sM 4.1, comparativ cu suma forfetară de 15.000 euro acordată în cadrul sM6.3. Mai mult decât atât, la nivelul fermelor mici sprijinite prin sM 6.3, cea mai mare parte a muncii este acoperită de membrii familiei. Mai exact:

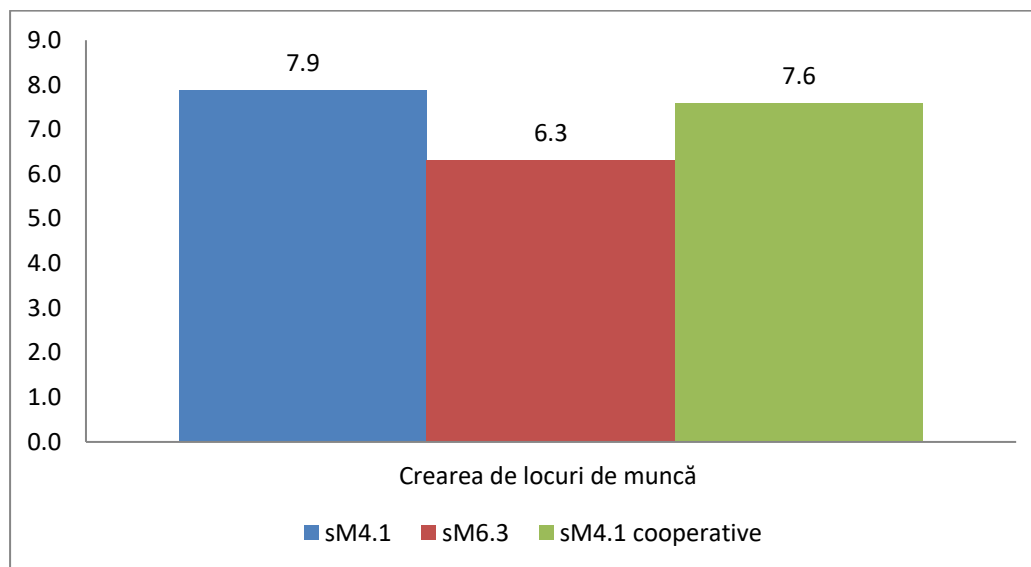
- pentru 46% din beneficiari, membrii familiei acoperă mai mult de 75% din activitatea totală,
- pentru 25% din beneficiari, membrii familiei acoperă între 25% și 50% din activitatea totală,
- pentru 16% din beneficiari, membrii familiei acoperă mai puțin de 25% din activitatea totală,
- pentru 11% din beneficiari, membrii familiei acoperă între 50% și 75% din activitatea totală.

La nivel teritorial, se înregistrează o creștere mai mare a oportunităților de locuri de muncă în zona montană, pentru beneficiarii sM6.3, și în zona normală, pentru beneficiarii sM 4.1. Criteriul privind oportunitățile de locuri muncă arată, de asemenea, unele diferențe corelate cu vârsta și sexul. Rezultate mai bune în ceea ce privește oportunitățile de locuri de muncă apar pentru următoarele categorii de fermieri: femei tinere (sub 40 de ani) și bărbați mai în vârstă (peste 40 de ani).

³⁷ Într-un clasament de la 1 până la 10, judecățile calitative privind diversificarea ating o medie de 7 în cazul sM 4.1 (forme asociative) și de 8 în cazul sM 4.1- sM4.1a.

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

Figura 3.2-4 Analiza comparativă a răspunsurilor oferite de beneficiari în ceea ce privește creșterea oportunităților de locuri de muncă (scor de la 1 la 10)

Sursa: Analize elaborate de echipa de evaluare, în baza datelor colectate prin sondajul aplicat în rândul beneficiarilor, în perioada februarie-aprilie 2020

În fermele familiale nu există diferențe majore în ceea ce privește implicarea diferitelor categorii de membri ai familiei în activitățile desfășurate la nivelul gospodăriei. Fiecare din următoarele tipologii - părinți, copii și alți membri ai familiei / rude - ocupă o pondere de aproximativ 30%.

La nivel sectorial, creșterea oportunităților de locuri de muncă este **redușă** pentru sectorul horticul, **medie** pentru sectoarele apicol și culturi mixte și **ridicată** pentru sectoarele mixte - culturi și animale, creșterea bovinelor pentru lapte, culturi de câmp și culturi permanente.

Creșterea veniturilor

În multe cazuri, creșterea cererii a determinat o creștere a veniturilor pentru beneficiarii sM 6.3, implicați în sondaj:

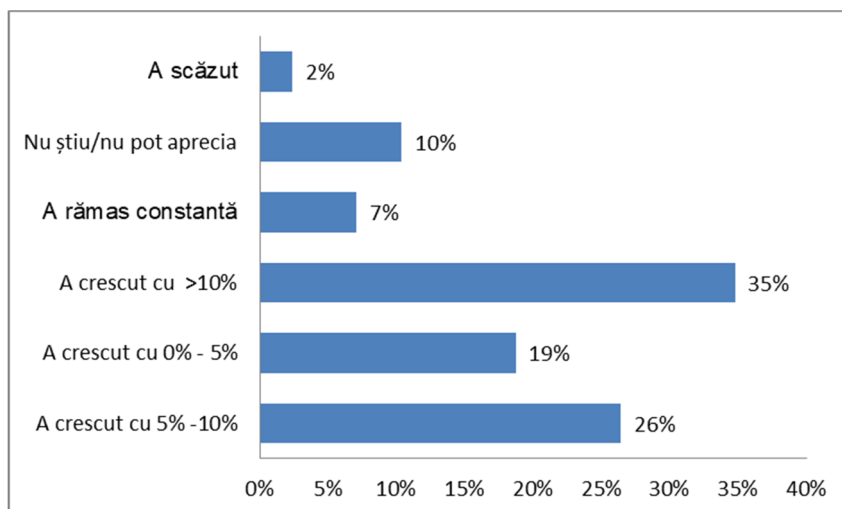
- pentru 35% creșterea veniturilor este mai mare de 10%,
- pentru 26% creșterea este cuprinsă între 10% și 5%,
- pentru 19% creșterea este mai mică de 5%,
- pentru 7% veniturile au rămas constante,
- și doar pentru 2% a existat o reducere a veniturilor.

Cele mai multe ferme care au înregistrat o creștere a veniturilor de peste 10%, sunt situate în zone cu constrângeri semnificative (39%), urmate de fermele din zona normală (35%). Pe de altă parte, în zona montană, 33% din ferme au înregistrat o creștere a veniturilor cuprinsă între 5% și 10%.

Sectoarele care prezintă cele mai bune performanțe sunt producția de miere (apicultura), horticultura și culturile de câmp, în timp ce o creștere scăzută a fost înregistrată în producția mixtă.

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

Figura 3.2-5 În comparație cu situația existentă înainte de implementarea proiectului, cifra de afaceri globală a crescut, a scăzut sau a rămas stabilă? – sM 6.3

Sursa: Analize elaborate de echipa de evaluare, în baza datelor colectate prin sondajul aplicat în rândul beneficiarilor, în perioada februarie-aprilie 2020

În cazul sM 4.1, pentru 60% din fermele mici, investiția a început să contribuie la creșterea veniturilor, în timp ce pentru restul nu s-au înregistrat efecte semnificative în acest sens. Explicația este legată pur și simplu de tipologia investițiilor realizate și de contribuția primită pentru investiție. În cazul investițiilor realizate în sectorul pomicol (sM4.1a), fermierul trebuie să aștepte câțiva ani înainte ca livezile să înceapă să producă fructe. De obicei, în aceste situații, pentru primii trei ani, există doar costuri asociate cu creșterea activităților de muncă (plantație, alimentare cu apă etc.) și nicio creștere a veniturilor.

Datele colectate prin intermediul sondajului de opinie aferent sM 6.3 permit o analiză aprofundată a **variației veniturilor fermei familiale**. Comparativ cu toate celelalte, fermele mici beneficiare ale sM 6.3, fermele mici de familie³⁸ au înregistrat o creștere mai mică a veniturilor.

Pe de altă parte, pentru formele asociative, beneficiare ale sM 4.1, investiția a început să producă o creștere a veniturilor familiei, asociată cu o creștere a condițiilor de viață.

39% din fermele familiale, beneficiare ale sM 6.3, cuprinse în eșantion, au înregistrat o creștere a veniturilor între 5% și 10%, 21% au înregistrat o creștere mai mare de 10%, în timp ce 11% au înregistrat o creștere sub 5%. Restul de 11% nu pot aprecia nivelul de creștere a veniturilor.

Considerând ferma familială dintr-o perspectivă mai largă și concentrându-ne pe implicarea membrilor familiei în activitățile de muncă, respondenții au fost împărțiți în două categorii:

- ferme familiale în care 50% din lucrări sunt realizate de membrii familiei;
- ferme familiale în care mai puțin de 50% lucrări sunt realizate de membrii familiei.

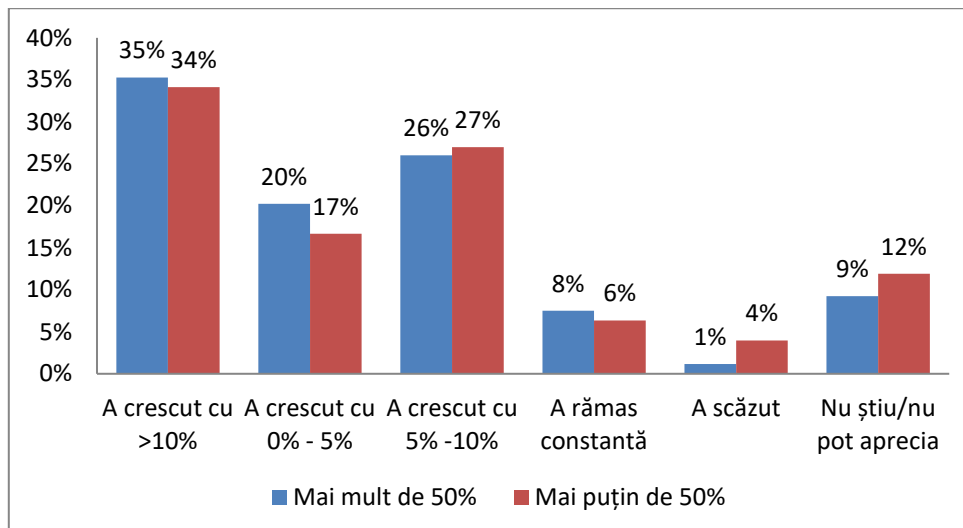
De asemenea, luând în considerare aceste tipologii de ferme mici familiale, fermele cu o implicare ridicată a membrilor familiei în activitățile de muncă au înregistrat o creștere mai mare a veniturilor

³⁸ Exploatație agricolă deținută de întreprinderea familială sau de persoana juridică ai cărei asociați sunt exclusiv membri ai aceleiași familii - soție / soț și rude până la gradul III inclusiv. Valoarea este obținută prin criteriile de selecție (CS4).

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

în cadrul categoriei cu creșteri cuprinse între 0 - 5 procente și în cadrul categoriei cu o creștere a venitului mai mare de 10%.

Figura 3.2-6 Creșterea veniturilor fermelor corelată cu procentul implicării familiei în activitatea fermei

Sursa: Analize elaborate de echipa de evaluare, în baza datelor colectate prin sondajul aplicat în rândul beneficiarilor, în perioada februarie-aprilie 2020

3.2.3 Asocierea micilor producători și transformarea fermelor de dimensiuni mici - ÎE 3

Criteriul general de evaluare este conversia fermelor de dimensiuni mici. Similar temelor anterioare de evaluare, analiza vizează sub-măsurile prin care se finanțează fermele mici (sM 6.M și sM 6.3 ITI). Cu toate acestea, efectele implementării submăsurilor 9.1, 16.4, 16.4a au fost, de asemenea, examinate în contextul prezentei întrebări de evaluare. Dacă analiza numărului de aplicații, a proiectelor contractate și finalizate, a valorii contractate și plătite către beneficiari, precum și indicatorii de analiză suplimentari (de exemplu, suprafața sprijinită) au fost deja ilustrați în secțiunile anterioare, prezentul sub-capitol se concentrează mai mult pe contribuția PNDR la realizarea obiectivelor de asociere a micilor producători.

Conform acordului de parteneriat încheiat cu Banca Mondială pentru perioada 2019-2023³⁹, există un potențial important neexploatat în sectorul agricol al României - „Competitivitatea producției de cereale și potențialul de export reprezintă o temă importantă, inclusiv modul în care fermierii mici interacționează cu fermele mai mari, în calitate de concurenți, furnizori sau angajați”.

În general, pentru fiecare fermă mică sunt posibile următoarele scenarii: a) închiderea activității și abandonul terenurilor agricole; b) închiderea activității și vânzarea terenului agricol către o fermă mare; c) trecerea de la subzistență la agricultura comercială, d) menținerea activității în aceeași clasă economică.

³⁹România – Acordul de parteneriat pentru perioada 2019-2023 (<http://documents.worldbank.org/curated/en/954721529638270108/Romania-Country-partnership-framework-for-the-period-FY19-FY23>)

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

Având în vedere că abandonul terenurilor (scenariul a) este un proces social care poate fi redus, dar în multe cazuri nu poate fi oprit, rezultatele obținute prin sM 6.3 sunt extrem de pozitive (a se vedea secțiunea 3.2.1). Pentru beneficiarii sM 6.3, sprijinul PNDR este considerat ca fiind util (37% dintre respondenți) în ceea ce privește tranziția de la ferma de subzistență la agricultura comercială, în timp ce pentru 43% dintre respondenți sprijinul a fost esențial pentru menținerea activității. Pentru aproape jumătate din tinerii fermieri bărbați, finanțarea obținută prin sM 6.3 a fost necesară pentru a menține activitatea, în timp ce pentru tinerii fermieri femei (de până în 40 de ani) această incidență a scăzut la 29%. Pe de altă parte, tinerii fermieri femei (de până în 40 de ani) consideră că sprijinul reprezintă o oportunitate de a promova trecerea de la subzistență la agricultura comercială.

Tabel 3.2-6 Principalele efecte ale finanțării sM 6.3 privind tranziția fermelor

	Bărbați ≤40	Bărbați >40	Femei ≤40	Femei >40	Total		
Nu știu/nu pot aprecia	5%	4%	0%	7%	4%		
Sprijinul a fost esențial pentru dezvoltarea activității și trecerea de la agricultura de subzistență la cea comercială			37%	40%	41%	37%	37%
Sprijinul a fost esențial pentru menținerea activității	46%	42%	29%	40%	43%		
Sprijinul a fost relevant, dar nu esențial pentru menținerea activității			11%	13%	29%	13%	14%
Sprijinul nu a fost relevant pentru menținerea activității	2%	1%	0%	3%	1%		

Sursa: Analize elaborate de echipa de evaluare, în baza datelor colectate prin sondajul aplicat în rândul beneficiarilor, în perioada februarie-aprilie 2020

La nivel teritorial, beneficiarii cu ferme mici situate în zonele rurale de munte se disting în două categorii (distribuție relativ egală): cei care consideră finanțarea ca fiind necesară pentru menținerea activității (scenariul c) și cei care privesc finanțarea ca pe o oportunitate de creștere a activității comerciale (scenariul b). Pe de altă parte, în zonele cu constrângeri naturale semnificative și în zonele normale, marea majoritate a fermierilor mici au utilizat sprijinul oferit prin PNDR pentru a-și menține activitatea de la nivelul fermei.

Având în vedere concentrarea activității pe sectoare, beneficiarii ce dețin culturi mixte și culturi de câmp au folosit sprijinul pentru a promova trecerea de la ferma de subzistență la activitatea comercială, în aproape jumătate din cazuri, în timp ce în toate celelalte sectoare principala motivație este reprezentată de menținerea activității.

Dimensiunea formelor asociative și rolul fermelor mici variază în funcție de beneficiarii diferitelor sub-măsuri (a se vedea secțiunea 3.2.4). Astfel, se remarcă faptul că fermele mici înregistrează o incidență mai mare în cazul formelor asociative finanțate prin sM 9.1 și 16.4, față de cele finanțate prin sM 4.1.

Conform informațiilor obținute prin sondajul de opinie efectuat la nivelul unui eșantion de beneficiari ai sM4.1, proiectele au contribuit, de asemenea, la creșterea gradului de cooperare⁴⁰, mai mult în cazul proiectelor din zona normală, față de cele din zona montană sau cele din zone cu constrângeri

⁴⁰ În opinia dvs., în ce măsură contribuie intervențiile PNDR 2014-2020 la sprijinirea cooperării ?

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

naturale semnificative. La nivel de sector de activitate, sunt apreciate efectele pozitive ale cooperării de către fermele implicate în domenii precum culturi de câmp, horticultură, culturi mixte, în timp ce fermele care se ocupă de creșterea ovinelor și caprinelor consideră că efectele cooperării sunt mai puțin pozitive.

75% dintre respondenții sondajului de opinie aplicat în rândul beneficiarilor sM 9.1 susțin că grupul de producători are o contribuție medie sau mare la performanța producției agricole a fermelor mici din zonă și aproape toți respondenții au subliniat că activitățile grupului de producători au contribuit la creșterea capacității de comercializare a produselor - fiind obținute vânzări mai mari și creșterea influenței asupra prețurilor. În general, aceste cifre arată că grupurile de producători facilitează obținerea de beneficii pentru fermele mici, dar și pentru grupuri în sine – facilitează vânzările și oferă un grad de competitivitate mai puternică a producției locale.

76% din beneficiarii proiectelor aferente sM 16.4 și 16.4a, supuse sondajului de opinie, consideră că proiectele au o contribuție moderată și chiar ridicată în ceea ce privește creșterea capacității de producție a fermelor mici. Acesta este în special cazul sectorului pomicol și legumicol⁴¹. Cu toate acestea, mai mult de două treimi dintre respondenți (68%) consideră că sprijinul PNDR a fost relevant pentru dezvoltarea fermelor mici, dar nu este necesar pentru supraviețuirea și întreținerea activităților acestora, indiferent de sector. În fapt, sprijinul oferit prin sM 16.4 a deschis noi oportunități pentru fermele mici, în direcția integrării în lanțurile scurte de aprovizionare.

3.2.4 Structura formelor asociative - ÎE 4

Structura formelor asociative în ceea ce privește dimensiunea economică a fermelor - producție standard

Criteriul general de evaluare este structura formelor asociative din punctul de vedere al mărimii economice a fermelor (producție standard).

Analiza vizează măsura 4 (sM 4.1 și sM 4.1 ITI; sM 4.1.a și sM 4.1.a ITI) dacă beneficiarul aparține categoriei cooperativă sau grup de producători (identificat în baza de date a sistemului de monitorizare, coloana "Persoană juridică").

În plus, analiza acoperă sM 9.1 și 9.1a - Înființarea grupurilor de producători în sectorul agricol și sM 16.4 și 16.4a - Sprijin acordat pentru cooperare orizontală și verticală între actorii din lanțul de aprovizionare în sectoarele agricol și pomicol.

Dacă analiza numărului de aplicații, a numărului de proiecte contractate și finalizate, a valorii contractate și plătite și a altor indicatori a fost deja prezentată, luând în considerare și criteriile de

⁴¹ Cele mai frecvente canale de comunicare utilizate pentru diseminarea rezultatelor proiectului sunt: seminariile și atelierele, site-uri web ale proiectelor, publicații. Puține proiecte promovează festivaluri, campanii publice sau activități publicitare la TV.

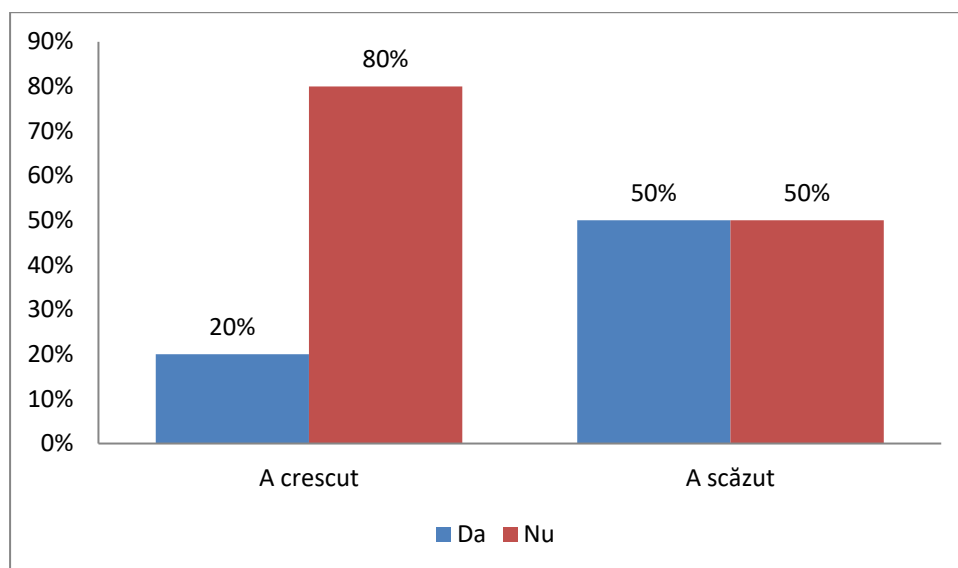
EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

evaluare orizontale, în cuprinsul capitolului 3.1, această secțiune se axează mai mult pe contribuția PNDR la realizarea obiectivelor supuse examinării în cadrul întrebării de evaluare nr. 4.

Formele asociative ale sM 4.1 - Prezența medie a fermelor mici în fiecare formă asociativă este de 5,3, cu o diferență mare între proiecte. Mai precis, în cadrul sM 4.1, 50% din formele asociative au mai puțin de 2 ferme mici în componență, în timp ce 42% dintre acestea reunesc între 3 și 6 ferme mici. La nivel sectorial, se remarcă un număr mare de forme asociative al căror domeniu de activitate este asimilat sectorului culturii de câmp, acesta fiind de altfel singurul sector care în ultimii ani a înregistrat o creștere a numărului de ferme mici în cadrul formelor asociative, toate localizate în zone cu constrângeri semnificative.

În general, doar o treime din formele asociative, beneficiari ai sM 4.1, au înregistrat o creștere a numărului de ferme mici. Această tendință este diferită în funcție de mărimea beneficiarilor - beneficiarii din categoria grupuri de producători sau cooperative formate preponderent din exploatații agricole de până la 12.000 SO (dimensiune mică) și grupuri de producători sau cooperative formate preponderent din exploatații agricole de peste 12.000 SO (dimensiune mare). Pentru majoritatea beneficiarilor de dimensiune mare - aproape (80%), nu există dovezi ale creșterii numărului de ferme mici, în timp ce pentru beneficiarii de dimensiuni mici situația este egal împărțită între formele asociative care au cunoscut o creștere a numărului de ferme mici și cele care nu au înregistrat o astfel de creștere.

Figura 3.2-7 Numărul de ferme mici care aparțin cooperativei/grupului dvs. de producători a crescut în ultimii ani?

Sursa: Analize elaborate de echipa de evaluare, în baza datelor colectate prin sondajul aplicat în rândul beneficiarilor, în perioada februarie-aprilie 2020

sM 9.1 Grupurile de producători - Noile contracte aferente sM 9.1 au în medie un număr mai mic de exploatații pentru fiecare grup, dar o valoare contractată mai mare și o cifră de afaceri mai mare per exploatație. Datele colectate prin aplicarea chestionarului pe un eșantion de 8 grupuri de producători, arată că 40% dintre partenerii acestora sunt ferme mici (cu producția standard de 8.000-11.999 SO) - 31 din 78 de parteneri - conform respondenților sondajului. Un grup de producători din cadrul eșantionului nu are nicio fermă mică implicată, în timp ce alt grup este compus doar din ferme mici.

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

În acest sens, este important de subliniat faptul că criteriul de selecție nr.5 (care însumează maximum 20 de puncte din punctajul total de 100) a promovat implicarea fermelor mici, astfel: 20 de puncte au fost atribuite fermelor cu producția standard între 1.000 - 11.999 euro, 15 puncte au fost alocate fermelor cu producția standard între 12.000 - 50.000 euro și 10 puncte fermelor cu dimensiunea cuprinsă între 50.000 și 100.000 euro SO. Punctajul se acordă proporțional cu numărul de membri care se încadrează cu exploatațiile agricole gestionate în intervalele de dimensiune economică aferente criteriilor de selecție a), b) și c). Punctajele celor trei criterii pot fi cumulate.

Cooperarea orizontală și verticală a sM 16.4 și 16.4a - Deși în medie există 2,5 ferme mici pentru fiecare formă de cooperare, fermele mici acoperă 37% din numărul total de parteneri în cadrul formelor asociative ale sM 4.1, în timp ce această valoare este de aproximativ 98% în cazul sM16.4. Parteneriatele proiectelor aferente sM 16.4 și 16.4a, cuprinse în sondaj, includ în medie:

- 5 parteneri în sectorul pomicol (16.4a),
- aproximativ 6 parteneri în proiectele care nu indică sectoarele și în cele care acoperă toate celelalte sectoare (inclusiv vin, produse lactate, fructe, cartofi etc.),
- 5,25 parteneri în apicultură și produse apicole,
- 4,6 parteneri în sectorul legumicol.

Cu excepția unui proiect, în toate celelalte proiecte incluse în sondaj, există cel puțin o fermă mică. Prezența micilor fermieri este mai mare în sectorul legumicol și în proiectele care nu indică niciun sector prioritar (3 în medie pentru fiecare proiect).

În general, deși **prezența fermelor mici diferă în funcție de sub-măsură, analiza arată că fermele mici sunt de obicei active și fac parte din forme asociative. În acest sens, formele asociative, grupurile de producători și cooperarea orizontală și verticală reprezintă o oportunitate-cheie pentru promovarea dezvoltării fermelor mici.** Această constatare este diferită de cea evidențiată în literatura de specialitate, care arată că atât în Polonia, cât și în România, organizațiile de producători includ ferme corporative și ferme gospodărești, acestea din urmă *"nefiind ferme mici, de semi-subzistență, ci cu niveluri de producție similare cu cele ale fermelor corporative. Aceasta înseamnă că în România fermele care beneficiază de cea mai mare parte a activităților furnizate de organizațiile de producători sunt ferme de dimensiuni medii și nu ferme mici, de semi-subzistență, așa cum sunt majoritatea fermelor"*⁴². Constatarea din această evaluare este diferită de constatările provenite din literatura de specialitate și subliniază faptul că fermele mici sunt actori cheie și parteneri ai grupurilor de producători.

3.2.5 Integrarea micilor producători în lanțul agroalimentar și la consolidarea puterii de negociere - ÎE 5

Analiza surprinde următoarele două criterii de evaluare generale: integrarea micilor producători în lanțul agroalimentar și creșterea puterii de negociere (ex. existența unui avantaj pentru micii producători, în relația acestora cu ceilalți actori ai lanțului agroalimentar, după sprijinul PNDR).

Analiza vizează în principal măsura 4 (sM 4.1 și sM 4.1 ITI; sM 4.1.a și sM 4.1.a ITI), dacă beneficiarul aparține categoriei cooperativă sau grup de producători (identificat în baza de date a sistemului de

⁴² European Commission 2014, DG Competition, "Assessing efficiencies generated by agricultural producer organisation" – Report by Kristine Van Herck.

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

monitorizare, coloana "Persoană juridică"). În plus, sunt supuse analizei sM 9.1 și 9.1a - „Înființarea grupurilor de producători în sectorul agricol” și sM 16.4 și 16.4a - „Sprijin acordat pentru cooperare orizontală și verticală între actorii din lanțul de aprovizionare în sectoarele agricol și pomicol”.

Integrarea micilor producători în lanțul agroalimentar

Sprijinul acordat prin PNDR a contribuit la creșterea gradului de participare a fermelor mici în lanțul agro-alimentar local.

Sondajul de opinie aplicat în rândul beneficiarilor sM 9.1 indică faptul că dezvoltarea în ceea ce privește integrarea în lanțul de aprovizionare, pentru fermele ce au ca obiect de activitate creșterea de animale și păsări, este un proces mult mai complex decât pentru beneficiarii care se ocupă de horticultură și culturi de câmp. În acest sens, sprijinul PNDR este unul mai eficient pentru fermele mici din sectoarele de creștere a porcinelor și sectorul apicol, în privința contribuției aduse la integrarea acestora în lanțul agro-alimentar.

Proiectele din cadrul sM 16.4 au avut un impact major în integrarea micilor producători agricoli în lanțul agro-alimentar – aspect susținut de 90% dintre respondenții la sondajul de opinie. Sub-măsura include un criteriu de selecție specific (CS4), care a oferit un stimulent major pentru integrarea în lanțul scurt de aprovizionare din piața locală – criteriul de selecție oferă maximum 25 de puncte (25% din totalul punctajului maxim). Acest criteriu de selecție a fost îndeplinit de 85% dintre beneficiarii sM 16.4, punându-se astfel un accent ridicat pe integrarea micilor producători în lanțul agroalimentar local. Ca urmare a aplicării acestui criteriu de selecție, sub-măsura a sprijinit în mod concret crearea de noi rețele agro-alimentare și a redus distanța geografică dintre punctele de producție și cele de vânzare.

În ceea ce privește integrarea fermelor mici în lanțul de aprovizionare, din punct de vedere al producției, **beneficiarii sM16.4 și 16.4a, implicați în sondajul de opinie, tind să nu fie de acord cu ideea că fermele mici sunt mai integrate în lanțul de aprovizionare, ca urmare a sprijinului oferit prin program**, în special în cazul proiectelor din sectorul apicol. Pe de altă parte, s-a constatat că pentru proiectele specializate în sectorul legumicol, sprijinul este unul benefic.

Creșterea puterii de negociere

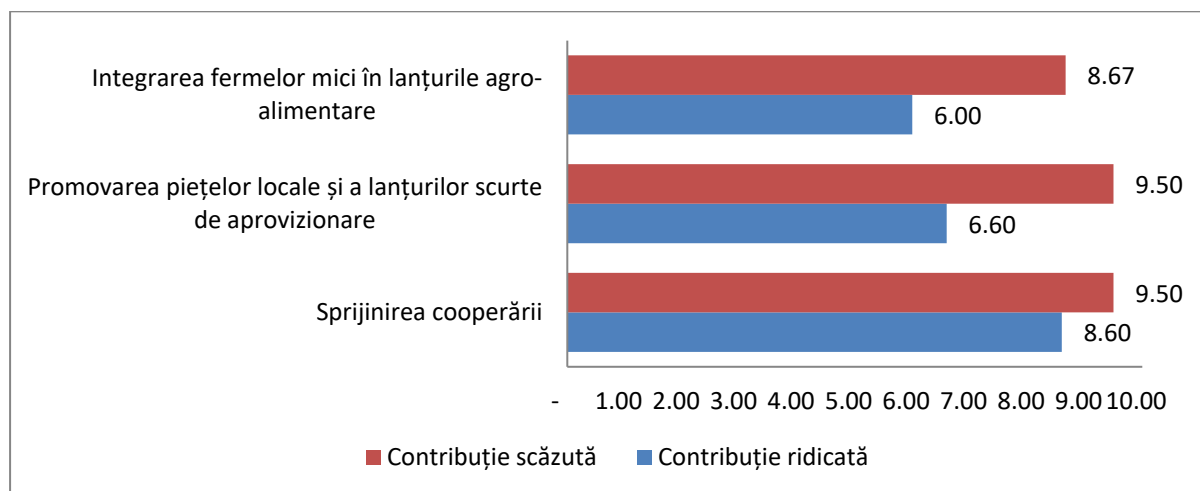
Prin *Studiul de evaluare II - aferent RAI 2018* a fost deja evidențiată lipsa unei creșteri relevante a prețurilor finale practicate de producătorii primari la produsele agricole și s-a constatat că lanțurile agro-alimentare locale au nevoie de mai mult timp pentru a crește valoarea finală a produselor. În mod distinct, în anumite părți ale țării, piața locală a început să stimuleze creșterea cererii de produse de calitate, ca urmare a sprijinului oferit prin PNDR.

În cazul sM4.1, creșterea puterii de negociere a fermelor mici este una redusă - numai 50% dintre beneficiari au observat îmbunătățiri în privința acestui aspect. Toți beneficiarii sunt însă de acord cu faptul că strategia PNDR facilitează cooperarea, cu următoarele considerente: pentru fermele de dimensiuni mai mari (peste 12.000 SO), capacitatea PNDR de a sprijini integrarea în lanțul de aprovizionare și promovarea piețelor locale este considerată ca fiind relativ scăzută (au fost acordate în medie 6 puncte, din totalul celor 10), în timp ce pentru fermele mici (sub 12.000 SO), contribuția PNDR pare a fi una mai ridicată (au fost acordate în medie 7 puncte pentru integrarea fermelor mici și 9,5 puncte pentru promovarea pe piețele locale). Aceste constatări pot fi explicate de dimensiunea fermelor, care cu cât este mai mică, cu atât eficacitatea sprijinului PNDR crește. Mai mult decât atât,

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

formele asociative formate preponderent din ferme de dimensiuni mijlocii nu sunt neapărat interesate de cererea piețelor locale, deoarece produsele acestora (ex. cereale, grâu dur etc.) nu sunt produse destinate vânzării către piața locală, ci prelucrării sau comercializării cu ridicata. În viitorul apropiat, formele asociative ar putea afecta și chiar modifica lanțul de aprovizionare, cu condiția ca cererea de produse locale să devină mai puternică.

Figura 3.2-8 Opinia beneficiarilor privind contribuția PNDR 2014-2020 la sprijinirea cooperării și a integrării în lanțurile de aprovizionare locale

Sursa: Analize elaborate de echipa de evaluare, în baza datelor colectate prin sondajul aplicat în rândul beneficiarilor sM 4.1, în perioada februarie-aprilie 2020

În ceea ce privește sM 9.1, sondajul de opinie arată că pentru 75% dintre grupurile de producători din eșantion (6 din 8 grupuri chestionate) **sub-măsura a contribuit efectiv la creșterea puterii de negociere, în special în ceea ce privește comercializarea produselor agricole**. Cu toate acestea, în câteva cazuri, 2 din 8, sprijinul PNDR a contribuit la influențarea prețului pieței.

Indiferent de sector, **sondajul de opinie aplicat la nivelul sM 9.1 arată că cele mai multe grupuri de producători ar fi fost înființate chiar și fără sprijinul oferit prin PNDR**. Cu toate acestea, așa cum a fost evidențiat prin recenzia literaturii de specialitate, factorul cheie care asigură durabilitatea unei asociații de producători este cooperarea, care oferă mai multe avantaje decât acțiunile individuale⁴³.

În pofida **efectelor sM 16.4 și 16.4a asupra capacității crescute de producție, acest lucru nu aduce automat o putere de negociere crescută pe piață**. 57% dintre respondenți pot identifica efecte tangibile privind capacitatea acestora de vânzare pe piață (în special în sectorul pomicol), în timp ce 38% consideră că intervențiile nu au niciun efect în acest sens. Similar cu cele menționate anterior, și în cazul **sM 16.4 și sM 16.4a, contribuția PNDR este utilă pentru a crește capacitatea de producție și puterea de negociere a fermelor mici, însă pentru mulți respondenți (86%) nu reprezintă motivul care a determinat înființarea formei de cooperare** – acest aspect confirmă faptul că există o probabilitate mare ca formele de cooperare să supraviețuiască și în viitor.

⁴³ Hernández-Espallardo, M.; Arcas-Lario, N.; Tantius, P. Farmer's satisfaction and intention to continue as members of agricultural marketing Co-operatives: Neoclassical versus transaction costs considerations. Eur. Rev. Agric. Econ. 2013, 40, 239–260.

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

3.2.6 Creșterea gradului de acces la credite și la introducerea ideilor inovatoare în rândul micilor producători - ÎE 6

Această temă de evaluare s-a concentrat pe toate sub-măsurile acoperite de studiu, în special pe sM 4.1, 6.3, 9.1, 16.4, 16.4a. Conform metodologiei planificate, au fost luate în considerare două criterii de evaluare: accesul la creditare și contribuția la inovare.

Accesul la creditare

Din rezultatele sondajului de opinie, aplicat la nivelul sM 9.1, 16.4 și 16.4a, nu rezultă niciun beneficiu specific al sprijinului PNDR pentru accesul la creditare, dincolo de valoarea financiară a sprijinului. Această constatare este confirmată de interviurile cu intermediarii financiari, care sprijină instrumentele financiare ale programului. Totuși, acest aspect nu reprezintă neapărat un punct slab al modelului grupului de producători susținut de PNDR, deoarece, după cum este subliniat în literatura de specialitate, un nivel ridicat (al riscului) de faliment ar duce nu numai la părăsirea grupului de producători, ci la abandonarea activității agricole⁴⁴.

De asemenea, din analiza sondajului de opinie aplicat beneficiarilor sM 4.1 și sM 6.3 s-au constatat următoarele:

- Pentru o treime dintre beneficiarii sM 4.1 - forme asociative, asigurarea co-finanțării este considerată cea mai dificilă problemă, în vreme ce pentru marea majoritate a acestora, cea mai bună modalitate de a primi sprijin financiar este prin obținerea de rate mai mici la împrumuturi, care să asigure rata de cofinanțare a proiectelor.
- În cazul beneficiarilor sM 4.1 – ferme mici, sunt mai pregnante nevoile de garanție / depozit colateral pentru împrumutul necesar asigurării ratei de cofinanțare a proiectelor.
- În cazul sM6.3, sprijinul financiar al programului ar putea reprezenta o oportunitate, însă majoritatea beneficiarilor susțin că este necesară îmbunătățirea asistenței tehnice. Răspunsul provine din experiențele cu sM 6.3, dar oferă, de asemenea, o reflecție asupra nevoilor fermierilor pentru sprijinul public viitor (investiții sau sprijin forfetar). Mai precis, pentru 41% dintre beneficiari, sprijinul financiar al programului ar putea fi o oportunitate, dar aceștia necesită asistență tehnică pentru a evalua posibilitatea de noi investiții realizate cu sprijin forfetar. 16% ar dori să obțină rate mai mici de împrumut pentru a asigura cofinanțarea proiectelor, 10% au nevoie de garanție / depozit pentru a obține împrumutul necesar asigurării ratei de cofinanțare pentru proiecte / investiții, 7% doresc acoperirea riscului de capital pentru susținerea investițiilor inovatoare, în timp ce aproximativ un sfert dintre respondenți nu dețin suficiente informații privind sprijinul financiar. Totodată, tinerii beneficiari (de până în 40 de ani) ar dori să primească mai multe informații de ordin tehnic (59%), comparativ cu doar 41% dintre respondenții persoane de peste 40 de ani.
- La nivel teritorial, se constată că nevoile fermierilor aflați în zona normală sau zona montană sunt similare.
- La nivel de sector de activitate, se remarcă nevoi financiare distincte, ceea ce reflectă de asemenea situația specifică a fiecărei ferme și a fluctuației piețelor:

⁴⁴ Florea A.M., Capatina A., Radu R.I., Serban C., Boboc M.G., C. S. Dinca, Munteanu M., I.M. Dumitriu, Stanciu S. (2019), "Limiting Factors that Influence the Formation of Producer Groups in the South-East Region of Romania: A Fuzzy Set Qualitative Comparative Analysis (fsQCA)".

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

- Nevoia de asistență tehnică este ridicată în domeniile de activitate precum culturi de câmp, culturi mixte, creșterea albinelor și ceva mai scăzută în cazul celorlalte sectoare;
- Ratele mai mici la împrumuturi sunt considerate ca fiind relevante de către crescătorii de bovine și mai puțin relevante în cazul celorlalte sectoare;
- Asigurarea capitalului de risc pentru susținerea investițiilor inovatoare este considerată ca fiind relevantă de către beneficiarii din sectorul culturi permanente;
- Oferirea de garanție / depozit colateral pentru obținerea împrumutului necesar asigurării ratei de cofinanțare pentru proiecte/investiții este considerată importantă în sectorul horticol.

Tabel 3.2-7 Nevoile financiare la nivel sectorial

	Asistență tehnică pentru evaluarea posibilității de a lansa noi investiții	Capital de risc pentru susținerea investițiilor inovatoare	Garanție/depozit colateral pentru obținerea împrumutului necesar asigurării ratei de cofinanțare pentru proiecte/investiții	Nu știu	Rate mai mici la împrumuturi pentru asigurarea ratei de cofinanțare pentru proiecte/investiții
Albine	40%	6%	6%	33%	14%
Creștere bovine pentru lapte	17%	0%	17%	33%	33%
Culturi de câmp	48%	3%	3%	23%	23%
Culturi permanente	31%	23%	23%	0%	23%
Horticultură	25%	0%	25%	50%	0%
Mixte - culturi mixte	43%	4%	9%	17%	26%
Mixte - culturi și animale cu excepția albinelor	48%	7%	24%	12%	10%
Total	41%	7%	10%	26%	16%

Sursa: Analize elaborate de către echipa de evaluare în baza sondajului de opinie aplicat în rândul beneficiarilor în perioada februarie – aprilie 2020

Contribuția la inovare

„Toate întreprinderile trebuie să inoveze dacă vor să prospere, iar fermele familiale nu fac excepție. Prin planificarea în avans și dezvoltarea de noi abordări, fermierii pot crește producția, pot dezvolta produse noi și îmbunătățite, pot diversifica și pot atinge noi fluxuri de venituri, în același timp, și pot rămâne durabile pentru mediu” (EU Rural Review- Family Farming-n.17-2013).

Sondajul de opinie aplicat la nivelul sM 9.1 nu prezintă dovezi privind contribuția grupurilor de producători la creșterea inovației în rândul fermelor. Pe de altă parte, sprijinul oferit de PNDR, prin sM 16.4 și 16.4a, contribuie la stimularea următoarelor tipuri de inovații:

- Utilizarea de noi tehnologii în sectorul producției de alimente;
- Dezvoltarea de noi produse/servicii;
- Promovarea unor noi modele organizaționale;
- Introducerea unor noi forme de cooperare și schimb de cunoștințe între sectorul de producție alimentară și sectorul de cercetare.

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

Cu toate acestea, proiectele aferente sM 16.4 și 16.4a **nu dezvoltă procese inovative sau noi metode și tehnici privind producția și nici nu creează grupuri operaționale PEI** (Parteneriatul European de Inovare). Aceste constatări sunt valabile în toate sectoarele. În același timp, la nivelul a șase proiecte din totalul celor 20 eșantionate, sunt prevăzute activități de transfer de cunoștințe și schimb de experiență, după cum urmează:

- Partenerii au realizat vizite transnaționale, pe teme legate de avantajele piețelor locale și a lanțurilor scurte de aprovizionare, în scopul îmbunătățirii competențelor proprii.
- Producătorii implicați în proiecte au beneficiat de know-how din partea unor experți, vis-a-vis de tehnicile de marketing, promovare și vânzare.
- Vizite în ferme, având scop educativ, de prezentare a produselor agricole.
- Schimb de experiență și transfer de cunoștințe între unitățile de cercetare și asociațiile de producători etc.

Principalele efecte în materie de inovație provin de la sM6.3, sM 4.1, sM4.1a. În acest sens, analiza proiectelor arată că implementarea PNDR a ajutat la introducerea inovației inclusiv în ferma mică, dar la un nivel mai scăzut în comparație cu fermele mari.

Evaluarea se bazează pe percepția agricultorilor (sM6.3, sM 4.1, sM4.1a) privind inovația, în comparație cu alți operatori din aceeași zonă. Această autoevaluare arată că programul, în cazul sM4.1 și sM 4.1a, a creat condițiile pentru încurajarea inovațiilor și mobilizarea resurselor în mai mult de 68% din cazuri. Pe de altă parte, doar 49% dintre beneficiarii sM6.3 percep introducerea inovației.

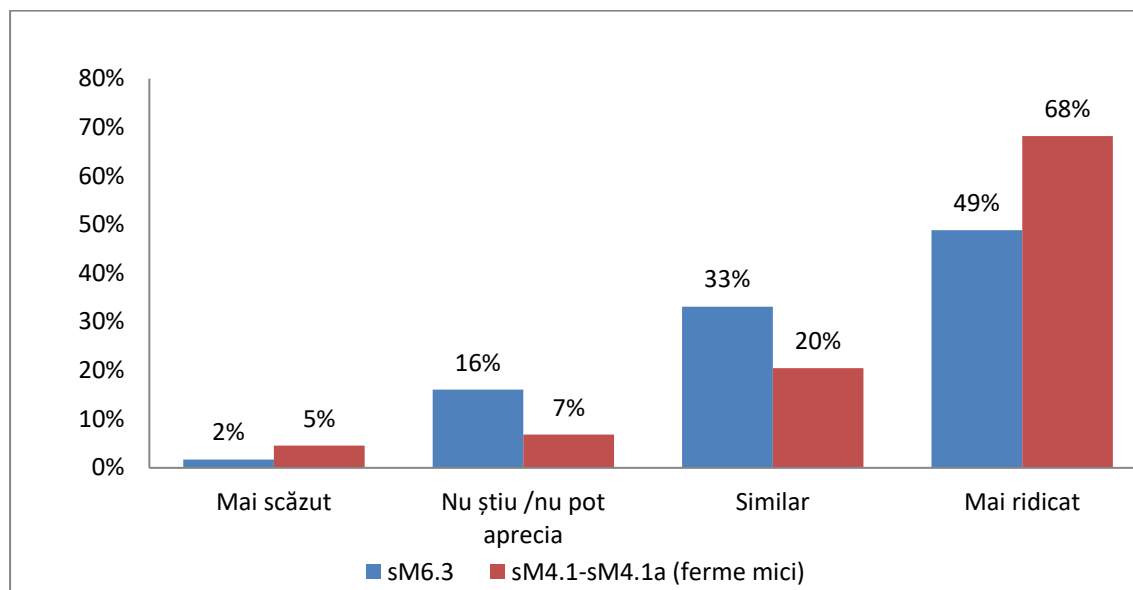
Beneficiarii cu ferme mici din cadrul sM4.1 și sM 4.1a resimt contribuția PNDR la inovare, însă într-o mai mică măsură decât beneficiarii celorlalte sub-măsuri.

În acest sens, este important de subliniat faptul că inovația nu se limitează la o dimensiune tehnică sau tehnologică, fermierii mici nu implementează neapărat tehnologii „noi” - noutățile lor apar ca rezultat al abordărilor diferite și al diferitelor moduri de a face lucrurile, precum și prin combinația de cunoștințe într-un mod inovator (L.Dovleac, Marius BĂLĂȘESCU, 2016⁴⁵).

⁴⁵ L. DOVLEAC, Marius BĂLĂȘESCU (2016): Perspectives for Romania on adopting agricultural Innovations, Buletinul inovațiilor de la Universitatea Transilvania din Brașov Seria V: Economic Sciences • Vol. 9 (58) No. 1 – 2016

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

Figura 3.2-9 Ca urmare a implementării activităților prevăzute prin proiect, cum apreciați gradul de inovare al proiectului dvs. comparativ cu cel al altor operatori agricoli similari cu dvs.?

Sursa: Analize elaborate de echipa de evaluare, în baza datelor colectate prin sondajul aplicat în rândul beneficiarilor, în perioada februarie-aprilie 2020

Modul în care este percepută inovarea a fost analizat la nivelul sM 6.3 pe categorii de vârstă, la nivel teritorial și sectorial - pentru o mai bună înțelegere a domeniilor de activitate care introduc mai multe procese inovative, în comparație cu alți operatori din aceeași zonă și același sector.

În ceea ce privește corelația dintre sex, vârstă și nivelul de inovare, beneficiarii cu vârsta de peste 40 de ani consideră că gradul de inovare de la nivelul fermei este mai ridicat. Așa cum s-a menționat anterior, percepția este datorată nivelului de educație mai ridicat în rândul persoanelor de peste 40 de ani.

Tabel 3.2-8 Nivelul de percepție al inovării, în funcție de vârstă și sex

	mai ridicat	mai scăzut	similar	nu știu
Bărbați <40	49%	1%	38%	12%
Femei <40	32%	5%	45%	18%
Femei >40	53%	0%	28%	19%
Bărbați >40	52%	2%	30%	15%

Sursa: Analize elaborate de echipa de evaluare, în baza datelor colectate prin sondajul aplicat în rândul beneficiarilor sM 4.1, în perioada februarie-aprilie 2020

Referitor la distribuția teritorială, gradul de inovare de la nivelul fermelor este perceput ca fiind mai ridicat în zonele normale, dar și montane (în proporții relative egale). Pe de altă parte, în zonele cu constrângeri naturale semnificative se consideră că gradul de inovare este mai scăzut.

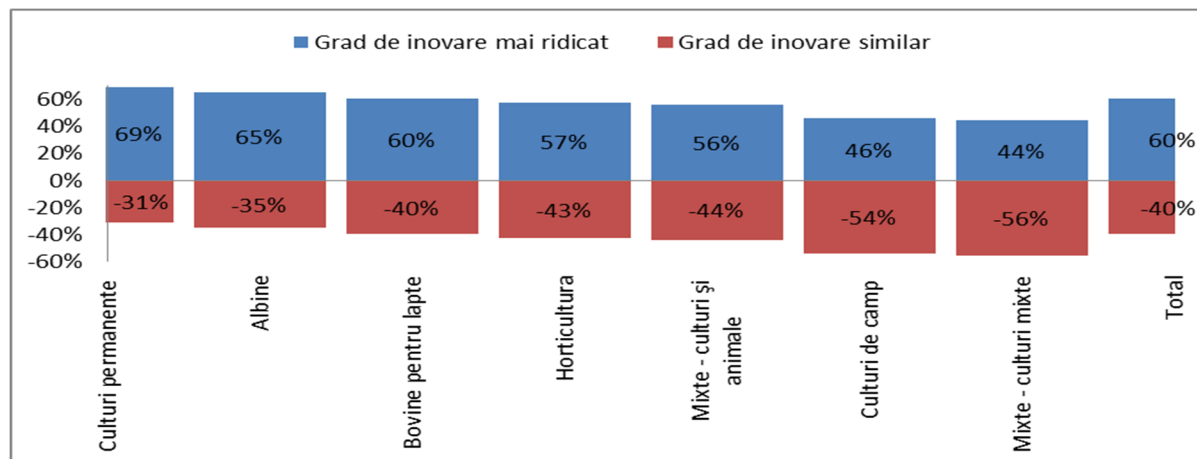
La nivel sectorial, se constată că au fost aduse îmbunătățiri privind inovarea în cadrul fermelor ce au ca domenii de activitate culturile permanente (69% dintre respondenți) și producția de miere (65% dintre respondenți). De asemenea, este de remarcat faptul că gradul de inovare a evoluat în rândul

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

fermelor mici care activează în sectoarele culturi de câmp (46% dintre respondenți) și culturi mixte (44% dintre respondenți)⁴⁶.

Graficul următor prezintă o comparație a răspunsurilor oferite de beneficiari, în funcție de modul în care este percepută evoluția inovării la nivelul fermelor acestora – grad de inovare mai ridicat sau mai scăzut, după implementarea proiectelor aferente sM 6.3.

Figura 3.2-10 Percepția privind gradul de inovare, la nivel de sector, pentru proiectele aferente sM 6.3

Sursa: Analize elaborate de echipa de evaluare, în baza sondajului de opinie aplicat în rândul beneficiarilor sM 6.3, în perioada februarie-aprilie 2020

În aceste sectoare, se remarcă faptul că activitățile tradiționale ocupă o pondere mai mare decât cele inovatoare. Pentru fermierii din sectorul culturi de câmp, introducerea de procese inovative nu este facilă, deoarece aceasta constă în achiziția de noi utilaje, mașini agricole, care pentru o fermă mică ar putea fi neprofitabilă. În cazul fermelor familiale implicate în producția de cereale, nu este realist să se încerce atingerea unor **economii de scară**, deoarece nivelul acestora de producție (măsurată în mod obișnuit prin volumul de producție) este mult prea mic – în aceste cazuri, costurile fixe sunt prea mari în comparație cu beneficiile obținute.

Deși în cazul producătorilor din sectorul culturi mixte inovațiile de la nivelul organizației ar putea fi profitabile, pentru fermele mici acest proces este unul dificil.

Sondajul de opinie aplicat în rândul beneficiarilor sM 4.1 și 4.1a arată că, datorită programului, marea majoritate (82%) au introdus noi tehnologii care au permis modificări în practicile de cultivare. Cu toate acestea, în 64% din cazuri, acest lucru a contribuit la introducerea de noi produse (a se vedea tabelul de mai jos).

Tabel 3.2-9 Tipurile de inovare de produs, introduse de beneficiarii sM 4.1 și sM 4.1a

	sM4.1	sM4.1a
A fost diversificată gama de produse agricole comercializate	50%	29%
A fost începută prelucrarea propriilor produse agricole	30%	35%
A fost modificată structura culturilor / raselor de animale crescute la fermă	20%	35%

Sursa: Analize elaborate de echipa de evaluare, în baza sondajului de opinie aplicat în rândul beneficiarilor sM 6.3, în perioada februarie-aprilie 2020

⁴⁶ La nivelul sM 6.3

4. Răspunsul la întrebările de evaluare

4.1. ÎE 1 - În ce măsură sprijinul acordat prin PNDR a contribuit la îmbunătățirea performanțelor generale ale exploatațiilor agricole de mici dimensiuni?

Prin analiză s-a examinat contribuția PNDR la performanța fermelor mici, concentrându-se pe o serie de criterii de evaluare: (1) creșterea vânzărilor, (2) creșterea producției, (3) consolidarea capacității și (4) reducerea abandonului terenurilor.

Analiza s-a concentrat pe sub-măsuri specifice ale PNDR în baza cărora sunt sprijinite fermele mici (ferme cu producția standard cuprinsă între 4.000-11.999 SO pentru sM 6.3, 6.3 ITI, 4.1a, sau 8.000-11.999 SO pentru sM 4.1 și forme asociative care includ ferme mici, pentru sM 4.1, 4.1 ITI, 4.1a, 4.1a ITI).

În ceea ce privește sM 4.1, trebuie menționat faptul că submăsurile aferente ITI au o contribuție limitată. În cadrul sM 4.1 ITI există un singur proiect care intră în categoria fermelor mici (8.000 - 11.999 SO), niciunul în cadrul sM 4.1a ITI și nicio formă asociativă nu a fost finanțată în cadrul sub-măsurilor ITI. În cazul celorlalte sub-măsuri, care nu sunt exclusiv dedicate zonei ITI, se înregistrează:

- 63 de proiecte aferente sM 4.1 derulate de forme asociative (Cooperativă Agricolă sau Grup de Producători), ce acoperă o suprafață medie de 254 ha, preponderent concentrată în zone cu constrângeri naturale semnificative precum și în zone montane sau normale.
- 16 proiecte aferente sM 4.1 derulate de ferme mici, ce acoperă o suprafață medie de 28 ha, preponderent concentrată în zone cu constrângeri naturale semnificative, dar și în zone montane sau normale.
- 91 de proiecte aferente sM 4.1a derulate de ferme mici, ce acoperă o zonă restrânsă (5,3 ha în medie).

Sub-măsura 6.3 prezintă o contribuție mai ridicată la subiectul vizat, cu o alocare publică din PNDR de 251 de milioane de Euro, din care 5 milioane în 2017, plus 3,7 milioane în 2018, au fost alocate pentru sM 6.3 ITI Delta Dunării. Astfel, în cazul sM 6.3, la finalul anului 2019 se înregistrează:

- 11.639 de proiecte contractate în perioada actuală de programare, din care 3.764 finalizate.
- 15.477 de proiecte provenite din tranziție (contractate la nivelul M141), dintre care 14.548 finalizate.
- În zona ITI, se înregistrează 187 de proiecte contractate, dintre care 29 finalizate.

Majoritatea proiectelor aferente sM 6.3 se încadrează în două sectoare de activitate – culturi mixte și sectorul apicol - și sunt localizate preponderent în zona normală și în zona montană.

Creșterea vânzărilor – Creșterea vânzărilor în cazul beneficiarilor de la nivelul sM 6.3 reprezintă un efect pozitiv al intervențiilor PNDR – cu mici diferențe între sectoare și tipuri de zone rurale. În mod similar, beneficiarii forme asociative de la nivelul sM 4.1 au înregistrat o creștere a vânzărilor datorită accesului sporit la piețele locale și datorită rolului mai puternic al fermelor mici în lanțul de aprovizionare (a se vedea punctul 3.2.5.).

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

Creșterea producției – Creșterea producției a fost analizată ca efect specific al investițiilor realizate prin intermediul sM 4.1 și sM 4.1a. **Până în prezent, efectele asupra producției au fost limitate.** În cazul beneficiarilor de la nivelul sM 4.1 capacitatea de producție a fermelor mici a început să crească, însă investițiile nu au produs încă efectele dorite în ceea ce privește creșterea vânzărilor. În cazul beneficiarilor la nivelul sM 4.1a este încă devreme pentru a realiza o evaluare completă. Beneficiarii au nevoie de o perioadă mai lungă de timp pentru producția fructelor.

Nivelul capacităților și al abilităților – Analiza criteriului de selecție nr. 1 și a datelor rezultate în urma aplicării sondajului de opinie în rândul beneficiarilor permite examinarea capacităților și a abilităților acestora. Analiza repartizării pe sexe a indicat faptul că nu există o diferență semnificativă în accesarea oportunităților de formare de către bărbați și femei, în timp ce beneficiarii cu o experiență mai mare de 40 de ani au un nivel educațional mai înalt comparativ cu beneficiarii mai tineri. **În ceea ce privește diferențele sectoriale, beneficiarii înalt calificați⁴⁷ sunt în general specializați în viticultură și culturi de câmp, în timp ce beneficiarii cu un nivel de calificare mai scăzut sunt în sectorul apicol.**

Analiza s-a concentrat de asemenea asupra efectelor generate de investițiile sprijinite prin PNDR asupra capacităților și competențelor, dar în special asupra utilizării noilor tehnologii. În acest sens, **80% din micii fermieri chestionați, beneficiari ai sM 4.1 au experimentat introducerea de tehnologii inovative cu precădere în zone rurale normale și mai puțin în zone montane.** Rezultatele indică faptul că tinerii fermieri (de până în 40 de ani) cu un nivel înalt de formare sunt mai înclinați să modifice activitatea fermei, să introducă inovări și să exploreze noi posibile piețe.

Reducerea abandonului terenurilor - PNDR a contribuit în mod pozitiv la reducerea abandonului terenurilor prin sprijinirea micilor fermieri prin sM 6.3 și sM 4.1. Mai precis, sprijinul acordat prin PNDR a contribuit la menținerea populațiilor locale în zonele rurale, oferind opțiuni și alternative viabile la migrație. Acest lucru a însemnat pentru beneficiarii la nivelul sM 6.3 o modificare a tipului de lucru derulat, concentrându-se în sectorul agricol spre deosebire de alte domenii. **În acest sens, aproximativ jumătate din micii fermieri beneficiari la nivelul sM 6.3 nu aveau o ocupație principală în sectorul agricol înainte de a primi sprijinul prin PNDR.** Din punct de vedere teritorial, **impactul generat este mai ridicat în zonele montane,** unde riscul legat de emigrare și de abandon al terenurilor este mai ridicat.

Prin studiul de evaluare IV – Zona Montană s-a evidențiat următoarea concluzie - „*Sprijinul furnizat prin PNDR a fost, de obicei, un instrument eficient de creștere a numărului de persoane angajate și de reducere a posibilității de abandon. În multe cazuri, problema este mai mult legată de emigrarea fermierilor către alte țări decât de o abandonare efectivă a terenurilor care pot fi arendate altor exploatații agricole. Numai în zonele mai izolate în care nu există un interes economic, problema abandonului terenurilor agricole nu este asociată cu fenomenul emigrării forței de muncă.*

Investițiile realizate în zona montană sunt considerate de importanță fundamentală de către beneficiari”.

⁴⁷ A fost propusă în analiză o categorie unică a aplicanților care au absolvit o formă de învățământ superioară în domeniul agriculturii și a aplicanților care au finalizat studii postliceale sau secundare în domeniul agricol.

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

4.2. ÎE 2 - În ce măsură sprijinul acordat prin PNDR a contribuit la creșterea orientării către piață, oportunităților de locuri de muncă și a veniturilor exploatațiilor agricole de mici dimensiuni?

Evaluarea a examinat contribuția PNDR la: (1) orientarea mai puternică a fermelor mici către piață, (2) crearea de noi oportunități de muncă, (3) crearea de noi surse de venit. Analiza s-a concentrat pe sub-măsuri specifice ale PNDR în baza cărora sunt sprijinite fermele mici (sM 4.1, sM 4.1a, sM 4.1 ITI, sM 4.1a ITI, sM 6.3 și sM 6.3 ITI), similar întrebării de evaluare anterioare.

Orientarea mai puternică a fermelor mici către piață - Beneficiarii de la nivelul **sM 6.3 au început să diversifice modalitățile de distribuție pe piață**. La nivel teritorial, această diversificare a fost înregistrată mai mult în zonele rurale normale, cu valori de trei ori mai mari în comparație cu zonele montane. Fermele mici au sporit toate tipurile principale de canale de distribuție, reducându-se în același timp activitățile comerciale realizate cu vânzători *en gross*. Ca o consecință a diversificării nevoilor consumatorilor și a creșterii comercializării de produse alimentare, **mai mult de jumătate din beneficiarii la nivelul sM 6.3 au început să realizeze produse noi**. În același timp, beneficiarii la nivelul **sM 4.1 au inițiat procese preliminare de diversificare a producției** care au început să dea primele rezultate.

Crearea de noi oportunități de muncă - Investițiile promovate prin intermediul sM 4.1 au oferit fermelor mici oportunități mai mari de a crește numărul de locuri de muncă în comparație cu beneficiarii de la nivelul sM6.3. Principalul motiv pentru această diferență constă în diferența dintre sumele și tipologiile investițiilor sprijinite prin intermediul sM 4.1, comparat cu finanțarea în valoare de 15.000 de Euro acordată fermierilor prin intermediul sM 6.3. La nivel teritorial, au fost înregistrate mai multe noi oportunități de muncă în zonele montane, pentru beneficiarii sM6.3 și în zona normală pentru beneficiarii sM 4.1.

În fermele de familie nu există diferențe semnificative între tipul membrilor familiei implicați în activitățile principale. Defalcarea analizei la nivel sectorial a indicat existența a trei niveluri de creștere a numărului de noi locuri de muncă: (a) scăzut în cazul fermelor mici implicate în horticultură, (b) mediu în domeniile apicol și culturi mixte și c) ridicate în domeniile de creștere a animalelor, culturi de câmp și culturi permanente.

Generarea de noi surse de venit - Creșterea cererii a contribuit la creșterea veniturilor beneficiarilor la nivelul sM 6.3. Comparativ cu toate fermele mici beneficiare la nivelul sM 6.3, fermele mici de familie au avut o creștere mai mică a veniturilor, însă nu au fost raportare diminuări⁴⁸. Cel mai mare număr de ferme beneficiare de la nivelul sM 6.3 care au înregistrat o creștere a veniturilor de peste 10% se află în zone cu constrângeri naturale semnificative urmate de fermele din zona normală, în timp ce în cazul zonei montane majoritatea fermelor beneficiare au înregistrat o creștere a veniturilor între 5% și 10%. Beneficiarii de la nivelul sM 4.1 care au răspuns la chestionar au conturat o situație

⁴⁸ Exploatație agricolă deținută de o întreprindere de familie sau de o persoană juridică ai cărei asociați sunt exclusiv membri ai aceleiași familii – soție/soț și rude până la gradul III, inclusiv. Valoarea este obținută după criteriile de selecție (CS4).

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

diferită față de sM 6.3. Jumătate dintre micile ferme beneficiare la nivelul sM 4.1. au înregistrat o creștere, în timp ce restul fermelor beneficiare nu au înregistrat efecte.

4.3. ÎE 3 - În ce măsură sprijinul acordat prin PNDR a încurajat asocierea micilor producători și a facilitat transformarea fermelor de dimensiuni mici din ferme de subzistență în ferme comerciale?

Evaluarea a analizat contribuția PNDR la transformarea fermelor mici și la asocierea micilor producători. Analiza s-a concentrat pe anumite sub-măsuri specifice ale PNDR, în baza cărora au fost sprijinite fermele mici și asocierea micilor producători (sM 6.3, 6.3 ITI, sM 4.1, 4.1 ITI, 4.1.a, 4.1.a ITI, sM 9.1, 9.1a și sM 16.4, 16.4a)..

Asocierea micilor producători și transformarea micilor ferme – PNDR a contribuit la asocierea micilor producători. Numărul mediu al fermelor mici, reunite în forme asociative, beneficiare la nivelul sM 4.1 este mai mic în termeni absoluți însă s-a înregistrat totuși o creștere limitată în ultimii ani. Sub-măsura 16.4 a pus un accent deosebit pe experimentarea în generarea de noi forme asociative.

Intervențiile PNDR au contribuit la sprijinirea cooperării mai mult în zona normală, în comparație cu zona montană și zonele cu constrângeri naturale semnificative. La nivel sectorial, au fost subliniate efectele pozitive ale cooperării în special din partea fermelor implicate în: culturi de câmp, horticultură, culturi mixte, în timp ce în cazul fermelor specializate în creșterea de ovine și caprine aprecierile au fost mai reduse.

În cazul beneficiarilor de la nivelul sM 6.3, PNDR a avut următoarele efecte: sprijinirea eforturilor de tranziție de la agricultura de subzistență la agricultura comercială și sprijinul esențial acordat în menținerea activității fermelor.

La nivel teritorial, beneficiarii cu ferme mici localizate în zona montană s-au împărțit în două grupuri egale: un grup care a considerat sprijinul ca fiind necesar pentru menținerea activității și un grup care a considerat sprijinul drept o oportunitate de a-și crește activitatea comercială. Pe de altă parte, în zona cu constrângeri naturale semnificative și în zona normală, majoritatea micilor ferme au utilizat sprijinul PNDR pentru a-și menține activitatea.

La nivel sectorial, aproximativ jumătate din fermele mici care realizează culturi mixte și culturi de câmp au utilizat sprijinul pentru tranziția de la agricultura de subzistență la activitatea comercială, în timp ce în restul sectoarelor principala motivație a obținerii sprijinului a vizat menținerea activității.

4.4. ÎE 4 - Care este structura formelor asociative din punct de vedere al dimensiunii economice a exploatațiilor agricole (ferme) membre ale formelor asociative?

Criteriul general de evaluare îl reprezintă structura formelor asociative din punct de vedere al mărimii economice a fermelor (producție standard). Analiza s-a concentrat în principal asupra formelor asociative (cooperative agricole sau grupuri de producători) sprijinite prin intermediul sM 4.1, asupra grupurilor de producători sprijinite prin intermediul sM 9.1 și asupra cooperărilor orizontale și

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

verticale sprijinite prin intermediul sM 16.4 și 16.4a. Evaluarea a vizat analiza implementării măsurilor menționate până la finalul anului 2019.

Formele asociative din cadrul sM 4.1 – au fost contractate 63 de proiecte pentru sprijinirea formelor asociative, însă niciun proiect nu a fost finalizat încă. Proiectele sunt în general concentrate în zone cu constrângeri naturale semnificative, dar și în zonele normale și montane. Prezența, în medie, a fermelor mici în fiecare formă asociativă este de 5,3, variind însă substanțial la nivel de proiect. Astfel, în cazul sM 4.1, 50% din formele asociative cuprind mai puțin de 2 ferme mici, în timp ce 42% cuprind între 3 și 6 ferme mici. La nivel sectorial, un număr ridicat de forme asociative se regăsește în sectorul culturi de câmp, singurul sector care în ultimii ani a înregistrat o creștere a numărului de ferme mici în ceea ce privește structurile asociative. S-a constatat că numărul de ferme mici a crescut în rândul formelor asociative mai mici sprijinite prin intermediul sM 4.1. Astfel, 20% dintre formele asociative formate predominant de exploatații agricole de peste 12.000 SO au înregistrat o creștere a numărului de ferme mici care s-au alăturat, în timp ce ponderea acestora se apropie de 50% în cazul celor formate de exploatații agricole de până la 12.000 SO.

Grupurile de producători din cadrul sM 9.1 – au fost contractate 10 proiecte cu resurse noi prin intermediul sM 9.1, însă numai un proiect a fost finalizat, în timp ce niciun proiect nu a fost contractat în sectorul producției de fructe (sM 9.1a). De asemenea, sunt 33 de proiecte din tranziție contractate pentru sM 9.1 (M142), dintre care 27 sunt finalizate. Majoritatea proiectelor noi și din tranziție sunt concentrate în sectorul culturilor de câmp și mai puțin în sectorul creșterii de porcine, bovine și apicultură. Proiectele care vizează culturile de câmp sunt mai des întâlnite în toate regiunile României, în timp ce proiectele din sectorul creșterii de porcine sunt concentrate în regiunile Sud-Est și Nord-Vest, respectiv proiectele din sectorul apicol sunt mai concentrate în regiunile Sud-Est și Sud-Muntenia.

Noile contracte finanțate prin sM 9.1 au în medie un număr mai mic de exploatații în cazul fiecărui grup, însă înregistrează valori contractate și o cifră de afaceri mai mari per exploatație. Eșantionul format din 8 grupuri de producători care au oferit răspuns la chestionar a indicat faptul că 40% din grupurile de producători sunt formate din parteneri ferme de mici dimensiuni (producție standard de 8.000-11.999 SO), respectiv 31 din 78 de parteneri conform datelor reieșite în urma sondajului de opinie. Un grup de producători a menționat că nu are ca parteneri ferme mici, în timp ce alt grup reprezentat la nivelul sondajului este integral format din ferme mici.

În acest sens, este important de subliniat faptul că la nivelul sM 9.1 criteriul de selecție nr. 5 (în baza căruia se acordă maximum 20 de puncte din punctajul total de 100 de puncte) a promovat implicarea fermelor mici. Astfel, 20 de puncte au fost atribuite fiecărei ferme între 1.000 – 11.999 de SO, 15 puncte pentru ferme între 12.000-50.000 de SO și câte 10 puncte pentru fermele cuprinse între 50.000 și 100.000 de SO. Punctajul se acordă proporțional cu numărul de membri incluși în exploatațiile agricole gestionate și în funcție de intervalele de dimensiune economică aferente criteriului de selecție (a, b și c). Punctajele aferente celor trei criterii pot fi agregate.

Cooperarea pe orizontală și verticală din cadrul sM 16.4 și 16.4a – La finalul anului 2019, la nivelul sM 16.4 au fost contractate 50 de proiecte și 7 proiecte au fost finalizate, iar la nivelul sM 16.4a au fost contractate 21 de proiecte și 1 a fost finalizat. În ceea ce privește acoperirea sectorială, în timp ce proiectele sprijinite prin sM 16.4a vizează sectorul producției de fructe, majoritatea proiectelor sprijinite prin sM 16.4 nu indică o concentrare clară pe un singur sector de activitate. Printre proiectele

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

care indică un sector, cele mai frecvente sunt cel al producției de legume și apicultura, sau producția de produse apicole.

Implementarea sM 16.4 demonstrează o concentrare teritorială semnificativă. Regiunea cea mai frecvent reprezentată este regiunea Nord-Vest, cu 26 din totalul de 50 de proiecte. Ceea ce este remarcabil este faptul că 19 din 26 de proiecte din regiunea Nord-Vest sunt concentrate în județul Cluj, care găzduiește 38% din proiectele susținute în sM 16.4. Marea majoritate a proiectelor sprijinite prin sM 16.4a (13 din 21, dintre care 10 sunt în județul Cluj) se află, de asemenea, în Regiunea Sud-Est, similar situației la nivelul sM 16.4.

Cooperativele stabilite prin proiectele contractate la nivelul sM 16.4 includ un total de 288 parteneri, dintre care 48% sunt fermieri (139), în cazul unui total de 130 de exploatații. În ceea ce privește conducerea cooperativelor, 20% sunt fermieri (10 din 50). O situație similară se înregistrează în cazul sM 16.4a, unde 43,5% dintre parteneri (47 din 108) sunt fermieri, respectiv 5 din 21 de lideri de proiect sunt fermieri (20%). În această privință, criteriile de selecție (în special criteriul de selecție nr. 2) promovează participarea acestor tipuri de entități (de exemplu consiliile locale, ONG-uri, școli etc.) care beneficiază de un punctaj mai mare, dar un punctaj similar nu este prevăzut și pentru micii fermieri.

În același timp, trebuie analizată performanța proiectelor punctate în faza de evaluare pe baza criteriului de selecție nr. 4 „principiul pieței locale”, comparativ cu toate proiectele și cele derulate de fermieri. Criteriul de selecție nr. 4 este de așteptat să acorde o importanță mai mare piețelor și producției locale, în care fermele și fermierii mici sunt de obicei mai activi. Cu toate acestea, criteriul de selecție nr. 4 are o valoare medie mai mică, atât în cazul sM 16.4 cât și în cazul sM 16.4a, când există un fermier ca lider al cooperativei orizontale. Prin urmare, conform rezultatelor din analiza proiectelor contractate, atunci când un proiect are un fermier ca lider al cooperativei, este relativ puțin probabil ca aceasta să contribuie la piețele locale.

Cooperarea orizontală și verticală susținută prin sM 16.4 și 16.4a - Deși în medie există 2,5 ferme mici pentru fiecare cooperativă, ferma mică acoperă 37% din numărul total de parteneri în forma asociativă sprijinită prin sM 4.1, în timp ce această valoare este de aproximativ 98% în cazul sM 16.4. Parteneriatele sprijinite în baza sM 16.4 și 16.4a reprezentate la nivelul sondajului de opinie includ în medie:

- 5 parteneri în sectorul producției de fructe (16.4a),
- Aproximativ 6 parteneri în proiecte care nu indică anumite sectoare și acelea care vizează toate celelalte sectoare (incluzând viticol, produsele lactate, fructe, legume etc.),
- 5,25 parteneri în sectorul apicol și al produselor apicole,
- 4,6 parteneri în sectorul vegetal.

În total, cu excepția unuia dintre proiectele analizate prin intermediul sondajului, regăsim cel puțin o fermă mică. Prezența micilor fermieri este mai ridicată (aproximativ 3 în medie pentru fiecare proiect) în sectorul legumelor și în proiectele care nu indică un anumit sector.

În general, deși prezența fermelor mici diferă în cazul fiecărei sub-măsuri, analiza a indicat faptul că fermele mici sunt de obicei active și fac parte din forme asociative. În acest sens, formele asociative, grupurile de producători și cooperativele orizontale și verticale reprezintă o oportunitate-cheie pentru promovarea dezvoltării fermelor agricole mici. Această constatare este diferită de aspectele

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

evidențiate în literatura de specialitate, unde atât în Polonia, cât și în România, organizațiile de producători includ ferme corporative și ferme gospodărești, acestea din urmă „nefiind ferme mici, de semi-subsistență, ci având niveluri de producție similare cu fermele corporative. Aceasta înseamnă că, în România, fermele care beneficiază de cea mai mare parte a activităților furnizate de PO sunt ferme de dimensiuni medii și nu majoritatea fermelor, care sunt ferme mici de semi-subsistență”⁴⁹. Constatarea din această evaluare este diferită de literatura de specialitate și subliniază faptul că fermele mici sunt actorii și partenerii cheie ai grupurilor de producători.

4.5. ÎE 5 - În ce măsură sprijinul din PNDR a contribuit la integrarea micilor producători în lanțul agroalimentar și la consolidarea puterii de negociere?

În contextul întrebării de evaluare 5, au fost examinate implementarea programului și efectele acestuia, luând în considerare două criterii generale de evaluare: (1) Integrarea micilor producători în lanțul agroalimentar, (2) creșterea puterii de negociere (ex. existența unui avantaj pentru micii producători în relația acestora cu ceilalți actori ai lanțului agroalimentar după sprijinul oferit prin PNDR).

Analiza privind măsura 4 (sM 4.1 și sM 4.1 ITI; sM 4.1.a și sM 4.1.a ITI) se axează pe identificarea categoriei de beneficiar - cooperativă sau grup de producători (identificat în baza de date a sistemului de monitorizare). În plus, analiza include și sM 9.1 și 9.1a – Înființarea grupurilor de producători în sectorul agricol și sM 16.4 și 16.4a – Sprijin acordat pentru cooperare orizontală și verticală între actorii din lanțul de aprovizionare și în sectoarele agricol și pomicol.

Integrarea micilor producători în lanțul agroalimentar - Sprijinul oferit prin PNDR a ajutat la creșterea gradului de participare a micilor ferme în cadrul lanțurilor agro-alimentare locale. Cu toate acestea, se pot observa diferențe remarcabile în funcție de diferitele măsuri de intervenție și sectoare de activitate.

În cazul sM 9.1, sprijinul PNDR a fost mai eficace în ceea ce privește contribuția privind integrarea fermelor mici în lanțurile agro-alimentare locale – prin îmbunătățirea capacității de producție a acestora, mai ales în sectorul creșterii animalelor (creșterea porcinelor și apicultura).

Proiectele din cadrul sM 16.4 au avut un impact major (90%) la integrarea fermelor mici în cadrul lanțului agro-alimentar. Această submăsură a inclus un criteriu de selecție specific (P4) care a oferit un stimulent major privind integrarea fermelor în lanțul scurt de aprovizionare pe piața locală, oferind 25 de puncte pentru acest criteriu (25% din totalul punctelor posibile). Acest criteriu de selecție a fost respectat de către 85% dintre beneficiarii sM 16.4, fiind astfel pus accent ridicat pe integrarea producătorilor mici în lanțurilor scurte de aprovizionare. Mulțumită acestui criteriu de selecție, această submăsură a sprijinit în mod concret crearea unei noi rețele de desfacere și a redus distanța geografică dintre zonele de producție și punctele de vânzare.

⁴⁹ Comisia Europeană 2014, DG Competiție, „Evaluarea eficienței generate de organizațiile de producători agricoli/ Assessing efficiencies generated by agricultural producer organisation” – Raport realizat de Kristine Van Herck.

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

Din punct de vedere al producției, proiectele analizate din cadrul sM 16.4 și 16.4a tind să fie în dezacord cu ideea că fermele mici sunt mai integrate în lanțul de aprovizionare în urma sprijinului oferit de către PNDR, în special în ceea ce privește sectorul apiculturii. Pe de altă parte, beneficiarii proiectelor specializate în sectorul vegetal consideră că investițiile au contribuit într-o oarecare măsură.

Creșterea puterii de negociere – Studiul de evaluare II- elaborat pentru RAI 2018⁵⁰ a evidențiat lipsa creșterii prețurilor finale practicate de producătorii primari la produsele agricole. Lanțul alimentar local are nevoie de mai mult timp pentru a crește prețul produselor primare. În orice caz, în unele părți din țară, piața locală a început să stimuleze creșterea cererii în ceea ce privește produsele de calitate, ca urmare a intervențiilor PNDR.

În cazul sM4.1, creșterea puterii de negociere a fermelor mici este una redusă - numai 50% dintre beneficiari au observat îmbunătățiri în privința acestui aspect. Toți beneficiarii sunt însă de acord cu faptul că strategia PNDR facilitează cooperarea, cu următoarele considerente: pentru fermele de dimensiuni mai mari (peste 12.000 SO), capacitatea PNDR de a sprijini integrarea în lanțul de aprovizionare și promovarea piețelor locale este considerată ca fiind relativ scăzută (au fost acordate în medie 6 puncte, din totalul celor 10), în timp ce pentru fermele mici (sub 12.000 SO), contribuția PNDR pare a fi una mai ridicată (au fost acordate în medie 7 puncte pentru integrarea fermelor mici și 9,5 puncte pentru promovarea pe piețele locale). Aceste constatări pot fi explicate de dimensiunea fermelor, care cu cât este mai mică, cu atât eficacitatea sprijinului PNDR crește. Mai mult decât atât, formele asociative formate preponderent din ferme de dimensiuni mijlocii nu sunt neapărat interesate de cererea piețelor locale, deoarece produsele acestora (ex. cereale, grâu dur etc.) nu sunt produse destinate vânzării către piața locală, ci prelucrării sau comercializării cu ridicata. În viitorul apropiat, formele asociative ar putea afecta și chiar modifica lanțul de aprovizionare, cu condiția ca cererea de produse locale să devină mai puternică.

În ceea ce privește sM 9.1, sondajul de opinie arată că pentru 75% dintre grupurile de producători din eșantion (6 din 8 grupuri chestionate) **sub-măsura a contribuit efectiv la creșterea puterii de negociere, în special în ceea ce privește comercializarea produselor agricole**. Cu toate acestea, în câteva cazuri, 2 din 8, sprijinul PNDR a contribuit la influențarea prețului pieței. În pofida efectelor **sM 16.4 și 16.4a asupra capacității crescute de producție, acest lucru nu aduce automat o putere de negociere crescută pe piață**. 57% dintre respondenți pot identifica efecte tangibile privind capacitatea acestora de vânzare pe piață (în special în sectorul pomicol), în timp ce 38% consideră că intervențiile nu au niciun efect în acest sens.

Din punct de vedere al sM 9.1, 16.4 și 16.4a, analiza arată că majoritatea formelor asociative ar fi fost formate chiar și fără sprijinul PNDR. Reiese astfel că sprijinul PNDR nu este motivul existenței acestor grupuri și astfel poate fi considerat un bun element privind sustenabilitatea. Cu toate acestea, așa cum este evidențiat din recenzia literaturii de specialitate, un factor cheie în asigurarea sustenabilității unei asocieri de producători este cooperarea, aceasta oferind mai multe avantaje decât acțiunile individuale.

⁵⁰ Raportul Anual de Implementare transmis CE în anul 2019

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

4.6. ÎE 6 - În ce măsură sprijinul din PNDR a contribuit la creșterea gradului de acces la credite și la introducerea ideilor inovatoare în rândul micilor producători?

Această întrebare de evaluare a fost adresată prin concentrarea asupra tuturor sub-măsurilor, cele mai notabile fiind 4.1, 4.1a, 6.3, 9.1, 16.4 și 16.4a. Două criterii de evaluare au fost luate în considerare și anume: accesul la creditare și contribuția la inovare.

Accesul la creditare – Analiza sM 9.1, 16.4 și 16.4a arată că nu rezultă niciun beneficiu specific al sprijinului PNDR pentru accesul la creditare, dincolo de valoarea financiară a sprijinului. Dimpotrivă, din analiza întreprinsă în rândul beneficiarilor sM 4.1 și 6.3 s-au constatat următoarele:

- Pentru o treime dintre beneficiarii sM 4.1 - forme asociative, asigurarea co-finanțării este considerată cea mai dificilă problemă, în vreme ce pentru marea majoritate a acestora, cea mai bună modalitate de a primi sprijin financiar este prin obținerea de rate mai mici la împrumuturi, care să asigure rata de cofinanțare a proiectelor.
- În cazul beneficiarilor sM 4.1 – ferme mici, sunt mai pregnante nevoile de garanție / depozit colateral pentru împrumutul necesar asigurării ratei de cofinanțare a proiectelor.
- În cazul sM6.3, majoritatea beneficiarilor susțin că este necesară îmbunătățirea asistenței tehnice pentru a evalua costurile și beneficiile unor noi investiții.
- La nivel teritorial, se constată că nevoile fermierilor aflați în zona normală sau zona montană sunt similare. La nivel sectorial, se remarcă nevoi financiare distincte, ceea ce reflectă de asemenea situația specifică a fiecărei ferme și a fluctuației piețelor.

Contribuția la inovație – Analiza grupurilor de producători aferenți sM 9.1 nu prezintă dovezi privind contribuția grupurilor de producători la creșterea inovației în rândul fermelor. Pe de altă parte, sprijinul oferit de PNDR, prin sM 16.4 și 16.4a, contribuie la stimularea următoarelor tipuri de inovații:

- Utilizarea de noi tehnologii în sectorul producției de alimente;
- Dezvoltarea de noi produse/servicii;
- Promovarea unor noi modele organizaționale;
- Introducerea unor noi forme de cooperare și schimb de cunoștințe între sectorul de producție alimentară și sectorul de cercetare.

Cu toate acestea, proiectele aferente sM 16.4 și 16.4a nu dezvoltă procese inovative sau noi metode și tehnici privind producția și nici nu creează grupuri operaționale PEI (Parteneriatul European de Inovare). Aceste constatări sunt valabile în toate sectoarele. În același timp, unele cooperative au promovat activități de transfer de cunoștințe și schimb de experiență, după cum urmează:

- Partenerii au realizat vizite transnaționale, pe teme legate de avantajele piețelor locale și a lanțurilor scurte de aprovizionare, în scopul îmbunătățirii competențelor proprii.
- Producătorii implicați în proiecte au beneficiat de know-how din partea unor experți, vis-a-vis de tehnicile de marketing, promovare și vânzare.
- Vizite în ferme, având scop educativ, de prezentare a produselor agricole.
- Schimb de experiență și transfer de cunoștințe între unitățile de cercetare și asociațiile de producători etc.

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

Principalele efecte în materie de inovație provin de la sM6.3, sM 4.1, sM4.1a. În acest sens, analiza proiectelor arată că implementarea PNDR a ajutat la introducerea inovației inclusiv în ferma mică, dar la un nivel mai scăzut în comparație cu fermele mari.

Evaluarea se bazează pe percepția fermierilor (sM6.3, sM 4.1, sM4.1a) privind inovația, în comparație cu alți operatori din aceeași zonă. Astfel, se evidențiază că programul, în cazul sM4.1 și sM 4.1a, a creat condițiile pentru încurajarea inovațiilor și mobilizarea resurselor în cele mai multe cazuri. Percepția privind inovația fermelor mici din cadrul sM 4.1 și 4.1a este pozitivă, dar mai mică decât valoarea obținută în cazul răspunsului oferit de către beneficiarii sM 4.1 în cadrul activităților de evaluare anterioare – Studiul de evaluare II - Raportul Anual de Implementare 2018.

În acest sens, este important de subliniat faptul că inovația nu se limitează la o dimensiune tehnică sau tehnologică, fermierii mici nu implementează neapărat tehnologii „noi” - noutățile lor apar ca rezultat al abordărilor diferite și al diferitelor moduri de a face lucrurile, precum și prin combinația de cunoștințe într-un mod inovator.

La nivel teritorial se pot observa diferențe între ”zonele de constrângeri naturale semnificative”, unde nivelul de percepția privind inovația este mai mic decât în ”zonele normale” sau în ”zonele montane”. La nivel sectorial, cele mai mari niveluri de inovare au fost aduse fermelor ce au ca domenii de activitate culturile permanente (69%) și apicultura (65%), în timp ce cel mai mic nivel se regăsește la nivelul culturilor de câmp (46%) și la nivelul culturilor mixte (44%).

5. Concluzii și recomandări

5.1. Concluzii și recomandări corespunzătoare ÎE 1

Concluzii - PNDR a contribuit pozitiv și cu succes la susținerea performanței fermelor mici prin:

- reducerea abandonului terenurilor, în special în zonele montane și marginale, creând venituri și oportunități de muncă pentru ca populația să rămână în mediul rural, având în vedere că, în special aproape jumătate dintre beneficiarii sM 6.3 nu erau angajați în sectorul agricol; Mai exact, 66% dintre beneficiarii sM6.3 susțin că fără sprijinul oferit prin program ar fi căutat un loc de muncă într-un alt domeniu de activitate (diferit de cel agricol), într-o altă locație, având astfel consecințe indirecte asupra abandonului terenurilor. Mai mult decât atât, 48% din beneficiarii sM 6.3 nu au fost implicați anterior în activități agricole, pentru aceștia sprijinul financiar oferit prin intermediul sM 6.3 reprezintă una din motivațiile principale pentru a deveni fermier și a rămâne în zonele rurale. 80% dintre beneficiarii sM 4.1 susțin că investițiile prin PNDR contribuie la reducerea abandonului terenurilor. De asemenea, analiza arată dimensiunea teritorială a impactului programului: pentru 58% dintre fermele mici finanțate prin sM 6.3, situate în zonele montane, sprijinul a fost esențial pentru menținerea activității.
- creșterea vânzărilor prin asigurarea unui mai bun acces la piață, chiar dacă până acum efectele asupra producției sunt mai mult așteptate decât reale, în special în sectorul pomicol; Analiza datelor de monitorizare, precum și a celor provenite din sondajul de opinie aplicat beneficiarilor, arată că ne aflăm într-o etapă încă incipientă, privind identificarea unor efecte substanțiale asupra producției, ca urmare a sprijinului oferit prin sM 4.1 și sM 4.1a. Aceste efecte sunt așteptate, dar nu au fost încă realizate. În special în sectorul pomicol, beneficiarii au nevoie de o perioadă mai îndelungată de timp pentru obținerea și vânzarea produselor, dat fiind intervalul temporal pe care plantația trebuie să îl parcurgă pentru a ajunge la maturitate.

De asemenea dobândirea de către beneficiari unor abilități noi în ceea ce privește practicile de cultivare și de utilizare a tehnologiilor, în contextul în care tinerii fermieri au un nivel ridicat de educație și o tendință mai pronunțată de a schimba activitatea fermei, prin inovare și accesarea unor oportunități noi oferite de piață. Analiza indică faptul că tinerii fermieri (de până în 40 de ani), cu un nivel mai înalt de educație, sunt mai predispuși la schimbarea activităților din cadrul fermei, precum și la inovare și deschiderea de noi piețe.

Recomandări – Este recomandat ca Autoritatea de Management a programului să se concentreze pe două aspecte principale: **asigurarea sustenabilității efectelor intervențiilor și creșterea capacității și competențelor pentru asigurarea performanței ridicate pe termen lung** a fermelor mici.

Pentru a asigura sustenabilitatea efectelor PNDR, după cum a subliniat și proiectul SALSA Orizont 2020, este necesar să se asigure că politica rurală națională are capacitatea de a aborda nevoile micilor fermieri într-un mod comprehensiv și pe viitor, în special prin orientarea investițiilor din viitoarea perioadă de programare 2021-2027 către: comercializarea producției locale; infrastructură adecvată (de exemplu, infrastructura apă) pentru a lupta împotriva secetei și a schimbărilor climatice și pentru a evita ca zonele marginale să aibă un risc mai mare de abandon al terenurilor. Acest lucru ar

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

presupune menținerea și actualizarea, pentru viitoarea perioadă de programare, unei abordări similare cu cea adoptată în perioada 2014-2020.

Cu toate acestea, a fost identificată ca fiind necesară creșterea contribuției programului la dezvoltarea de capacități și competențe prin promovarea sistemelor de cunoaștere și inovare în agricultură, cu programe de pregătire ad-hoc pentru micii fermieri și intervenții de formare în faza timpurie a noii perioade de programare.

În acest sens, conform raportului Comisiei Europene publicat în anul 2018, privind sistemele de cunoaștere și inovare în agricultură (AKIS), reflectă faptul că acestea sunt slab dezvoltate și fragmentate în România⁵¹. În acest sens, evaluatorii sugerează Autorității de Management și părților interesate următoarele două strategii.

În primul rând, AM ar trebui să țină cont de inițiativele dezvoltate în România comparativ cu alte țări europene, pentru a face față crizei actuale (cauzată de COVID-19). În acest sens, se recomandă Autorității de Management să evalueze: (a) Eficacitatea platformei recent introdusă în România, prin care se promovează comercializarea produselor fermelor mici; (b) Potențialul de menținere și îmbunătățire a platformei online deja existente, în perioada post-2020 și post-COVID-19; (c) Asemănările și deosebirile dintre alte inițiative, cum ar fi: i) platforma Südtirol liefert - care prezintă toate inițiativele legate de agricultură și produse alimentare din regiune, ii) platforma online maghiară - care leagă producătorii de alimente, iii) platforma producătorilor francezi, iv) experiența cooperativei basce Urduñako Zaporeak⁵².

În al doilea rând, în urma experiențelor altor state europene din cadrul programelor de dezvoltare rurală și a rețelelor tematice Orizont 2020, AM poate avea în vedere promovarea parteneriatului formal al schimburilor de informații între mediul de afaceri / industrie, entități de cercetare și ferme mici, dar și rețele informale de schimb de cunoștințe, cum ar fi platforme online pentru producătorii locali, forumuri legate de dezvoltarea fermelor mici, evenimente / întâlniri ad-hoc pentru diseminarea de idei și bune practici, precum și utilizarea hackatonurilor⁵³. O experiență relevantă în această privință este considerată cea a rețelelor tematice dezvoltate în cadrul Orizont 2020.

⁵¹ European Commission (2018), Agricultural Knowledge and Innovation Systems Stimulating creativity and learning. EIP-Agri – Agriculture & Innovation

https://ec.europa.eu/eip/agriculture/sites/agri-eip/files/eip-agri_brochure_knowledge_systems_2018_en_web.pdf

Termenul de Sisteme de Cunoaștere și Inovare Agricolă (AKIS) vizează sistemul de schimb de cunoștințe: modul în care oamenii și organizațiile, inclusiv fermele mici, interacționează într-o țară sau o regiune. AKIS poate include practica agricolă, întreprinderile, autoritățile, cercetarea și poate varia foarte mult, în funcție de țară sau sector.

⁵² https://enrd.ec.europa.eu/news-events/news/promoting-local-food-through-online-platforms-experiences-across-eu_en

⁵³ Un hackathon (cunoscut și sub numele de hack day, hackfest sau codefest) este un eveniment de tip sprint; adesea, în care programatorii de calculatoare și alții implicați în dezvoltarea de software, inclusiv designeri grafici, designeri de interfețe, manageri de proiecte, experți în domeniu și alții colaborează intens la proiecte software.

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

5.2. Concluzii și recomandări corespunzătoare ÎE 2

Concluzii - Beneficiarii sM 4.1 și sM 6.3 au început să diversifice modalitățile de distribuție pe piață și să obțină produse noi pentru a răspunde nevoilor consumatorilor. Diversificarea este mai întâlnită în cazul beneficiarilor din zonele montană și normală, comparativ cu cei din zonele cu constrângeri naturale specifice și semnificative.

Sporirea cererii a generat o creștere a veniturilor la nivelul beneficiarilor sM 6.3. În orice caz, investițiile sprijinite prin sM 4.1 au oferit fermelor oportunități mai mari în ceea ce privește creșterea numărului de locuri de muncă, în comparație cu beneficiarii sM6.3.

Efectul produs la nivelul fermelor mici sprijinite prin sM 6.3 și sM 4.1 este diferit. În primul caz, luând în considerare valoarea scăzută a finanțării, intervenția sM 6.3 a introdus în mod normal un nou capital de lucru⁵⁴ în activitățile agricole care a produs unele efecte, dar care nu este suficient pentru a menține aceste efecte în viitor. Spre deosebire de sM 4.1, sM 6.3 susține intervenții mici, care au un impact limitat asupra structurii fermelor mici.

În cel de-al doilea caz, investițiile realizate prin sM 4.1 au generat costuri mai mari, dar au început să modifice strategia și structura fermei.

În mod evident, numărul de ferme mici, beneficiare ale sprijinului furnizat de sM 6.3, nu este comparabil cu cel al fermelor mici sprijinite prin sM 4.1, dar este necesar să subliniem aceste aspecte pentru a înțelege mai bine constatările.

Recomandări – Pentru următoarea perioadă de programare, evaluatorii propun următoarele recomandări:

- **Dezvoltarea unui nou mod de colectare a datelor la nivel de fermă, care să fie utilizat și pentru activitățile de evaluare.** Având în vedere necesitatea de a verifica creșterea venitului cu 20% pentru a acorda cea de-a doua tranșă de plată⁵⁵, se recomandă dezvoltarea, în sistemul de monitorizare, a unei modalități îmbunătățite de colectare a datelor derivate din Planul de afaceri al fermei, pentru a compara situația inițială a exploatației agricole cu rezultatele obținute pe viitor. Un set de indicatori privind performanța fermelor mici ar putea fi colectat înainte și după implementarea proiectelor. Acești indicatori ar trebui să fie disponibili pentru evaluare într-un format în care pot fi procesați și analizați. Aceștia ar trebui să reflecte variabilele de rezultat ale planurilor de afaceri, să acopere principalele criterii de evaluare utilizate în prezentul studiu și să țină seama de: locuri de muncă, venituri la nivel de familie și ferme, indicatori privind tipul piețelor de desfacere, vânzări, producție, numărul de inițiative care consolidează AKIS. Informații despre acești indicatori ar putea fi colectate fie prin

⁵⁴ Toate cheltuielile propuse în PA, inclusiv capitalul de lucru și activitățile relevante pentru implementarea corectă a PA aprobat, pot fi eligibile, indiferent de natura acestora.

⁵⁵ Înaintea solicitării celei de-a doua tranșă de plată, solicitantul face dovada creșterii performanțelor economice ale exploatației, prin comercializarea producției proprii în procent de minimum 20% din valoarea primei tranșe de plată (cerința va fi verificată în momentul finalizării implementării planului de afaceri)

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

activitățile sistemului de monitorizare, fie printr-un eșantion de ferme mici - supuse sondajului aplicat de RICA.

- Sprijinirea beneficiarilor cu ferme mici în realizarea de investiții în active fizice, prin adoptarea unor criterii de selecție adaptate, și previzionarea efectelor reducerii pragului minim privind dimensiunea economică, de la 8000 la 6000 SO, pentru a oferi posibilitatea unui număr cât mai mare de ferme, deja active, să realizeze investiții noi. În sprijinul deținătorilor de ferme mici, se recomandă alocarea bugetară distinctă sau prioritizarea acestei categorii de beneficiari.

5.3. Concluzii și recomandări corespunzătoare ÎE 3

Concluzii – Sprijinul investit în asocierea micilor producători a început să furnizeze primele rezultate parțiale. Sprijinul oferit de PNDR a încurajat trecerea de la semi-subzistență la agricultura comercială, însă într-un mod diferit la nivelul fermelor mici, față de situația de la nivel național.

PNDR a favorizat incluziunea fermelor mici în formele asociative ale SM 4.1, mai mult în zona normală decât în zona montană sau în zonele cu constrângeri semnificative. La nivel sectorial, efectele pozitive ale cooperării sunt indicate cu precădere de beneficiarii cu activitate în domeniul culturilor de câmp, horticultură sau culturi mixte.

Acțiunile care au favorizat orientarea către piață a fermelor mici au fost întreprinse în special de beneficiarii tineri de sex feminin, în vreme ce beneficiarii tineri de sex masculin au înclinat mai mult către menținerea activităților decât către dezvoltarea unor noi.

Beneficiarii tineri de sex feminin, cu proiecte finanțate în cadrul SM 6.3, au întreprins acțiuni în vederea creșterii activităților de piață și diversificării canalului de distribuție, în mare parte datorită sprijinului PNDR. Pe de altă parte, beneficiarii tineri de sex masculin consideră că principalul rezultat al sprijinului PNDR este menținerea activității agricole.

Aceste rezultate diferite pot fi motivate de necesitatea rezolvării problemelor de zi cu zi (beneficiari de sex masculin) și de oferirea unei perspective asupra viitorului (beneficiari de sex feminin). În orice caz, este evident că menținerea activităților agricole este primul pas necesar pentru tranzitarea fermei de la stadiul de semi-subzistență la stadiul de formă comercială și că punctele de vedere diferite ale tinerilor beneficiari, femei și bărbați deopotrivă, trebuie să fie luate în considerare împreună.

În zona montană, un număr relevant de ferme consideră finanțarea ca o oportunitate de creștere a activității comerciale, în vreme ce majoritatea beneficiarilor din zona normală și din zone cu constrângeri semnificative sunt de părere că finanțarea i-a ajutat la menținerea activității.

La nivel sectorial, aproape jumătate din fermele mici cu domenii de activitate precum culturile mixte și culturile de câmp au folosit sprijinul pentru orientarea către piață a fermelor mici, în timp ce pentru fermele mici din celelalte sectoare principala motivație a accesării sprijinului a constituit-o menținerea activității.

Recomandări - Pentru a reduce abandonul terenurilor și a stimula tranziția de la semi-subzistență la activitățile comerciale, este necesar ca intervențiile prevăzute în PNS 2021-2027 să aibă în vedere următoarele:

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

- În primul rând, se recomandă încurajarea schimbărilor structurale ale fermei și deschiderea producției agricole către piață, prin oferirea de oportunități fermierilor cu vârste de până la 63 de ani. Recomandarea este formulată în contextul în care, potrivit rezultatelor evidențiate pe parcursul evaluării, proiectele sM 6.3, implementate de tinerii fermieri (cu vârste de până la 40 ani), prezintă în general o probabilitate mai mare în a promova inovația și tranziția de la agricultura de subsistență la cea comercială;
- În al doilea rând, deoarece unele zone rurale marginale, precum și zonele montane au o nevoie mai mare de transformare a fermelor de semi-subsistență în ferme orientate către activitățile de piață, evaluatorii sugerează ca Autoritatea de Management ia în considerare pentru viitoarele intervenții dimensiunea teritorială a dezvoltării rurale, similar abordării adoptate în perioada 2014-2020. În special, pentru a promova atractivitatea generală a zonelor rurale, sunt potrivite mai multe alternative: alocarea bugetată pentru teritorii specifice (de exemplu, zone montane), combinând diferite tipuri de intervenții (de exemplu, investiții în infrastructură, măsuri de agro-mediu, sprijin pentru fermele mici, investiții în active fizice), promovarea unei abordări de jos în sus (prin LEADER), coordonarea diferitelor fonduri naționale și UE pentru a face zonele rurale mai atractive și pentru a asigura o corelare mai puternică și o eficacitate sporită a intervențiilor.

Sprijinul acordat pentru crearea asociațiilor de mici producători este direct conectat la necesitățile cooperativelor locale puternice, care ocupă poziția de lideri ai asocierilor. Intervențiile PAC post 2020 trebuie să încurajeze investițiile în abilități și competențe, întrucât acestea sunt deosebit de importante pentru a inspira comunitățile mici de fermieri către un trend solid de dezvoltare.

5.4. Concluzii și recomandări corespunzătoare ÎE 4

Concluzii - În general, deși prezența fermelor mici diferă la nivelul diferitelor sub-măsuri, analiza arată că fermele mici sunt de obicei active și fac parte din forme asociative. În acest sens, formele asociative, grupurile de producători și cooperarea orizontală și verticală, sprijinite de PNDR, reprezintă o oportunitate cheie pentru promovarea dezvoltării fermelor mici. Acest aspect indică faptul că valoarea adăugată a programului este o constatare diferită de cea evidențiată în literatura de specialitate, conform căreia formele asociative din România sunt în principal rețele formate din ferme corporative de dimensiuni mai mari, decât din ferme mici. Cu toate acestea, este important de evidențiat concentrarea teritorială și sectorială puternică a acestor forme asociative, care ar putea fi explicată prin faptul că ele reprezintă experiențe de pionierat în ceea ce privește asocierea și se bazează pe capacitățile existente și disponibilitatea de a coopera a actorilor locali.

Recomandări

- În ceea ce privește grupurile de producători, este util să se îmbunătățească planurile de afaceri care au fost considerate, de literatura de specialitate, nu întotdeauna realiste pentru a sprijini formele asociative în mod concret. În acest sens, sprijinul similar celui oferit prin măsura 2 ar trebui furnizat cât mai curând posibil în noua perioadă de programare, având în vedere

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

întârzierile înregistrate în perioada curentă 2014-2020⁵⁶. Cu toate acestea, echipa de evaluare sugerează Autorității de Management să se concentreze pe următoarele două recomandări.

- În ceea ce privește sM 16.4 și 16.4a, ar putea fi utilă includerea unui criteriu de selecție referitor la numărul micilor fermieri cuprinși în forma de cooperare, similar cu cel prevăzut în cazul sM 4.1. Acesta ar putea completa criteriile de selecție existente - nr. 1 (privind numărul de parteneri) și nr. 4 (privind impactul pe piețele locale).
- Având în vedere concentrarea teritorială și, de asemenea, concentrarea sectorială remarcabilă a formelor asociative, AM ar putea lua în considerare includerea unor criterii de selecție care să permită acordarea sprijinului și în alte zone sau domenii de activitate.

5.5. Concluzii și recomandări corespunzătoare ÎE 5

Concluzii - Sprijinul oferit de PNDR a contribuit la creșterea gradului de participare a fermelor mici în lanțurile agro-alimentare locale, dar cu diferențe remarcabile între sectoare și măsuri.

Pentru sM 9.1, sprijinul PNDR a fost mai eficient în a contribui la integrarea fermelor mici în lanțul de aprovizionare, din punct de vedere al capacității productive în sectorul creșterii animalelor, în special porcine și albine. Proiectele din cadrul sM 16.4 au avut un impact relevant (90%) prin contribuția la integrarea micilor producători în lanțul agroalimentar, datorită criteriului de selecție nr. 4, oferind un stimulent ridicat integrării proiectelor în lanțul scurt de aprovizionare (25 puncte, respectiv 25% din maximum acordat). În ceea ce privește integrarea fermelor mici în lanțul de aprovizionare, din punct de vedere al producției, beneficiarii proiectelor finanțate prin sM 16.4 și 16.4a, incluși în sondaj, tind să nu fie de acord cu ideea ca fermele mici sunt mai integrate în lanțul de aprovizionare ca urmare a sprijinului oferit de program, în special în sectorul albinelor. Pe de altă parte, mai multe opinii pozitive sunt oferite de beneficiarii proiectelor specializate în sectorul legumicol.

Studiul de evaluare II - aferent RAI 2018 a evidențiat deja lipsa unei creșteri relevante a prețurilor finale practicate de producătorii primari la produsele agricole. Cu toate acestea, sM 9.1, 16.4, 16.4a au contribuit la îmbunătățirea comercializării și la consolidarea producției fermelor mici și la creșterea puterii de negociere a acestora.

Recomandări - Pentru cooperarea orizontală și verticală, este utilă confirmarea principiului de selecție nr. 4 al sM 16.4 - Principiul "piețelor locale" (i.e. distanță geografică mai mică între punctul de producție și punctul de vânzare), care a contribuit la creșterea integrării în lanțul de aprovizionare. Având în vedere eficacitatea principiului, se recomandă repropunerea acestuia în perioada viitoare de programare, pentru acele intervenții similare.

Lanțul agro-alimentar local are nevoie de mai mult timp pentru a crește valoarea totală a produselor și pentru a oferi o creștere efectivă a valorii produselor primare. În orice caz, în unele părți ale țării, piața locală a început să stimuleze creșterea cererii de produse de calitate de la micile ferme, datorită sprijinului PNDR. Prin urmare, evaluatorii sugerează replicarea analizei în câțiva ani pentru a verifica în ce măsură a puterea de negociere și integrarea fermelor mici în lanțul alimentar au crescut și s-au consolidat.

⁵⁶ Bozga, I.; Bozga, A.N.; Cristea, A.; Nijloveanu, D.; Tita, V.; Crucea, C.; Gheorghe, N. (2016).

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

5.6. Concluzii și recomandări corespunzătoare ÎE 6

Concluzii - În ceea ce privește accesul la creditare, analiza implementării sM 9.1, 16.4 și 16.4a și celelalte activități de evaluare nu indică niciun beneficiu specific al sprijinului PNDR pentru accesul la creditare, dincolo de valoarea financiară a grantului. La polul opus, analiza specifică efectuată la nivelul beneficiarilor sM 4.1 și 6.3 evidențiază constatări mai interesante. **O treime din formele asociative beneficiare ale sM 4.1 consideră că asigurarea cofinanțării este cea mai dificilă problemă**, în vreme ce marea majoritate a aceleiași categorii de beneficiari este de părere că cea mai bună modalitate de a primi sprijin financiar este prin furnizarea posibilității de a plăti rate mai mici la împrumuturi, care să asigure ratele de cofinanțare a proiectelor / investițiilor. În cazul fermelor mici susținute prin sM 4.1, nevoia de garanție / depozit colateral, pentru obținerea împrumutului necesar asigurării ratei de cofinanțare a proiectelor/investițiilor, este mai mare. Sondajul aplicat în rândul beneficiarilor sM 6.3 a indicat că aceștia ar prefera să primească sprijin suplimentar din partea programului sub formă de asistență tehnică, mai degrabă decât sub forma instrumentelor financiare

Analiza grupurilor de producători sprijiniți prin **sM 9.1 nu a identificat nicio dovadă despre contribuția acestora la inovația în rândul fermelor**. Pe de altă parte, **sprijinul PNDR, oferit prin sM 16.4 și 16.4a, contribuie la stimularea inovării prin utilizarea de noi tehnologii, dezvoltarea de noi produse și noi modalități organizaționale și introducerea de noi forme de cooperare, schimb de experiențe și schimb de cunoștințe**.

Principalele efecte tangibile în materie de inovație provin de la proiectele sM6.3, sM 4.1 și sM4.1a, localizate în zona montană și zona normală, ai căror beneficiari au vârsta de peste 40 de ani. În acest sens, analiza proiectelor, bazată pe percepția fermierilor, arată că implementarea PNDR a ajutat la introducerea inovației și în cadrul fermelor mici, dar la un nivel mai scăzut comparativ cu fermele de dimensiuni mari. În acest sens, este important să subliniem faptul că inovația nu se limitează la o dimensiune tehnică sau tehnologică, fermierii mici neaplicând în mod obligatoriu tehnologii noi - noutățile lor apar ca rezultat al abordărilor și modurilor diferite de a face lucrurile și din recombinarea diferitelor cunoștințe într-un mod inovator.

Recomandări – În ceea ce privește **accesul la creditare**, Autoritatea de Management ar putea lua în considerare flexibilitatea propusă de Comisia Europeană în utilizarea instrumentelor financiare, în special ca răspuns la criza generată de pandemia COVID-19. În acest sens, fermierii și alte categorii de beneficiari ai dezvoltării rurale vor putea beneficia de împrumuturi sau granturi pentru a acoperi costuri operaționale de până la 200.000 euro, în condiții favorabile, cum ar fi rate de dobândă foarte mici sau programe de plată favorabile⁵⁷. În acest sens, Comisia Europeană a propus recent modificările Regulamentului UE nr. 1305/2013, care să permită asistența de urgență a fermierilor și IMM-urilor afectate în special de criza COVID-19, sub forma unei sume forfetare care să nu depășească 7.000 EUR per fermier și 50.000 EUR per IMM. Această modificare are limita de 2% din contribuția FEADR totală la programul de dezvoltare rurală.

⁵⁷ https://ec.europa.eu/info/news/coronavirus-commission-announces-further-measures-support-agri-food-sector-2020-apr-02_en (consultat în April 2020).

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

Pentru promovarea inovării în continuare, evaluatorii recomandă ca Autoritatea de Management să:

- coordoneze și să împărtășească celor mai bune practici inovatoare între fermele mici, prin intermediul unei rețele sociale sau al unei inițiative de comunicare, urmând exemplul inițiativei dezvoltată de Rețeaua Europeană Rurală;
- introducă anumite criterii de selecție ad-hoc în proiectarea viitoare a intervențiilor dedicate susținerii formelor asociative;
- promovarea unui hackathon⁵⁸ specific, pentru fermele mici, cu scopul a discuta idei inovatoare pentru dezvoltarea fermelor mici⁵⁹, pornind de la experiența Spaniei în adoptarea de soluții pentru minimizarea efectelor economice ale COVID--19;
- pentru următoarea perioadă de programare, s-ar putea pune accent pe AKIS în dezvoltarea fermelor mici, prin promovarea platformelor și inițiativelor de schimb de cunoștințe între fermieri, industrie, sectorul de cercetare și alte părți interesate relevante.

⁵⁸ Un hackathon este un eveniment de tip sprint; adesea, în care programatorii de calculatoare și alții implicați în dezvoltarea de software, inclusiv designeri grafici, designeri de interfețe, manageri de proiecte, experți în domeniu și alții colaborează intens la proiecte software.

⁵⁹ https://enrd.ec.europa.eu/news-events/news/rural-hackaton-against-covid-19-crisis_en.

Anexe

V.1 Macheta interviurilor semi-structurate cu reprezentanții Autorității de Management și AFIR

Contextul interviului: Reprezentanții Autorității de Management pot oferi evaluatorilor inputuri directe și concrete privind implementarea programului pentru măsurile relevante.

Număr: 1 sau 2 interviuri cu reprezentanții AM

Scop: purtarea unor discuții privind aspectele legate de sprijinul PNDR pentru fermele și producătorii mici, cooperarea pe verticală și orizontală, grupurile de producători și cooperative.

- Stadiul implementării măsurii (depunere, selecție, gradul de atractivitate al măsurilor);
- Criteriul de evaluare orizontală privind concentrarea sectorială a producției;
- Criteriul de evaluare orizontală privind acoperirea teritorială;
- Criteriul de evaluare orizontală privind caracteristicile beneficiarilor (sex, vârstă, statut juridic);
- Criterii de selecție.

Pregătirea interviului a fost utilă pentru analiza stadiului actual al implementării măsurilor (sursa: situația proiectelor depuse 21.11.2019 – site-ul MADR)

Submăsura	Alocare publică PNDR 2014-2020	Proiecte depuse		Proiecte selectate		Proiecte contractate					
						Proiecte contractate (în derulare și finalizate)		Proiecte finalizate		Proiecte reziliate	
		Nr.	Valoare	Nr.	Valoare	Nr.	Valoare	Nr.	Valoare	Nr.	Valoare
<i>Submăsura 4.1 "Investiții în exploatații agricole"</i>	844.672.338	4.048	2.218.264.291	1.886	1.051.912.167	1.713	847.089.222	1.175	320.814.660	18	14.267.021
<i>Submăsura 4.1 "Investiții în exploatații agricole" - ITI Delta Dunării</i>	33.000.000	133	56.160.669	52	25.153.553	49	21.671.274	25	7.356.272	0	0
<i>Submăsura 4.1a "Investiții în exploatații pomicole"</i>	284.356.109	1.170	669.333.451	558	307.485.219	440	224.900.942	45	17.400.847	8	3.806.634
<i>Submăsura 4.1a "Investiții în exploatații pomicole" - ITI Delta Dunării</i>	5.000.000	9	4.923.015	8	4.358.466	7	3.822.758	0	0	1	535.708

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

Submăsura	Alocare publică PNDR 2014-2020	Proiecte depuse		Proiecte selectate		Proiecte contractate					
						Proiecte contractate (în derulare și finalizate)		Proiecte finalizate		Proiecte reziliate	
		Nr.	Valoare	Nr.	Valoare	Nr.	Valoare	Nr.	Valoare	Nr.	Valoare
<i>Submăsura 6.3 "Sprijin pentru dezvoltarea fermelor mici"</i>	246.493.158	20.565	308.445.000	11.737	176.055.000	11.615	174.165.000	3.170	47.550.000	16	240.000
<i>Submăsura 6.3 "Sprijin pentru dezvoltarea fermelor mici" - ITI Delta Dunării</i>	5.000.000	226	3.390.000	188	2.820.000	187	2.801.250	21	315.000	0	0
<i>Submăsura 9.1 "Înființarea grupurilor de producători"</i>	14.736.313	44	16.181.007	10	3.670.419	10	3.370.418	1	85.761	0	0
<i>Submăsura 9.1a "Înființarea grupurilor de producători în sectorul pomicol"</i>	5.300.811	3	1.216.011	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>Submăsura 16.1 "Sprijin pentru înființarea și funcționarea grupurilor operaționale (GO), pentru dezvoltarea de proiecte pilot, noi produse" - Etapa I - exprimarea cererilor de interes ****</i>	6.723.721	117	49.067.192	24	8.376.817						
<i>Submăsura 16.1 "Sprijin pentru înființarea și funcționarea grupurilor operaționale (GO), pentru dezvoltarea de proiecte pilot, noi produse" - Etapa II - depunerea, evaluarea și selecția proiectului detaliat al GO *****</i>		19	6.351.760	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>Submăsura 16.1a "Sprijin pentru înființarea și funcționarea grupurilor operaționale, dezvoltarea de proiecte pilot, produse și procese - pomicol" - Etapa I - exprimarea cererilor de interes ****</i>	5.819.040	73	31.125.190	17	7.206.293						
<i>Submăsura 16.1a "Sprijin pentru înființarea și funcționarea grupurilor operaționale, dezvoltarea de proiecte pilot, produse și procese - pomicol" - Etapa II - depunerea, evaluarea și selecția proiectului detaliat al GO *****</i>		12	5.061.895	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>Submăsura 16.4 "Sprijin pentru cooperarea orizontală și verticală între actorii din lanțul de aprovizionare"</i>	10.085.582	269	25.600.735	60	5.728.359	51	4.694.788	5	422.825	7	678.526

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

Submăsura	Alocare publică PNDR 2014-2020	Proiecte depuse		Proiecte selectate		Proiecte contractate					
						Proiecte contractate (în derulare și finalizate)		Proiecte finalizate		Proiecte reziliate	
		Nr.	Valoare	Nr.	Valoare	Nr.	Valoare	Nr.	Valoare	Nr.	Valoare
Submăsura 16.4a "Sprijin pentru cooperarea orizontală și verticală între actorii din lanțul de aprovizionare"	8.728.560	79	7.586.850	22	2.122.246	21	1.984.107	1	95.658	0	0

Întrebări

- Din analiza proiectelor depuse (care reprezintă un proxy pentru cererea de sprijin în cadrul programului), valoarea financiară a proiectelor depuse este mai mică pentru sM 9.1a (1,26 milioane comparativ cu 5,3 milioane resurse publice alocate) și sM 6.3 ITI Delta Dunării (3,39 milioane de euro aferente proiectelor depuse comparativ cu 5 milioane euro resurse publice alocate). În cazul sM 4.1a ITI Delta Dunării proiectele depuse însumează 4,9 milioane euro raportat la 5 milioane euro resurse publice alocate.
 - Cum ar putea să fie explicată această situație?
 - Se poate deduce faptul că nu există o cerere/interes real din partea grupurilor de producători în sectorul pomicol?
 - În opinia dvs., sprijinul pentru micii fermieri este unul neatractiv în zona Deltei Dunării și în sectorul pomicol?
 - În opinia dvs., cadrul legislativ și de reglementare a afectat negativ implementarea sM 9.1?
- Se observă înregistrarea unui număr însemnat de proiecte în sectorul apicol și producția mixtă de culturi și animale. Care ar fi motivele pentru acest număr ridicat de proiecte? Acest aspect de reflectă și asupra cererii de finanțare (depunerea proiectelor)?
- Studiul de evaluare IV privind zona montană (furnizat în 2018) a evidențiat faptul că 23,4% din alocarea sM 6.3 este destinată zonelor montane. De asemenea, studiul indică faptul că, în anul 2017, valoarea contractată în zonele montane a fost de 27,65%, iar în 2018 de aproximativ 29%. Constatarea este una interesantă, întrucât beneficiarii din zonele montane au de obicei (luând în considerare evaluarea criteriilor de selecție) un potențial agricol și un nivel de calificare mai scăzut decât în restul țării, fiind mai mult asociați cu fermele de familiale (și, prin urmare, sunt așteptați să contribuie la agricultura de subzistență decât la agricultura orientată către piață), conform criteriului de selecție patru.
 - Acest număr mare de proiecte din zonele montane se reflectă și în proiectele depuse?
 - Intenționați să modificați sau să ajustați alocarea financiară pentru a acoperi numărul mai mare de proiecte contractate în cadrul sM 6.3?
- Analiza criteriilor de selecție a măsurilor indică un număr limitat de cooperative și grupuri de producători și, de asemenea, implicarea limitată a fermelor mici în cooperative.

MINISTERUL AGRICULTURII ȘI DEZVOLTĂRII RURALE

DIRECȚIA GENERALĂ DEZVOLTARE RURALĂ
AUTORITATEA DE MANAGEMENT PENTRU PNDR

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

- În opinia dvs., care sunt motivele care determină aceste limitări?
- În opinia dvs., criteriile de selecție ar putea fi ajustate și modificate?

V.2 Model pentru interviul semi-structurat cu intermediarii financiari

Contextul interviului: PNDR a introdus un instrument financiar care sprijină fermele și antreprenorii cu proiecte eligibile în cadrul sM 4.1, 4.1a, 4.2, 4.2a, 6.4 și LEADER (care răspund la obiectivele sub-măsurilor antemenționate)⁶⁰. Acesta este un instrument financiar de creditare cu partajarea riscurilor, gestionat de Fondul European de Investiții, în baza Acordului de Finanțare semnat cu Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale și AFIR. 5 intermediari financiari acordă credite în cadrul instrumentului financiar:

- 1. [ProCredit Bank](#)
- 2. [Raiffeisen Bank](#)
- 3. [Banca Comercială Română](#)
- 4. [Libra Internet Bank](#)
- 5. [Unicredit Bank](#)⁶¹

Număr: 1 sau 2 interviuri cu intermediari financiari. În principiu, evaluatorii vor contacta intermediarii financiari în ordinea de mai sus, iar în funcție de disponibilitatea acestora, vor organiza/planifica interviurile.

Scop: discutarea capacității instrumentului financiar de a ajunge la micii fermieri și cooperative

Întrebări

- 1) Din experiența dvs. în acordarea creditelor și utilizarea instrumentelor financiare, credeți că există un eșec specific al pieței pentru micii fermieri? Și pentru cooperative? Sau piața financiară este similară cu cea a oricărei alte categorii de beneficiari?
- 2) În ceea ce privește instrumentul financiar de împrumut cu partajarea riscurilor, susținut de PNDR, în ce măsură este dedicat cooperativelor agricole, în special sM 4.1 și 4.1a? Dar micilor fermieri?
- 3) În opinia dumneavoastră, ce tip de activitate/investiție este favorizată pentru a obține sprijin prin instrumentul financiar?
- 4) Este mai dificil și mai costisitor pentru bancă să ajungă la micii fermieri și cooperative decât la alți potențiali beneficiari? Dacă da, de ce?
- 5) Care este principala valoare adăugată pentru bancă asociată instrumentului financiar PNDR? (contracte suplimentare, resurse suplimentare, riscuri reduse etc.)
- 6) Cum este organizat sprijinul acordat micilor fermieri/întreprinderilor mici/cooperativelor?
 - Activități publicitare
 - Canale de comunicare
 - Acoperire teritorială
 - Acoperire sectorială (abordări diferite în funcție de sector/activitate)

⁶⁰ Informații suplimentare despre contextul livrării instrumentelor financiare sunt disponibile la adresa: <https://www.madr.ro/docs/dezvoltare-rurala/programare-2014-2020/Actualizare-evalu%C4%83rii-ex-ante-implementare-instrumente-financiare-PNDR-2014-2020-septembrie-2016.pdf>

⁶¹ Informații suplimentare despre beneficiarii eligibili pot fi accesate la <https://www.madr.ro/docs/dezvoltare-rurala/2019/beneficiari-eligibili-IF-PNDR.pdf>

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

- Costuri și taxe de administrare

- 7) Care este sectorul de activitate care apelează, de obicei, la împrumuturile cu riscuri partajate (ex. Creșterea animalelor, sector vegetal etc.) Vă rugăm să oferiți exemple.
- 8) Aveți informații despre micii fermieri și cooperativele sprijinite? Dacă da, vă rugăm să ne spuneți în ce măsură a contribuit instrumentul financiar la

	<i>Da</i>	<i>Încă nu, dar probabil în viitor</i>	<i>Nu acum și pare dificil în viitor</i>	<i>Nu știm, nu avem informații despre asta</i>
Creșterea vânzărilor debitorilor				
Creșterea producției debitorilor				
Reducerea abandonului zonei din care provine debitorul				
Creșterea capacităților debitorului				
Creșterea numărului de locuri de muncă la nivelul debitorului				
Creșterea veniturilor micilor fermieri				
Creșterea inovației				

- 9) Ați observat probleme specifice cu rambursarea creditului? Care sunt motivele principale?
- 10) În opinia dumneavoastră, ce măsuri ar putea fi adoptate pentru a crește rata de acces/ contractare a acestor instrumente financiare? Au fost adoptate măsuri de simplificare în comparație cu perioada de programare anterioară?

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

V.3 Chestionar aplicat în rândul beneficiarilor cu proiecte finanțate în cadrul sM 4.1 Investiții în exploatații agricole și 4.1a Investiții în exploatații pomicole

Secțiunea I - Introducere

Nume beneficiar :

Sex reprezentant legal: Masculin Feminin

Vârstă:

Localitate implementare proiect:

Județ:

Categorie de beneficiar:

Fermier

Cooperativă

Grup de producători

Ați beneficiat de fonduri și în cadrul PNDR 2007-2013?

DA NU

Secțiunea II - Comparație între perioadele pre-post intervenție (contribuția proiectului)

1. Ca urmare a implementării activităților prevăzute în proiect, cum apreciați gradul de inovare al proiectului dvs. comparativ cu alți operatori în agricultură similari cu dvs., care își desfășoară activitatea în apropierea proiectului pe care l-ați implementat?

Grad de inovare mai ridicat

Grad de inovare similar

Grad de inovare mai scăzut

2. Investiția realizată prin proiect/rezultatele implementării proiectului au facilitat introducerea de noi tehnologii? (Ex. metode noi aplicate pentru protecția culturilor, hrănirea animalelor, etc.)

Da

Nu

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

2.a Dacă da, investiția realizată prin proiect/ rezultatele implementării proiectului:

- au permis schimbări în practicile de cultivare (de ex. trecerea la practici agricole ecologice)
- au permis schimbări în condițiile de creștere a animalelor (de ex. de la prionire la asigurarea de condiții pentru mișcarea liberă a animalelor în grajd)
- au permis alte schimbări (vă rugăm specificați).

3. Investiția realizată prin proiect/ rezultatele implementării proiectului au contribuit la introducerea/producerea de noi produse?

- Da
- Nu

3a. În caz afirmativ, vă rugăm să selectați una sau mai multe variante:

- am început procesarea produselor agricole proprii
- am modificat structura culturilor/raselor de animale crescute în exploatație
- am diversificat gama produselor agricole comercializate pe piață
- altele (vă rugăm precizați).....

4. În opinia dumneavoastră, în ce măsură au contribuit intervențiile PNDR la integrarea fermei mici în lanțul de aprovizionare agroalimentar din punctul de vedere al capacității productive? (Vă rugăm să acordați o notă de la 1 la 10, unde 1=contribuție foarte redusă, iar 10=contribuție foarte ridicată)

5. În opinia dvs., în ce măsură contribuie intervențiile PNDR 2014-2020 la diversificarea producției? (Vă rugăm să acordați o notă de la 1 la 10, unde 1=contribuție foarte redusă, iar 10=contribuție foarte ridicată)

6. În opinia dvs., în ce măsură contribuie intervențiile PNDR 2014-2020 la crearea de locuri de muncă ? (Vă rugăm să acordați o notă de la 1 la 10, unde 1=contribuție foarte redusă, iar 10=contribuție foarte ridicată)

7. În opinia dvs., în ce măsură contribuie intervențiile PNDR 2014-2020 la promovarea piețelor locale și a lanțurilor de aprovizionare scurte? (Vă rugăm să acordați o notă de la 1 la 10, unde 1=contribuție foarte redusă, iar 10=contribuție foarte ridicată)

8. În opinia dvs., în ce măsură contribuie intervențiile PNDR 2014-2020 la creșterea veniturilor familiei și a condițiilor de viață (Vă rugăm să acordați o notă de la 1 la 10, unde 1=contribuție foarte redusă, iar 10= contribuție foarte ridicată)

9. În opinia dvs., în ce măsură contribuie intervențiile PNDR 2014-2020 la sprijinirea cooperării ? (Vă rugăm să acordați o notă de la 1 la 10, unde 1=contribuție foarte redusă, iar 10=contribuție foarte ridicată)

10. În opinia dvs., intervențiile PNDR au contribuit la creșterea puterii de negociere a fermelor mici:

- Da, au sporit capacitatea de vânzare a produselor pe piață
- Da, au sporit capacitatea de vânzare a produselor și influență asupra prețurilor de comercializare
- Nu, nu s-au înregistrat efecte relevante

11. Investiția realizată prin proiect a contribuit la creșterea venitului dvs.?

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

- Da
- Nu

12. A contribuit PNDR la atenuarea/combaterea fenomenului de abandon în zonele rurale?

- Da, într-o măsură mică
- Da, semnificativ
- Nu
- Nu știu

13. Pe parcursul desfășurării proiectului, ați întâmpinat probleme legate de: (bifați)

1	Asigurarea co-finanțării	
2	Dificultăți în înțelegerea cerințelor privind întocmirea proiectelor	
3	Volumul documentelor solicitate	
4	Respectarea termenelor de rambursare a cheltuielilor efectuate din cauza depunerii documentației incomplete și a clarificărilor solicitate	
5	Structura cheltuielilor eligibile	
6	Altele, specificați:	
7	Nu am întâmpinat probleme în implementare	

14. Considerați că ar fi util pentru dvs. să beneficiați de un sprijin financiar din partea programului, constând în:

- Garanție/depozit colateral pentru obținerea împrumutului necesar asigurării ratei de cofinanțare pentru proiecte/investiții
- Rate mai mici la împrumuturi pentru asigurarea ratei de cofinanțare pentru proiecte/investiții
- Capital de risc pentru susținerea investițiilor inovatoare
- Asistență tehnică pentru evaluarea posibilității de a lansa noi investiții
- Nu știu

15. Ați fi realizat investiția/proiectul în cazul în care nu existau fonduri disponibile prin PNDR 2014-2020?

- Da
- Nu
- Parțial

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

V.4 Chestionar aplicat în rândul beneficiarilor din categoria cooperative, cu proiecte finanțate în cadrul sM 4.1 Investiții în exploatații agricole și 4.1a Investiții în exploatații pomicole

Secțiunea I - Introducere

1. Câte ferme mici (cu o producție standard de 4.000-11.999 SO) reunește cooperativa dvs.?
2. Numărul de ferme mici care aparțin cooperativei dvs. a crescut în ultimii ani?
 Da
 Nu

Secțiunea II - Comparație între perioadele pre-post intervenție (contribuția proiectului)

3. În opinia dvs., în ce măsură contribuie intervențiile PNDR 2014-2020 la sprijinirea a cooperării ? (Vă rugăm să acordați o notă de la 1 la 10, unde 1=contribuție foarte redusă, iar 10=contribuție foarte ridicată)
4. În opinia dvs., în ce măsură contribuie intervențiile PNDR 2014-2020 la diversificării producției fermelor mici? (Vă rugăm să acordați o notă de la 1 la 10, unde 1=contribuție foarte redusă, iar 10=contribuție foarte ridicată)
5. În opinia dvs., în ce măsură contribuie intervențiile PNDR 2014-2020 la crearea de locuri de muncă în cadrul fermelor mici? (Vă rugăm să acordați o notă de la 1 la 10, unde 1=contribuție foarte redusă, iar 10=contribuție foarte ridicată)
6. În opinia dvs., în ce măsură contribuie intervențiile PNDR 2014-2020 la promovarea piețelor locale și a lanțurilor de aprovizionare scurte? (Vă rugăm să acordați o notă de la 1 la 10, unde 1=contribuție foarte redusă, iar 10=contribuție foarte ridicată)
7. În opinia dumneavoastră, în ce măsură au contribuit intervențiile PNDR la integrarea fermei mici în lanțul de aprovizionare agroalimentar din punctul de vedere al capacității productive? (Vă rugăm să acordați o notă de la 1 la 10, unde 1=contribuție foarte redusă, iar 10=contribuție foarte ridicată)
8. În opinia dvs., în ce măsură contribuie intervențiile PNDR 2014-2020 la creșterea veniturilor familiei și a condițiilor de viață (Vă rugăm să acordați o notă de la 1 la 10, unde 1=contribuție foarte redusă, iar 10= contribuție foarte ridicată)
9. În opinia dvs., intervențiile PNDR au contribuit la creșterea puterii de negociere a fermelor mici:
 Da, au sporit capacitatea de vânzare a produselor pe piață
 Da, au sporit capacitatea de vânzare a produselor și influență asupra prețurilor de comercializare
 Nu, nu s-au înregistrat efecte relevante
10. A contribuit intervenția PNDR la creșterea venitului fermierilor?
 Da
 Nu
11. A contribuit PNDR la atenuarea/combateră fenomenului de abandon în zonele rurale?

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

- Da, într-o măsură mică
- Da, semnificativ
- Nu
- Nu știu

12. Pe parcursul desfășurării proiectului, ați întâmpinat probleme legate de: (bifați)

1	Asigurarea co-finanțării	
2	Dificultăți în înțelegerea cerințelor privind întocmirea proiectelor	
3	Volumul documentelor solicitate	
4	Respectarea termenelor de rambursare a cheltuielilor efectuate din cauza depunerii documentației incomplete și a clarificărilor solicitate	
5	Structura cheltuielilor eligibile	
6	Altele, specificați:	
7	Nu am întâmpinat probleme în implementare	

13. Considerați că ar fi util pentru dvs. să beneficiați de un sprijin financiar din partea programului, constând în:

- Garanție/depozit colateral pentru obținerea împrumutului necesar asigurării ratei de cofinanțare pentru proiecte/investiții
- Rate mai mici la împrumuturi pentru asigurarea ratei de cofinanțare pentru proiecte/investiții
- Capital de risc pentru susținerea investițiilor inovatoare
- Asistență tehnică pentru evaluarea posibilității de a lansa noi investiții
- Nu știu

14. Ați fi realizat investiția/proiectul în cazul în care nu existau fonduri disponibile prin PNDR 2014-2020?

- Da
- Nu
- Parțial

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

V.5 Chestionar aplicat în rândul beneficiarilor cu proiecte finanțate în cadrul sM 6.3 – Sprijin pentru dezvoltarea fermelor mici

Nume beneficiar :

Sex reprezentant legal: Masculin Feminin

Vârstă:

Localitate implementare proiect:

Județ:

Nivel educațional:

Studii primare/gimnaziale

Studii medii (liceu)

Studii postliceale

Studii superioare (licență, master)

Ați beneficiat de fonduri și în cadrul PNDR 2007-2013?

DA NU

- 1. Care a fost domeniul dvs. de activitate, înainte de realizarea investiției finanțate prin PNDR 2014-2020 ?**
 - Același domeniu
 - Domeniul industrial
 - Am activat în mai multe domenii diferite
 - Anterior nu am lucrat / nu am avut un loc de muncă
- 2. În opinia dvs., în ce măsură contribuie intervențiile PNDR 2014-2020 la creșterea cantităților de produse destinate vânzării?** (Vă rugăm să acordați o notă de la 1 la 10, unde 1=contribuție foarte redusă, iar 10=contribuție foarte ridicată)
- 3. În opinia dvs., în ce măsură contribuie intervențiile PNDR 2014-2020 la diversificarea canalelor de distribuție utilizate pentru comercializarea produselor dvs.?** (Vă rugăm să acordați o notă de la 1 la 10, unde 1=contribuție foarte redusă, iar 10=contribuție foarte ridicată)
- 4. Care dintre următoarele canale de distribuție au înregistrat o tendință crescătoare sau descrescătoare?**
 - Piețele fermierilor (au crescut, au rămas stabile, au scăzut)
 - Vânzări directe în cadrul fermei (au crescut, au rămas stabile, au scăzut)
 - Transfer către comercianții en-gros (au crescut, au rămas stabile, au scăzut)
 - Centru regional agroalimentar (au crescut, au rămas stabile, au scăzut)

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

- 5. Ați început să produceți produse noi pentru a crește capacitatea de răspuns la nevoile consumatorilor?**
- Da
 Nu
- 6. Ca urmare a implementării activităților prevăzute în proiect, cum apreciați gradul de inovare al proiectului dvs. comparativ cu alți operatori în agricultură similari cu dvs., care își desfășoară activitatea în apropierea proiectului pe care l-ați implementat?**
- Grad de inovare mai ridicat
 Grad de inovare similar
 Grad de inovare mai scăzut
- 7. În comparație cu situația existentă înainte de implementarea proiectului, cifra de afaceri globală a crescut, a scăzut sau a rămas stabilă?**
- A crescut între 0% și 5%;
 A crescut între 5% și 10%;
 A crescut >10%
 A rămas constantă
 A scăzut
- 8. În opinia dvs., în ce măsură contribuie intervențiile PNDR 2014-2020 la crearea de locuri de muncă ? (Vă rugăm să acordați o notă de la 1 la 10, unde 1=contribuție foarte redusă, iar 10=contribuție foarte ridicată)**
- 9. În opinia dvs., în ce măsură contribuie intervențiile PNDR 2014-2020 la creșterea veniturilor familiei și a condițiilor de viață (Vă rugăm să acordați o notă de la 1 la 10, unde 1=contribuție foarte redusă, iar 10= contribuție foarte ridicată)**
- 10. Implementarea proiectului finanțat prin PNDR 2014-2020 v-a oferit oportunitatea de a colabora cu alte firme / producători / instituții?**
- Da
 Nu
- 11. Dacă nu ați fi beneficiat de finanțarea acordată prin PNDR 2014-2020, ați fi fost tentat să căutați un loc de muncă într-o altă localitate?**
- Da
 Nu
 Posibil
- 11.a. Dacă da, vă rugăm să indicați răspunsul cel mai potrivit:**
- sprijinul a fost esențial pentru menținerea activității
 sprijinul a fost esențial pentru dezvoltarea activității și trecerea de la agricultura de subzistență la cea comercială
 sprijinul a fost relevant, dar nu esențial pentru menținerea activității
 sprijinul nu a fost relevant pentru menținerea activității
- 12. Ați fi realizat investiția/proiectul în cazul în care nu existau fonduri disponibile din PNDR 2014-2020?**

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

- Da
- Nu
- Parțial

13. În opinia dvs., în ce măsură au contribuit intervențiile PNDR la integrarea fermei mici în lanțul de aprovizionare agroalimentar din punctul de vedere al capacității productive? (Vă rugăm să acordați o notă de la 1 la 10, unde 1=contribuție foarte redusă, iar 10=contribuție foarte ridicată)

14. În opinia dvs., intervențiile PNDR au contribuit la creșterea puterii de negociere a fermelor mici:

- Da, au sporit capacitatea de vânzare a produselor pe piață
- Da, au sporit capacitatea de vânzare a produselor și influență asupra prețurilor de comercializare
- Nu, nu s-au înregistrat efecte relevante

15. Pe parcursul desfășurării proiectului, ați întâmpinat probleme legate de: (bifați)

1	Asigurarea co-finanțării	
2	Dificultăți în înțelegerea cerințelor privind întocmirea proiectelor	
3	Volumul documentelor solicitate	
4	Respectarea termenelor de rambursare a cheltuielilor efectuate din cauza depunerii documentației incomplete și a clarificărilor solicitate	
5	Structura cheltuielilor eligibile	
6	Altele, specificați:	
7	Nu am întâmpinat probleme în implementare	

16. Considerați că ar fi util pentru dvs. să beneficiați de un sprijin financiar din partea programului, constând în:

- Garanție/depozit colateral pentru obținerea împrumutului necesar asigurării ratei de cofinanțare pentru proiecte/investiții
- Rate mai mici la împrumuturi pentru asigurarea ratei de cofinanțare pentru proiecte/investiții
- Capital de risc pentru susținerea investițiilor inovatoare
- Asistență tehnică pentru evaluarea posibilității de a lansa noi investiții
- Nu știu

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

V.6 Chestionar aplicat la nivelul beneficiarilor cu proiecte finanțate în cadrul sM 9.1 Înființarea grupurilor de producători în sectorul agricol, 9.1a Înființarea grupurilor de producători în sectorul pomicol

A. Denumire beneficiar:

B. Amplasare proiect: Județ; Comuna

C. Cod fiscal:

D. Nume și prenume persoană responsabilă (respondent):

E. Calitatea respondentului:

- beneficiar
- reprezentant legal
- altele (contabil, etc)

F. Datele de contact ale respondentului:

Telefon:

Fax:

Email:

Numărul partenerilor din cadrul grupului de producători:

Dintre care ferme mici (cu producția standard de 8.000-11.999 SO):

1. În opinia dvs., care sunt sectoarele agricole cu cel mai ridicat grad de complexitate în dezvoltarea lanțurilor de aprovizionare:

- culturi de câmp
- horticultură
- creșterea animalelor și păsărilor
- altul:

2. În opinia dvs., care este contribuția grupului de producători înființat prin PNDR 2014-2020 la performanțele producției agricole a fermelor mici în zona dvs.?

- contribuție scăzută
- contribuție medie
- contribuție ridicată

3. În opinia dvs., în ce măsură au contribuit intervențiile PNDR la integrarea fermei mici în lanțul de aprovizionare agroalimentar din punctul de vedere al capacității productive? (Vă rugăm să cordați o notă de la 1 la 10, unde 1=contribuție foarte redusă, iar 10=contribuție foarte ridicată)

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

4. În opinia dvs., intervențiile PNDR au contribuit la creșterea puterii de negociere a fermelor mici:

- Da, au sporit capacitatea de vânzare a produselor pe piață
- Da, au sporit capacitatea de vânzare a produselor și influență asupra prețurilor de comercializare
- Nu, nu s-au înregistrat efecte relevante

5. Ați fi înființat grupul de producători în cazul în care nu existau fonduri disponibile din PNDR 2014-2020?

- Da
- Nu
- Parțial

6. Grupul de producători a cuprins inclusiv ferme de dimensiuni mici?

- Da
- Nu

6.a Dacă da, în opinia dvs.:

- sprijinul a fost esențial pentru menținerea activității fermelor mici
- sprijinul a fost esențial pentru dezvoltarea activității fermelor mici și trecerea acestora de la agricultura de subzistență la cea comercială
- sprijinul a fost relevant pentru fermele mici, dar nu esențial pentru menținerea activității
- sprijinul nu a fost relevant pentru menținerea activității fermelor mici

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

V.7 Chestionar aplicat în rândul beneficiarilor cu proiecte finanțate în cadrul sM 16.4 și 16.4a Sprijin acordat pentru cooperare orizontală și verticală între actorii din lanțul de aprovizionare în sectoarele agricol și pomicol

A. Denumire beneficiar:

B. Titlul proiectului:.....

C. Amplasare proiect: Județ; **Comuna**

D. Cod fiscal:

E. Nume și prenume persoană responsabilă (respondent):

F. Calitatea respondentului:

- beneficiar
- reprezentant legal
- altele (contabil, etc)

G. Datele de contact ale respondentului:

Telefon:

Fax:

Email:

1. Care este numărul partenerilor implicați în proiect?

Dintre care ferme mici (cu producția standard 8.000 - 11.999 SO)

2. Care sunt obiectivele proiectului demarat?.....

3. Ce tip de inovație privind practicile agricole vă așteptați să introduceți prin proiect?.....

- Utilizarea de noi tehnologii în sectorul producției de alimente
- Dezvoltarea de noi produse/servicii
- Introducerea de noi procese de producție
- Introducerea de noi metode/tehnici de procesare
- Promovarea unor noi modele organizaționale
- Introducerea unor noi forme de cooperare și schimb de cunoștințe între sectorul de producție alimentară și sectorul de cercetare
- Crearea grupurilor operaționale PEI (Parteneriatul European de Inovare)
- Altele, vă rugăm să specificați.....

4. Proiectul prevede activități de transfer de cunoștințe și schimb de experiență?

- da

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

nu

4.a În caz afirmativ, vă rugăm să detaliați.....

5. Proiectul prevede activități de comunicare privind rezultatele obținute? În caz afirmativ, vă rugăm să selectați una sau mai multe dintre canalele de comunicare prezentate mai jos:

- Publicații
- Site-ul proiectului
- Seminare / workshop-uri
- Ziua porților deschise
- Altele (vă rugăm specificați)

6. În opinia dvs., care este contribuția PNDR la performanțele producției agricole obținută de fermele mici în zona dvs.?

- contribuție scăzută
- contribuție medie
- contribuție ridicată

7. În opinia dvs., în ce măsură au contribuit intervențiile PNDR la integrarea fermei mici în lanțul de aprovizionare agroalimentar din punctul de vedere al capacității productive? (Vă rugăm să acordați o notă de la 1 la 10, unde 1=contribuție foarte redusă, iar 10=contribuție foarte ridicată)

8. În opinia dvs., intervențiile PNDR au contribuit la creșterea puterii de negociere a fermelor mici:

- Da, au sporit capacitatea de vânzare a produselor pe piață
- Da, au sporit capacitatea de vânzare a produselor și influență asupra prețurilor de comercializare
- Nu, nu s-au înregistrat efecte relevante

9. În opinia dvs., ar fi fost posibilă înființarea formei de cooperare în cazul în care nu existau fonduri disponibile din PNDR 2014-2020?

- Da
- Nu
- Parțial

10. Forma de cooperare constituită a cuprins inclusiv ferme de dimensiuni mici?

- Da
- Nu

10.a Dacă da, în opinia dvs.:

- sprijinul a fost esențial pentru menținerea activității fermelor mici

MINISTERUL AGRICULTURII ȘI DEZVOLTĂRII RURALE

DIRECȚIA GENERALĂ DEZVOLTARE RURALĂ
AUTORITATEA DE MANAGEMENT PENTRU PNDR

Proiect cofinanțat
din FEADR prin
Măsura 20 din cadrul
Programului Național
de Dezvoltare Rurală
2014-2020

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

- sprijinul a fost esențial pentru dezvoltarea activității fermelor mici și trecerea acestora de la agricultura de subsistență la cea comercială
- sprijinul a fost relevant pentru fermele mici, dar nu esențial pentru menținerea activității
- sprijinul nu a fost relevant pentru menținerea activității fermelor mici

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

V.8 Macheta interviurilor semi-structurate cu alți actori cheie relevanți (două interviuri)

1) În legătură cu sM 6.3, credeți că aceasta a fost performantă în ceea ce privește obținerea de rezultate pentru dezvoltarea fermelor mici? Ce poate fi îmbunătățit? Considerați că este oportun să se prevadă o alocare bugetară dedicată în funcție de diferitele categorii de teritorii (de exemplu, zone cu constrângeri specifice, Delta Dunării, zone montane)?

2) Analiza criteriilor de selecție și a proiectelor depuse în cadrul măsurilor PNDR indică un număr limitat de cooperative și grupuri de producători și o implicare redusă a fermelor mici în cadrul cooperativelor.

- În opinia dvs., există vreun motiv care explică această tendință?
- În opinia dvs., criteriile de selecție ar putea fi ajustate și modificate?
- În opinia dvs., înseamnă că nu există o cerere reală pentru grupuri de producători în sectorul pomicol?
- În opinia dvs., cadrul legislativ și de reglementare a afectat negativ implementarea sM 9.1?

3) Din experiența dvs., există anumite dificultăți specifice de acces la piața creditelor (împrumuturi și garanții) pentru micii fermieri și cooperative? Dacă da, ce trebuie făcut pentru a rezolva această dificultate?

4) Din punctul dumneavoastră de vedere, care sunt cele mai relevante efecte ale PNDR asupra performanței fermelor mici?

	<i>Da</i>	<i>Nu încă, dar probabil în viitor</i>	<i>La acest moment nu, iar în viitor pare dificil</i>	<i>Nu știu</i>
Creșterea vânzărilor				
Creșterea producției				
Creșterea puterii de negociere și a capacității de a influența nivelul prețurilor în cadrul lanțului de producție				
Reducerea abandonului terenurilor				
Creșterea capacităților la nivelul fermei				
Creșterea oportunităților de locuri de muncă la nivelul fermei				
Creșterea veniturilor pentru micii fermieri				
Creșterea inovației				
Creșterea veniturilor pentru familiile micilor fermieri				

MINISTERUL AGRICULTURII ȘI DEZVOLTĂRII RURALE

DIRECȚIA GENERALĂ DEZVOLTARE RURALĂ
AUTORITATEA DE MANAGEMENT PENTRU PNDR

Proiect cofinanțat
din FEADR prin
Măsura 20 din cadrul
Programului Național
de Dezvoltare Rurală
2014-2020

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

	<i>Da</i>	<i>Nu încă, dar probabil în viitor</i>	<i>La acest moment nu, iar în viitor pare dificil</i>	<i>Nu știu</i>
Creșterea cooperării pentru cercetare și inovare în cadrul grupurilor/asociațiilor de producători				

Lista de întrebări nu are caracter exhaustiv, astfel că se pot adăuga întrebări adiționale dacă din analiza literaturii de specialitate și a datelor administrative rezultă constatări suplimentare, care trebuie validate prin discuții specifice cu actorii cheie (ex. asociații ale fermierilor)

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

V.9 Strategia de eșantionare a beneficiarilor implicați în sondaj

Proiecte contractate	Transmiterea chestionarului	Eșantionul selectat și răspunsurile colectate
sM 6.3 Număr mare de proiecte noi contractate (peste 10 mii) și proiecte în tranziție (aproape 30 mii)	Numărul de chestionare transmise va fi de până la 10 ori mai mare decât dimensiunea eșantionului selectat (aproximativ 2.500-3.000), cu condiția disponibilității adreselor de e-mail	Numărul de răspunsuri așteptate la sondaj (beneficiari cu resurse noi) : 150-200 beneficiari Răspunsuri colectate în urma sondajului (beneficiari cu resurse noi) : 299 beneficiari
sM 4.1 (niciun proiect aferent ITI) <ul style="list-style-type: none"> 16 beneficiari încadrați în categoria de fermă mică, în 2019, din care 1 beneficiar este cooperativă (doar proiecte noi, fără proiecte în tranziție utile pentru analiză) 80 de cooperative în 2019 (doar proiecte noi, fără proiecte în tranziție utile pentru analiză) 	Chestionarele vor fi transmise către toți beneficiarii, Toți acești beneficiari primesc un chestionar, cu condiția disponibilității adreselor de e-mail	Numărul de răspunsuri așteptate : <ul style="list-style-type: none"> răspunsuri (un studiu de caz cu o cooperativă) de la fermele de dimensiuni mici 12 răspunsuri de la cooperative Răspunsuri colectate în urma sondajului aplicat la nivelul <ul style="list-style-type: none"> sM 4.1 și 4.1a – ferme mici : 42 sM 4.1 – cooperative: 12 Studii de caz realizate: 1
sM 9.1 <ul style="list-style-type: none"> 33 proiecte în tranziție 10 proiecte noi 	Chestionarele vor fi transmise către toți beneficiarii	8 răspunsuri așteptate (un studiu de caz) Numărul de răspunsuri colectate în urma sondajului: 8 Studii de caz realizate: 1
sM 16.4 - 52 proiecte sM 16.4a - 21 proiecte	Chestionarele vor fi transmise către toți beneficiarii	14 răspunsuri așteptate (1 studiu de caz). Numărul de răspunsuri colectate în urma sondajului: 21 Studii de caz realizate: 1

Sursa: Bazele de date ale sistemului de monitorizare (septembrie 2019 pentru proiecte noi și octombrie 2019 pentru proiecte în tranziție) și constatări ale activităților de colectare a datelor

În cazul tuturor sub-măsurilor incluse în sondaj, prin rata de răspuns înregistrată, s-a reușit atingerea sau chiar depășirea eșantionului minim stabilit, iar în ceea ce privește sM 6.3, eșantionul selectat a fost unul reprezentativ, luând în considerare faptul că eroarea standard a fost mai mică de 5%, la un nivel de încredere de 90%

Eșantionarea s-a realizat prin aplicarea formulei scorului standard z, prezentată în continuare:

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

$$n = \frac{z^2 * s^2}{\Delta x^2 + \frac{z^2 * s^2}{N}} \text{ unde,}$$

$z^2 = (1,64)^2 = 2,6896$. Scorul standard z este 1,64 pentru un nivel de încredere de 90%

$s^2 = 0,25$, dispersia maximă pentru o variabilă alternativă (variabilă cu media 0,5)

$\Delta x^2 = (0,05) * (0,05) = 0,0025$ pătratul erorii maxime admise. Eroarea maximă admisibilă propusă este 5%, astfel că rezultatele vor fi prezentate cu o marjă de (+-) 5%.

Prin urmare, pornind de la un volum al populației de 11.826 beneficiari, dimensiunea minimă a eșantionului ar fi trebuit să fie de 263 beneficiari, însă în realitate ea fost de 299 beneficiari.

În ceea ce privește studiile de caz, acestea au fost realizate pentru sM 9.1 și 16.4, condițiile impuse de starea de urgență COVID -19, făcând imposibilă realizarea studiului de caz la nivelul cooperativei selectate din cadrul sM 4.1

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

V.10 Studii de caz

Prezenta notă descrie abordarea adoptată de evaluatori în selectarea proiectelor pentru studiile de caz din cadrul sub-măsurilor 4.1 (cooperative), 9.1 și 16.4. Așa cum a fost indicat în metodologia de elaborare a Studiului de evaluare V, a fost prevăzut câte un studiu de caz pentru fiecare dintre cele trei sub-măsuri menționate anterior. Lista studiilor de caz a fost identificată în baza criteriilor de selecție ale proiectelor, dar și în baza altor criterii obiective și specifice propuse de evaluatori.

Procesul de selecție a proiectelor din cadrul SM 4.1

Abordare – Studiile de caz au fost selectate din eșantionul cu proiecte contractate, ai căror beneficiari aparțin categoriei cooperative, cu dimensiuni mici ale exploatației agricole și punctaje ridicate la criteriul de selecție CS4. Această combinație de criterii de selecție a studiilor de caz sporește probabilitatea de colectare a informațiilor privind impactul SM 4.1 asupra performanței fermelor mici. Din cadrul acestui eșantion cu proiecte contractate, identificate în baza de date aferentă lunii septembrie, primită de la AFIR, au fost selectate două proiecte, unul finalizat și altul aflat în implementare.

Detalii – Detalii suplimentare privind metodologia de selecție și proiectele identificate pentru studiile de caz sunt prezentate în continuare.

1. **Persoane juridice (codificate cu valoarea 2 în baza de date AFIR)** din categoria cooperative. În baza de date a sistemului de monitorizare, aferentă lunii septembrie, se regăsesc 40 de proiecte contractate care se încadrează în categoria cooperative.
2. **Dimensiunea economică a exploatației** indică dimensiunea medie a exploatației agricole (conform clasificării din baza de date AFIR).
 - i. 1 proiect cu dimensiune economică redusă (8.000 – 11.999 SO), priorizat în procesul de selecție a studiilor de caz
 - ii. 36 de proiecte cu dimensiune economică medie (12.000 – 250.000 SO)
 - iii. 3 proiecte cu dimensiune economică mare (peste 250.000 SO), excluse din selecția studiilor de caz.
3. **Scor obținut la criteriul de selecție CS4⁶²** (≥ 18.8 puncte). Din cele 37 luate în considerare pentru studiile de caz, 31 au un scor mai mare sau egal cu 18.8 puncte.
4. **Statusul proiectului.** Din proiectele cu un scor mai mare de 18.8 puncte, 7 sunt finalizate sau se află în derulare.

⁶² P.4 Principiul asocierii fermierilor, care dețin exploatații de dimensiuni mici și/ sau medii, în cadrul cooperativelor sau a grupurilor de producători constituite în baza legislației naționale în vigoare.

Solicitanții sunt:

- (1) grupuri de producători sau cooperative formate predominant din exploatații agricole având dimensiunea sub 12 000 SO; 20p
- (2) grupuri de producători sau cooperative formate predominant din exploatații agricole de dimensiuni cuprinse între 12 000 -<= 50 000 SO; 18p
- (3) grupuri de producători sau cooperative formate predominant din exploatații agricole de dimensiuni cuprinse între 50.000 -<= 100.000 SO; 16p

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020*Procesul de selecție a proiectelor din cadrul sM 16.4*

Abordare – Studiile de caz au fost selectate din eșantionul cu proiecte contractate, identificate în baza de date aferentă lunii septembrie, primită de la AFIR. Din totalul celor 52 de proiecte contractate, au fost selectate 2 proiecte, în funcție de scorul obținut la criteriul CS4, statusul proiectului și structura parteneriatului (parteneriate cu cel puțin un fermier). În funcție de disponibilitatea beneficiarilor, evaluatorii au realizat un studiu de caz la nivelul unuia dintre cele două proiecte.

Detalii – Detalii suplimentare privind metodologia de selecție și proiectele identificate pentru studiile de caz sunt prezentate în continuare.

1. **Scor obținut la criteriul de selecție CS4⁶³** – sunt 41 de proiecte cu scoruri mari (>23 puncte), de la care se așteaptă să contribuie la dezvoltarea piețelor locale.
2. **Statusul proiectului.** Sunt 11 proiecte contractate, aflate în derulare sau finalizate, din totalul celor 41 cu scoruri mai mari de 23 puncte la criteriul de selecție CS4.
3. **Structura parteneriatului (numărul membrilor din categoria fermieri).** 10 din 11 proiecte au în cadrul parteneriatului cel puțin 1 fermier.

Raportul studiului de caz – sM 4.1

Sub-măsură	4.1
Nume beneficiar	Cooperativa Agricolă Borzontorz (Cooperative agricola)
Titlul proiectului	Construire cladire pentru conditionarea mierii, imprejmuire teren si lucrari de bransament la rețeaua de utilitati publice
Numar exploatații care participă la grupurile de producători sprijinite	6 (mica)
Localizarea proiectului	Gheorgheni (Zonă montană)
Dimensiunea economică a exploatației	8.000 - 11.999 SO (mică)
Cifra de afaceri totală a grupului de producatori sprijinit (mii Euro)	1680
Statut contract Finalizat (F)/ Reziliat (R)	În implementare
Tip ramură agricolă	Sector apicol

Descrierea proiectului – Proiectul își propune construirea unei clădiri pentru conditionarea mierii; achiziție utilaje apicole, pentru condiționarea și prelucrarea mierii; achiziție mijloace de transport (3 camioane și 2 remorci apicole) pentru realizarea deplasării în pastoral. Obiectivul principal al proiectului este de a îmbunătăți procesele de colectare, condiționare și prelucrare a mierii și a produselor apicole auxiliare. Totodată, se estimează că în perioada viitoare se va îmbunătăți calitatea polenului și a mierii extrase și se va extinde producția.

Proiectul se află în implementare, având o singură cerere de plată depusă. În acest moment, construcția este aproape finalizată și au fost achiziționate o serie de echipamente și utilaje. Cu toate acestea,

⁶³ Principiul "piețelor locale" (i.e. distanță geografică mai mică între punctul de producție și punctul de vânzare)

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

respondentul afirmă că au fost întâmpinate întârzieri semnificative în procesul de achiziționare a mijloacelor de transport specifice. Cooperativa agricolă cuprinde 6 exploatații agricole - toate de dimensiuni mici. Principalele probleme întâmpinate au fost legate de volumul documentelor solicitate și de răspunsul întârziat primit de la AFIR în verificarea costurilor de referință. Pe parcursul implementării proiectului au fost înregistrate modificări ale costurilor, comparativ cu cele estimate inițial în cererea de finanțare

Efecte în ceea ce privește performanța fermelor mici. Având în vedere stadiul incipient al implementării, proiectul nu a diversificat activitatea fermelor asociate. Cu toate acestea, se estimează că, în viitor, proiectul va avea un impact semnificativ asupra producției secundare (polen, propolis etc.), cu scopul de a extinde producția. Proiectul a contribuit la îmbunătățirea calității produselor obținute specifice sectorului apicol, datorită noilor echipamente (de exemplu, în trecut, fermierii nu aveau un uscător profesional sau un selector de polen profesionist etc.). Este estimat ca proiectul să creeze noi locuri de muncă (1, sau 2 angajați – la nivel de cooperativă). În plus, odată cu creșterea producției, se estimează o creștere a numărului de angajați în rândul fermierilor.

Până în prezent, nu se înregistrează efecte tangibile asupra performanței fermelor mici (vânzări, venituri, producție), dar sunt așteptate în viitor. Efectele preliminare sunt pozitive și sunt legate de veniturile crescute ale familiilor.

Proiectul a deschis noi oportunități pentru promovarea producției fermelor mici pe piețele locale și integrarea acestora în lanțuri scurte de aprovizionare. Cooperativa agricolă va promova produsele fermierilor online. De asemenea, sunt luate în considerare colaborări cu punctele de vânzare regionale pentru integrarea fermelor mici în lanțurile de aprovizionare scurte. În momentul de față, cooperativa este în discuție cu mai multe rețele de desfacere, dar nu au fost încheiate contracte de colaborare din cauza producției limitate obținute în acest moment. Proiectul a sporit puterea de negociere a fermelor mici, atenuând riscul abandonului în zonele rurale și oferind un stimul pentru creșterea producției și a noilor oportunități de piață.

În opinia beneficiarului, ar fi interesant ca agricultorii să primească sprijin suplimentar din cadrul programului, în special în ceea ce privește creditarea (exgaranții / depozite colaterale pentru obținerea împrumutului necesar asigurării ratei de co-finanțare, rate mai mici la împrumuturi etc.). Disponibilitatea finanțării programelor a fost o condiție necesară pentru ca cooperativa să funcționeze și să facă investiții. În acest sens, experiența proiectului sugerează că cooperativele agricole și formele asociative pot crește gradul de valorificare a produselor, aducând un plus de valoare în special pentru fermele mici. Cu toate acestea, micii fermieri nu au încredere în sistemele bazate pe asocieri și cooperare. În acest sens, respondentul recomandă o mai bună promovare a sistemelor de cooperare în rândul fermierilor mici, întrucât acestea aduc beneficii majore.

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020*Procesul de selecție a proiectelor din cadrul sM 9.1*

Proiectele (finalizate sau aflate în derulare) sunt în număr de 10. Pentru realizarea studiilor de caz, au fost selectate două proiecte, în funcție de numărul de exploatații care participă la grupul de producători și în funcție de cifra de afaceri medie per exploatație (mii euro). În funcție de disponibilitatea beneficiarilor, evaluatorii au realizat un studiu de caz la nivelul unuia dintre cele două proiecte.

Sub-măsură	9.1
Nume beneficiar	APIS MELIFERA ALBINA BUZOIANĂ COOPERATIVĂ AGRICOLĂ
Titlul proiectului	DEZVOLTAREA GRUPULUI DE PRODUCĂTORI APIS MELIFERA ALBINA BUZOIANĂ COOPERATIVĂ AGRICOLĂ (Buzau)
Număr exploatații care participă la grupurile de producători sprijinite	9
Cifra de afaceri totală a grupului de producători sprijinit (mii Euro)	1680
Statut contract Finalizat (F)/ Reziliat (R)	În implementare

Descrierea proiectului - Proiectul implementat de „APIS MELIFERA ALBINA BUZOIANĂ COOPERATIVĂ AGRICOLĂ” este localizat în SĂRULEȘTI (BUZĂU) și are ca beneficiar un grup de producători cu 9 parteneri, dintre care 6 sunt ferme mici (cu o producție standard 8.000-11.999 SO).

Grupul de producători nu face parte dintr-un parteneriat constituit în vederea înființării unui grup operațional PEI sau dintr-un grup operațional, dar se ocupă cu comercializarea produselor apicole (miere). Valoarea totală contractată eligibilă este de 107.200 euro, din care aproximativ 9.000 au fost plătiți la sfârșitul anului 2019. Proiectul se află în implementare.

Efecte în ceea ce privește performanța fermelor mici - Activitatea grupului de producători a fost esențială pentru menținerea activității producției agricole a fermelor mici, deoarece acestea au înregistrat o creștere a capacității de a vinde produse pe piață și, chiar dacă într-o măsură mai mică, au influențat prețurile de vânzare, contribuind la creșterea orientării către piață și la creșterea veniturilor micilor fermieri și la integrarea micilor producători în lanțul agroalimentar. Cu toate acestea, grupul de producători ar fi fost creat chiar și fără fonduri disponibile din PNDR 2014-2020. Mierea obținută de grupul de producători este vândută en-gros, la prețuri mici. S-a încercat amenajarea unui magazin apicol, dar interesul pentru aceste produse este scăzut. Ca urmare a sprijinului obținut prin PNDR, s-a realizat o dezvoltare a activității partenerilor din cadrul grupului de producători. Nu au fost întâmpinate probleme în implementarea proiectului, însă contextul a fost nefavorabil pentru activitatea grupului de producători. Ultimii ani nu au fost favorabili dezvoltării sectorului apicol – prețurile produselor apicole sunt mici, iar cerințele nu sunt foarte mari. Nici anul acesta nu este favorabil, având în vedere manifestarea fenomenului de secetă și răspândirea virusului COVID-19. Probabil producția de miere va fi scăzută⁶⁴.

⁶⁴ A se consulta recomandările proiectului SALSA Orizont 2020.

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

Sub-măsură	16.4
Nume beneficiar	Fundatia LAM
Titlul proiectului (cf. cererii de finanțare)	Consituirea pieței locale în zona Ilieni, Sfântu Gheorghe, Ozun a Județului Covasna, prin implementarea conceptului lanțurilor scurte de aprovizionare
Localizarea proiectului (comuna)	Sfântu Gheorghe (oraș)
Structura parteneriatului/	1
Tipul de proiect propus	Înființarea și dezvoltarea piețelor locale exclusiv prin lanțuri scurte
Statut contract	Finalizat în octombrie 2019

Descrierea proiectului – Beneficiarul proiectului (liderul de parteneriat al cooperării) este Klárik Attila / Fundația LAM. Proiectul este localizat în județul Covasna; Sat Ilieni. Forma de cooperare reunește 4 parteneri, dintre care unul este ferma mica (cu o producție standard de 8.000 - 11.999 SO). Liderul de parteneriat este un ONG (Fundația LAM). Valoarea totală eligibilă contractată este de 80.603 euro, dintre care 76.909 euro reprezintă contribuția publică, dintre care aproximativ 68.131 euro valoarea plăților efectuate. Proiectul a fost finalizat în octombrie 2019.

Acordul de cooperare se constituie înființării unei piețe locale în zona Ilieni / Sfântu Gheorghe / Ozun bazată exclusiv pe dezvoltarea lanțurilor scurte de aprovizionare în această zonă prin intermediul activităților derulate de parteneriatul constituit. Obiectivele specifice ale cooperării sunt:

- Realizarea, pe parcursul a 10 săptămâni, de la debutul proiectului, a achizițiilor necesare derulării acestuia pentru activitățile specifice parteneriatului în zona vizată.
- Consolidarea lanțurilor scurte de aprovizionare existente în vederea stabilizării locațiilor care vor constitui piața locală în zona vizată, prin derularea activităților specifice parteneriatului.

Efecte în ceea ce privește inovarea – Proiectul a introdus următoarele inovații în ceea ce privește practicile agricole:

- Dezvoltarea de noi produse/servicii
- Promovarea unor noi modele organizaționale
- Promovarea transferului de cunoștințe și a schimbului de experiență, în această privință, pe parcursul proiectului au fost organizate mai multe evenimente pentru promovarea activităților și a informațiilor / cunoștințelor pe următoarele teme:
 - Produse tradiționale, în special produse lactate
 - Rețete consacrate, unde pot fi folosite produsele promovate prin proiect
 - Brandingul și posibilitățile de a crea un brand propriu
 - Prezentarea schemelor de calitate Europeană
 - Prezentarea platformei online și a importanței unui webshop

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

Activități de comunicare – Proiectul a promovat mai multe activități de comunicare prin intermediul site-ului web al proiectului și alte inițiative precum:

- Participare la târguri de meșteșuguri: promovarea proiectului și a lanțurilor scurte cu degustarea produselor lactate produse de unul dintre parteneri
- Organizarea evenimentelor tematice pentru promovarea proiectului prin: prezentarea produselor tradiționale și a rețetelor consacrate, eveniment destinat brandingului și a schemelor de calitate Europeană, prezentarea platformei online
- Alte metode de promovare:
 - Articole publicitare presa scrisă:
 - Háromszék (9 apariții)
 - Székely Hírmondó (9 apariții)
 - Observatorul de Covasna (18 apariții)
 - Clipuri publicitare audio (2 buc)
 - Difuzare clip publicitar audio (800 buc)
 - Filme de prezentare ale membrilor (8 buc)
 - Publicitate billboard outdoor – 2 panouri (5 luni)
 - Publicitate outdoor – 1 panou LED (5 luni)

Contribuția la performanța fermelor mici din zonă - Proiectul a avut o contribuție ridicată la activitățile fermelor mici, în special la creșterea capacității acestora de a vinde produse și de a influența prețurile de vânzare, susținând dezvoltarea și tranziția de la formele de subsistență.

V.11 Referințe bibliografice

Literatura de specialitate

Babai, D., Tóth, A., Szentirmai, I., Biró, M., Máté, A., Demeter, L., Szépligeti, M., Varga, A., Molnár, Á., Kun, R., Molnár, Z., (2015), Do conservation and agri-environmental regulations effectively support traditional small-scale farming in East-Central European cultural landscapes? *Biodivers. Conserv.* 24, 3305–3327. <http://dx.doi.org/10.1007/s10531-015-0971-z>.

Bozga, I.; Bozga, A.N.; Cristea, A.; Nijloveanu, D.; Tita, V.; Crucea, C.; Gheorghe, N. (2016), Study on the Degree of Satisfaction of Romanian Farmers Who Accessed Agricultural Consulting Services. *Agric. Agric. Sci. Procedia* 2016, 10, 525–531.

Dovleac L., BĂLĂȘESCU M. (2016), Perspectives for Romania on adopting agricultural Innovations, *Buletinul inovațiilor de la Universitatea Transilvania din Brașov Seria V: Economic Sciences* • Vol. 9 (58) No. 1 – 2016.

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

European Parliament (2013), "Semi-subsistence farming – Value and Directions of development" ¹
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/495861/IPOL-AGRI_ET\(2013\)495861_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/495861/IPOL-AGRI_ET(2013)495861_EN.pdf)

European Commission (2014), DG Competition, "Assessing efficiencies generated by agricultural producer organisation" – Report by Kristine Van Herck.

European Commission (2018), Agricultural Knowledge and Innovation Systems Stimulating creativity and learning. EIP-Agri – Agriculture & Innovation.

Ertimur, B.; Venkatesh, A. Opportunity in co-production: Implications for value co-creation. Australas. Mark. J. 2012".

Florea A.M., Capatina A., Radu R.I., Serban C., Boboc M.G., C. S. Dinca, Munteanu M., I.M. Dumitriu, Stanciu S. (2019), "Limiting Factors that Influence the Formation of Producer Groups in the South-East Region of Romania: A Fuzzy Set Qualitative Comparative Analysis (fsQCA)".

Gioia A. et alii. (2017), „Small Farms in Europe: Time for a Re-Definition”. Access to Land ‘A European Network of grassroots organisations securing land for agriecological farming’

Grubbström, A., Sooväli-Sepping, H., (2012), Estonian family farms in transition: a study of intangible assets and gender issues in generational succession. J. Hist. Geogr. 38,329–339. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jhg.2012.03.001>.

Hernández-Espallardo, M.; Arcas-Lario, N.; Tantiús, P. (2013), "Farmer's satisfaction and intention to continue as members of agricultural marketing Co-operatives: Neoclassical versus transaction costs considerations". Eur. Rev. Agric. Econ. 2013, 40, 239–260.

HLPE, (2013). Investing in Smallholder Agriculture for Food Security. A Report by the High Level Panel of Experts on Food Security and Nutrition of the Committee on World Food Security, Rome.

Konvicka, M., Benes, J., Polakova, S., (2016), Smaller fields support more butterflies: comparing two neighbouring European countries with different socioeconomic heritage. J. Insect Conserv. 20 (6), 1113–1118. <http://dx.doi.org/10.1007/s10841-016-9940-4>.

Luca, L. Toderița, A. (2012), "Why Is Association Not Attractive?" Thematic Publication CRPE Policy Brief no.14. 2012.

Marini, L., Fontana, P., Klimek, S., Battisti, A., Gaston, K.J.,(2009), Impact of farm size and topography on plant and insect diversity of managed grasslands in the Alps. Biol. Conserv. 142, 394–403. <http://dx.doi.org/10.1016/j.biocon.2008.10.034>.

MADR (2019), Rapoarte Anuale de Implementare și studii de evaluare aferente

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

McDonagh, J., Farrell, M., Conway, S., (2017). The role of small-scale farms and food security. In: Bhat, R. (Ed.), Sustainability Challenges in the Agrofood Sector. John Wiley & Sons, Chichester, pp. 33–47.

Popescu A., Alecu I.N., Dinu T.A., Stoian E., Condei R., Ciocan H. (2016), “Farm structure and Land Concentration in Romania nadn the European Union-s Agriculture” .5th International Conference “Agriculture for Life, Life for Agriculture”.

Schin G., Virlanuta F., Stanciu S. (2017), The Association of Agricultural Producers – National and European Perspectives.

Shucksmith, M., Rønningen, K., (2011). The uplands after neoliberalism? The role of the small farm in rural sustainability. J. Rural Stud. 27, 275–287. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jrurstud.2011.03.003>.

Tudor, M.M., (2015). Small scale agriculture as a resilient system in rural. Romania. Stud. Agric. Econ. 117, 27–34. <http://dx.doi.org/10.7896/j.1503>.

World Bank (2018), “Romania - Country partnership framework for the period 2019-2023” <http://documents.worldbank.org/curated/en/954721529638270108/Romania-Country-partnership-framework-for-the-period-FY19-FY23> (visited in April 2020)

Site-uri web (accesate în luna aprilie 2020)

Business review

<http://business-review.eu/business/agriculture/eurostat-romania-has-one-third-of-eus-farms-but-only-3-4-percent-of-output-174823>

Horizon 2020 Salsa proiect

<http://www.salsa.uevora.pt/the-salsa-policy-briefs-to-guide-policy-interventions-in-support-of-small-farms/>
http://www.salsa.uevora.pt/wp-content/uploads/2020/03/SALSA_GENERAL_POLICY_en.pdf

FAO

<http://www.fao.org/in-action/small-farms-businesses-sustainable-food-nutrition/en/>
www.fao.org/cfs/cfs-home/plenary/cfs43/en/

Rețeaua Europeană de Dezvoltare Rurală

- https://enrd.ec.europa.eu/rural-responses-covid-19-crisis_en.
- The online platform for local Romanian local producers is available here https://enrd.ec.europa.eu/news-events/news/online-platform-dedicated-small-producers-romania_en
- https://enrd.ec.europa.eu/news-events/news/rural-hackaton-against-covid-19-crisis_en.

MINISTERUL AGRICULTURII ȘI DEZVOLTĂRII RURALE

DIRECȚIA GENERALĂ DEZVOLTARE RURALĂ
AUTORITATEA DE MANAGEMENT PENTRU PNDR

Proiect cofinanțat
din FEADR prin
Măsura 20 din cadrul
Programului Național
de Dezvoltare Rurală
2014-2020

EVALUAREA ON-GOING A PNDR 2014-2020 ÎN PERIOADA 2017-2020

DG

GROW

<https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/wikis/display/SEC/Online+session+1%3A+Civil+society+and+Social+Economy%27s+response+to+Covid19>

Comisia Europeană

https://ec.europa.eu/info/news/coronavirus-commission-announces-further-measures-support-agri-food-sector-2020-apr-02_en